

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Onur ERTÜRK

DİZİ DİSTOPYASINDAN AÇIK HAVA HAPİSHANESİNE:
SOSYAL SKOR UYGULAMASI

Radyo-Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Onur ERTÜRK

DİZİ DİSTOPYASINDAN AÇIK HAVA HAPİSHANESİNE:
SOSYAL SKOR UYGULAMASI

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi, M. Sami MENCET

Radyo-Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Onur Ertürk'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Radyo, Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nurdan AKINER (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Sami MENCET (İmza)

Üye : Doç. Dr. Burcu SÜMER (İmza)

Tez Başlığı:	DİZİ DİSTOPYASINDAN AÇIK HAVA HAPİSHANESİNE: SOSYAL SKOR UYGULAMASI
-----------------	--

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 28/06/2019

Mezuniyet Tarihi : 01/08/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Dizi Distopyasından Açık Hava Hapishanesine: Sosyal Skor Uygulaması” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Onur ERTÜRK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Onur Ertürk
Öğrenci Numarası	20165256002
Enstitü Ana Bilim Dalı	Radyo-Televizyon ve Sinema
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğretim Üyesi, Mustafa Sami Mencet
Tez Başlığı	Dizi Distopyasından Açık Hava Hapishanesine: Sosyal Skor Uygulaması
Turnitin Ödev Numarası	1154284916

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 1

alıntılar dahil % 11'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imzası)
Dr. Öğretim Üyesi, M. Sami
MENCET

İÇİNDEKİLER

GÖRSELLER LİSTESİ	i
TABLolar LİSTESİ.....	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HEGEMONYA'DAN DİJİTAL GÖZETİME

1.1. Gramsci ve Hegemonya	5
1.2. Postmodernizm, Tüketim Toplumu ve Baudrillard	8
1.3. Rızanın İmalatı: Gönüllülük	11
1.4. Ağ Toplumu	13
1.4.1. Jan Van Dijk'a Göre Ağ ve Ağ Toplumu	15
1.4.2. Manuel Castells'e Göre Ağ Toplumu.....	16
1.5. Mahremiyet.....	17
1.6. Gözetim Kavramı	20
1.6.1. Jeremy Bentham'a Göre Panoptikon Kavramı	21
1.6.2. Foucault, Panoptikon ve Gözetim	23
1.7. Dijital Gözetim.....	25
1.8. Distopyaya Dair	29

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYANIN ÖTEKİ YÜZÜ: SOSYAL SKOR UYGULAMASI

2.1. Sosyal Medya: Bilginin Kontrolü	31
2.2. Sosyal Medya ve Big Data: Bilginin İktidarı	35
2.3. Dijital Yurttaşlık ve Sosyal Medya	38
2.4. Sosyal Medyanın Ekonomi Politik Boyutu	42
2.4.1. Eleştirel Ekonomi Politik ve Sosyal Medya	42
2.4.2. Frankfurt Okulu, Kültür Endüstrisi, Sosyal Medya	45
2.5. Sosyal Skor Uygulamasıyla Gelenler.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM, ANALİZ VE BULGULAR

3.1. Araştırmanın Amacı	52
3.2. Araştırmanın Önemi ve Kapsamı.....	52
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	53
3.4. Analiz: Sosyal Skor Uygulaması	54
3.4.1. Uygulamanın İçeriği ve Tarihsel Arka Planı	54
3.4.2. İlkel Köleci Toplumdan Sosyal Skor Uygulaması'na: Çin Halk Cumhuriyeti.....	59
3.4.3. Sosyalizmden Distopya'ya: Venezuela	66
3.4.4. Uygulamanın Diğer Ülkelerdeki Durumu	70
3.4.5. Uygulamanın Yaratacağı Etki ve Gelecekteki Durumuna İlişkin Çıkarımlar	73
3.5. Uygulamanın Kültürel Yansımaları: Black Mirror ve The Orville Dizileri.....	75
3.6. İlgili Diğer Teoriler Perspektifinde Uygulamanın Değerlendirilmesi	79
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	106

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1.1: Bentham'ın Tasarladığı Panoptikon Planı.....	21
Görsel 2.1: Sosyal Skor Uygulaması Mobil Ekran Görüntüsü.....	55
Görsel 2.2: Sosyal Skor Uygulaması Örneği.....	56
Görsel 2.3: Mini Belgesel ve Röportaj İçin Pilot Bölgede Bulunan ABC News Muhabirinin Sosyal Skor Uygulaması'nı Test Etme Anı.....	56
Görsel 2.4: ABC News Muhabiri ve Çin Vatandaşı Den Den'in Sosyal Skor Uygulaması'na Göz Atma Anı.....	57
Görsel 2.5: Sosyal Kredi Sisteminin İllüstrasyonu	63
Görsel 2.6: Çin'de Sosyal Skor Uygulaması'nın 2017 Yılında Uygulandığı Bölgeler	65
Görsel 2.7: Fatherland Card Sahipleri.....	68
Görsel 3.1: Black Mirror Dizisi Nosedive Bölümü'ndeki Lacie Pound	77
Görsel 3.2:The Orville Dizisi Majority Rule Bölümü	78

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Sosyal Skor Uygulaması, Yüksek Puan, İyi Skor Karşılığında Ödül ve Ayrıcalık Örnekleri.....	58
Tablo 2.2: Sosyal Skor Uygulaması, Düşük Puan, Kötü Skor Karşılığında Ceza ve Yaptırım Örnekleri.....	59

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CCTV	Close Circuit TeleVision
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Schufa	Schutzgemeinschaft Für Allgemeine Kreditsicherung
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
www	World Wide Web
ZTE	Zhongxing Telecommunication Equipment Corporation

ÖZET

21. yüzyılda hızla gelişen enformasyon, iletişim ve gözetim teknolojileri Big Data (Büyük Veri) olarak adlandırılan dünya genelinde milyarlarca insana ait verilerin içerdiği görünmez ama varlığı bilinen olgunun da yardımıyla bireyler ve toplumlar üzerinde çok katmanlı etkilere neden olmaktadır. Ağ toplumu ve internetin yaygınlaşmasıyla beraber artan sosyal medya kullanımı da söz konusu etkileri daha çok görünür kılmakta ve güçlendirmektedir.

Sosyal Skor Uygulaması ilk olarak Çin’de ortaya çıkan ve sonrasında Venezuela ile diğer ülkelerde de resmi, gayri resmi veya örtük olarak uygulanan bir sistemdir. Yukarıdaki gelişmeleri de göz önünde bulundurarak Sosyal Skor Uygulaması’nı; güvenlik kameralarından, çevrimiçi alışverişlere, yasa ve kurallara riayet etmekten sosyal medyadaki etkileşim, paylaşım ve aktivitelere kadar bir dizi başlık altında devletin yurttaşlarını / vatandaşlarını puanlaması olarak tanımlamak mümkündür. Sosyal Skor Uygulaması gereğince haklarında toplanan ve depolanan çok sayıda verinin ışığında vatandaşların bir sosyal puanı oluşmaktadır. Bu puanlar üzerinden yurttaşlar çok farklı şekil ve türde ödül ve cezalar almaktadır. Sosyal Skor Uygulaması hem bireyler hem de toplum üzerinde gözetimi arttırmakta, bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlamakta, kamusal alan ile bu alanın yarattığı demokrasi ve tartışma zeminini mahremiyet kaygıları ve gözetim sebebiyle zedelemekte ve sivil toplumu zayıflatmaktadır. Henüz oldukça yeni sayılabilecek olan uygulamaya 2020 yılının sonu itibariyle 1,5 milyar insan dahil olacaktır. Dolayısıyla gelecek açısından Sosyal Skor Uygulaması tüm insanlık adına çeşitli değişim ve dönüşümleri beraberinde getirecektir.

Distopyayı çağrıştıran uygulama, bireyleri ve toplumu bir nevi açık hava hapisanesine doğru sürüklemektedir. Bu çalışmada uygulamanın ne olduğu, nasıl uygulandığı gözetim, Hegemonya, Tüketim Kültürü, Postmodernizm, Ağ Toplumu ve Mahremiyet kavramları ışığında incelenerek uygulamayı doğuran nedenler, uygulamanın sonuçları ve gelecekte insanlığa muhtemel etkileri kitle iletişimi perspektifinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Skor, Sosyal Medya, Gözetim, Distopya

SUMMARY
FROM TV SERIES' DISTOPIA TO OPEN AIR-PRISON: SOCIAL SCORE
PRACTICE

Information, communication and surveillance technologies which developed rapidly in 21st century has a various layered impact on societies with the help of the Big Data. Network Society and Internet has made this impact more visible and strong with the increase in usage of social media.

Social Score first appeared in China then spread Venezuela and other countries, is a system that applied as officially, unofficially and cryptic levels. Considering a forementioned developments, one can define social score practice as governments scoring their citizens in series of topics such as security cameras, online shopping, law and rules or social media interactions, activities and sharings. As a requirement of Social Score, a social score is developed for citizens in the light of the data that collected and stored about them. Through this scores citizens receive various types and shapes of rewards and penalties. Social Score increases the surveillance of individuals and societies, decreases individual rights and freedoms, weakens the public sphere and civil society. By the end of the year 2020, this fairly new practice will involve 1,5 million people around the world. Therefore by the aspect of the future, social score practice will bring a lot of changes along for the whole humanity.

This practice which evocatives various different span of dystopia, imprisons individuals and societies in some kind of outdoor prison. This papers aim is to define this practice and its implementation and shed light of the future affects of it. Also a critical reading applied on this practice with concepts and platform such as social media, internet, media, surveillance etc.

Keywords: Social Score, Social Media, Surveillance, Dystopia.

TEŞEKKÜR

Gerek tez çalışmam boyunca gerekse akademi dışında katkılarını ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım ve değerli hocam Doktor Öğretim Üyesi Mustafa Sami MENCET'e, daima anlayışlı ve gülen yüzüyle her zaman bana destek veren sevgili hocam Profesör Doktor Nurdan AKINER'e, bana akademiye, soru sormayı, tartışmayı sevdiiren ve teşvik eden, lisans eğitimimin ilk gününden yüksek lisansı tamamladığım bugüne değin geçen sürede yardımcı olan sevgili hocam Doçent Doktor Burcu SÜMER'e, üniversitenin anlamını, okumayı, yazmayı, felsefeyi, tarihi, toplumu, merak etmeyi, cevap aramayı, saygı duymayı, mücadele etmeyi, 'okulu', sorgulamayı, gerçekçi olmayı, vazgeçmemeyi, çalışmayı ve hepsinden öte her şeyi ama her şeyi eleştirel bir süzgece aktarmayı öğreten ve gösteren Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin tüm emekçi hocalarına, asistanlarına ve öğrencilerine teşekkürü borç bilirim.

2011 yılından beri bir çok konuda farklı pek çok tartışma yürüttüğüm, fikir alışverişinde bulunduğum, dostluklarıyla güç bulduğum değerli dost ve dönemdaşlarım Mertcan Temel, Özgür Duman, Pelin Satar, Didem Yıldız, Mert Olgun'a, okuma aşkını bana küçük yaşlarda aşıl原因 ve en absürt sorularına bile sabırla yanıt veren, biricik teyzem Gülfem Dursun'a, yardımlarını esirgemeyen abim Kenan Dursun'a, 14 senedir her an her zorlukta ve mutlulukta yanımda olan, birlikte büyüdüğüm kardeşlerim Emircan Çelik ve Gurur Işık'a, uzun ve yorucu bu süreç boyunca sonsuz sevgisiyle yanımda olan dostum ve ötesi sevgili Damla Malkoç'a, bana her zaman destek olan, yanımda duran, sevgileri ve azimleriyle beni büyüten, varlık sebebim ve hayattaki en büyük şansım annem Yıldız Ertürk ve babam Sait Ertürk'e en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Onur ERTÜRK

Antalya, 2019

GİRİŞ

21. yüzyılda gelişen iletişim, enformasyon ve gözetim teknolojileri toplumlar ve bireyler üzerinde birçok etkiye neden olmaktadır. Postmodernizm'in yanı sıra tüketim kültürü, internet, ağ toplumu ve sosyal medya toplumsal hayatın ve bireylerin gündelik yaşamını bir dizi değişikliğe tabi tutmaktadır.

Sosyal Skor Uygulaması tam da böylesi bir dönemde ortaya çıkmış bir uygulamadır. İlk olarak temelleri 1990'larda finansal kredibilite sistemleriyle atılan Sosyal Skor Uygulaması'nı 2014 yılında Çin Halk Cumhuriyeti resmi olarak yürürlüğe sokmuştur. Uygulamanın temel prensibi devletin vatandaşlarını güvenlik kameraları, sosyal medya hesapları, internet üzerindeki her türlü aktivite, yasa ve kurallara bağlılık, online alışveriş ve alışkanlıklar vb. bir dizi araç yoluyla puanlamasıdır. Kişilere ait çok farklı türdeki verilerin yoğun bir şekilde toplandığı ve depolandığı sistemde dev şirketler de devlete yardımcı olmaktadır.

Öyle ki Big Data (Büyük Veri) gündelik yaşamdaki en ufak bilgi kırıntılarını dahi toplamakta, depolamakta, kullanılabilir bir biçime dönüştürmekte ve gerekli durumlarda devletler ve şirketlere kişisel verileri satmaktadır. Bu anlamda Sosyal Skor Uygulaması'nın hayata geçmesinde ve yaygınlık kazanmasında büyük veri olgusu önemli bir yer teşkil etmektedir.

Devletlerin güvenlik ihtiyaçları, toplumsal kontrol ve denetim gibi oldukça genel sebeplerle meşrulaştırmaya çalıştığı uygulamanın özünde Foucault'nun Panoptikon ve iktidar anlayışına son derece benzer bir anlayış bulunmaktadır. Bu anlayışa göre Sosyal Skor Uygulaması yurttaşları puanlamakta ve elde edilen puanlar üzerinden yurttaşlar çeşitli ödül ve cezalar almaktadır. Tüm bunların yanı sıra puanı belirli bir derecenin altına düşen yurttaşlar çeşitli kamusal iş ve alanlardan uzaklaştırılmakta, sosyal medya hesapları kapatılmakta ve bir çeşit sosyal izolasyon olan Kara Liste'ye alınmaktadırlar.

Bu çerçeveden hareketle tezde tasarlanan araştırma soruları şunlardır:

- Sosyal Skor Uygulaması nedir?
- Sosyal Skor Uygulaması'nı ortaya çıkaran olası nedenler nelerdir?
- Sosyal Skor Uygulaması'nın devlet, toplum ve birey üzerindeki etkileri nelerdir?
- Sosyal Skor Uygulaması'nın bir gözetim aparatı olarak Foucault'nun Panoptikon anlayışla olan ilişkisi nedir?
- Sosyal Skor Uygulaması hangi ülkelerde ve nasıl uygulanmaktadır?
- Sosyal Skor Uygulaması'nın geleceği nedir?

- Sosyal Skor Uygulaması'nı gizli, örtük ya da gayri resmi olarak değerlendiren, uygulayan; uygulamaya geçmeyi tasarlayan devletlerdeki durumu nedir?
- Uygulamanın distopya ve bilim kurgu dizileriyle kültürel bir bağı mevcut mudur?

Bu ana sorulara tez boyunca cevap aranırken nitel bir yöntem takip edilmiştir. Uygulamanın ana hatları, uygulamanın içerikleri, toplumsal hayata etkilerine ilişkin haberler, dizilerde ele alınan konuların Big Data ve Sosyal Skor ile ilişkileri içerik analizine tabi tutularak öne çıkan başlıklar değerlendirilmiştir. Ancak araştırma sahasının çok geniş olması nedeniyle uygulamadaki tüm metinler, dizilerdeki bölümler vb. her bir içerik üzerine analiz yapmak yerine her iki yapıda yani uygulamada ve dizilerde öne çıkan anlatılar üzerinde analizler yapılmış ve göze çarpan hususlar literatür bölümünde detayları verilen kavramlar bağlamında tartışılmıştır. Burada asıl amaç dizilerde işlenen bir distopyanın birbirinden farklı bir boyutta gerçeğe dönüşmesi arasındaki bağı inceleyerek, teknolojinin insanın hayatını kolaylaştırma bahanesiyle onu nasıl esir alışına ve bu durumun insanlığa neler getireceğine ilişkin yapılabilecek tartışmalar için kavramsal bir çerçeve oluşturmaktır.

Bunun yanı sıra veri analizi ve örnek olay incelemesi yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Tezin merkezini oluşturan Sosyal Skor Uygulaması oldukça yeni bir uygulamadır ve henüz resmi olarak sadece Çin ve Venezuela'da uygulanmaktadır. Nicel ve istatistiki bir çalışma yürütmek coğrafi, ekonomik ve dil problemleri nedeniyle tercih edilmemiştir. Bunun yerine tümevarım ilkesi benimsenerek uygulama ile ilgili Türkçe ve İngilizce tüm kitap, kitap bölümü, makale, köşe yazısı ve internet haberleri taranmış, derlenmiş ve analiz edilmiştir.

Çalışmanın kapsamı Çin ve Venezuela'daki örnekler ve diğer ülkelerdeki planlar ve tartışmalarla sınırlı durumdadır. Tezin kapsamı uygulamanın resmi olarak uygulandığı Çin ve Venezuela ile kısıtlanmamıştır. Bu devletlerin yanı sıra ABD, Rusya, Kuzey Kore, Almanya gibi ülkelerdeki mevcut durum da kısaca araştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Tezin ortaya konmasındaki amaçlar ise bu uygulama hakkında gerek akademik gerekse toplumsal anlamda bir tartışma ortamını yaratmak, farkındalık yaratmak ve uygulamayı Türkiye'nin gündemine ve literatürüne kazandırmaktır. Uygulamanın özellikle distopyayı sıklıkla çağrıştıran ve gözetimi genişletip derinleştiren yapısının açığa çıkartılması da yine tezin ana hedefleri arasında yer almaktadır. Bunların yanında Sosyal Skor Uygulaması'nın organik bir bütünlük gösterdiği sosyal medya, Büyük Veri, internet, tüketim kültürü hakkında sivil toplumun aydınlatılmasıyla; bireylerin bu kültür ve platformlarla girdiği ilişkilerin tehlikeli boyutunun açığa çıkarılması da amaçlanmaktadır.

Bu çalışma boyunca ‘Sosyal Skor Uygulaması’ tabiri tercih edilmiştir. Esasında her ülkede uygulamaya verilen farklı isimler bulunmakla beraber daha kapsayıcı ve genel bir ifade olması hasebiyle tercih edilmiştir. Ayrıca Venezuela’da Fatherland Card, sadece vatansever ve yardımlaşmayı çağrıştıran bir ifadeyken Çin’de kullanılan Sosyal Kredi sistemi ekonomik perspektifi ön plana çıkarmakta ve uygulamanın toplumsal yönlerini gizlemektedir. Bu nedenlerle tezde Sosyal Skor Uygulaması tabiri kullanılmıştır.

Tezin ‘Hegemonya’dan dijital gözetime’ adını verdiğimiz ilk kısmında literatür taraması yapılmıştır. Bu kısımda Sosyal Skor Uygulaması’nın farklı sebep ve sonuçlarına katkıda bulunan kavram ve teoriler değerlendirilmiştir. Gramsci’nin Hegemonya kavramını, Postmodernizm, tüketim kültürü ve tüketim toplumu takip etmektedir. Bu iki kavram Sosyal Skor Uygulaması’nın ne şekilde hayata geçirildiğini göstermek açısından kıymetlidir. Sonrasında Herman ve Chomsky’nin ve Rızanın İmalatı kavramı üzerinde durulmuş; medyanın bireyleri ve toplumları yönlendirmesi, devlet lehine yaptığı çalışmalar gösterilmiştir. Kitlelerin rızasının alınmadan Sosyal Skor’un hayata geçemeyeceğini belirtmek gerekir. Sonrasında küreselleşme ve Ağ Toplumu kavramları açıklanmaya çalışılmış burada hem Van Dijk’in hem de Castells’in görüşlerine yer verilmiştir. Özellikle internet ve enformasyon teknolojilerinin bu denli gelişmesi Sosyal Skor Uygulaması’na zemin hazırlayan faktörler arasındadır. Sonrasında mahremiyet ve özel alan kavramları incelemeye tabi tutulmuş ve hemen ardından gözetim, Panoptikon ve dijital gözetime yer verilmiştir.

Sosyal Skor Uygulaması’nın bir diğer olumsuz yanı ise kişilerin mahremiyetlerini sık sık ihlal etmesidir. Özellikle Foucault’un Panoptikon ve gözetime dair görüşleri tezin nüvesini oluşturmaktadır. Sonuçta Sosyal Skor Uygulaması Panoptikon’u genişletmiş, gözetime yepyeni bir boyut kazandırmıştır. Tüm bunların dijitalle bütünleşmesi ise uygulamanın ne denli büyük çaplı bir etki yaratma potansiyeline sahip olduğunu göstermek bakımından değerlidir.

Tezin özellikle ilk bölümünde başvuru kavram ve teori setleri Sosyal Skor ile ilgili bir farkındalık ve tartışma yaratma amacıyla da örtüşmekte aynı zamanda Sosyal Skor’un çok boyutlu ve akademik anlamda çalışmalar için multidisipliner bir yapı teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. İkinci kısımda uygulamanın temel ayaklarından biri olan sosyal medya ve Big Data ilişkisi incelenmiş, farklı sosyal medya tanımlarıyla beraber dijital yurttaşlık kavramı ve sosyal medyanın ekonomi politik boyutu değerlendirilmiştir. Sosyal medya platformlarından alınan her ücretsiz servisin ürünleri aslında kişilerdir ve Sosyal Skor Uygulaması tezde de bahsedildiği üzere bu alışverişe farklı boyutlar kazandırmakta ve onu derinleştirmektedir. Frankfurt Okulu ve kültür endüstrisinin eleştirilerine yer verdikten sonra ikinci kısım, Sosyal Skor Uygulaması’nın genel bir girişle sona ermektedir.

Üçüncü kısımda ise araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, yöntemine yer verilmektedir. Bunların ardından Sosyal Skor Uygulaması'nın analizine geçilmiştir. Analiz kısmında ise sırasıyla uygulamanın içeriği ve tarihsel arka planı; ilkel köleci toplumdaki Sosyal Skor Uygulaması'na Çin Halk Cumhuriyeti; sosyalizmden distopyaya Venezuela'da Sosyal Skor, uygulamanın diğer ülkelerdeki durumu; uygulamanın gelecekte yaratacağı etki ve gelecekteki durumuna ilişkin çıkarımlar yer bulmaktadır. Sonrasında uygulamanın kültürel etkileri bağlamında Black Mirror dizisinin Nosedive isimli bölümü ve The Orville dizisinin Majority Rule adlı bölümü uygulama kapsamında incelenmiştir. Son olarak 1. ve 2. kısımdaki literatür yardımıyla uygulama yorumlanacak, bu kısımlardaki teoriler perspektifinde Sosyal Skor Uygulaması değerlendirilmiştir.

Araştırma, yöntem olarak data/veri analizi ve örnek olay incelemesi yöntemleriyle sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra araştırmanın temel sorularını oluşturan uygulama henüz oldukça yeni olduğu için hakkında detaylı ve derinlemesine hazırlanmış rapor, makale, kitap, internet haberleri vb. bilgi kaynakları son derece kısıtlıdır ve tezin alanını sınırlandırmıştır. Uygulama her devlet için bir potansiyel oluşturuyor olsa da buna yönelik adımlar atan, uygulamayı inceleyen, gelecek adına tasarlayan ya da planlayan ülkeler araştırmaya dahil edilmiştir ve araştırmanın bir diğer sınırlılığını bu oluşturmaktadır. Uygulama zaman bakımından son derece yeni olduğu için taranan kaynaklarda da 2014 yılı ve sonrası araştırmaya dahil edilmiştir. Son olarak uygulamaya dair İngilizce ve Türkçe veriler toplanırken Çince ve türevi olan dillerin yanı sıra İspanyolca veriler de araştırmaya dahil edilememiştir. Bu dillerle ilgili toplanamayan veriler aynı şekilde tezin kısıtlılıklarından bir diğerini oluşturmaktadır. Bu çalışma, uygulamanın geleceği açısından ele alındığında dünyanın büyük bir bölümünü ilgilendirmesi bakımından bir hayli önemlidir. 2020 yılında 1,5 milyara doğrudan etkide bulunacak uygulamanın bir an önce kapsamlı bir şekilde araştırılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Çin ve Venezuela dışında birçok devlet Sosyal Skor'a benzer ya da onun ilkel versiyonuna sahip uygulamalar yürütmektedir. Türkiye örneğinde son kertede basit ve ilkel olsa da e-devlet uygulaması, artan sosyal medya ve online alışveriş uygulaması ve sayısı gün geçtikçe artan güvenlik kameraları uygulamanın esasında gerçekliğe çokta uzak olmadığını göstermektedir. Son olarak gözetime yeni bir boyut ve güç kazandıran uygulama, insani ilişkileri de değiştirmeye aday görünmektedir. Henüz çok yeni olan Sosyal Skor Uygulaması'nı, gelecekteki etkileri ve sonuçları birlikte değerlendirmek, tartışmaya açmak bu tezin önemini göstermesinin yanında entelektüel kaygılar anlamında da bir zaruriyet oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HEGEMONYA'DAN DİJİTAL GÖZETİME

Hegemonyadan Dijital Gözetime adını verdiğimiz bu bölüm esasında Sosyal Skor Uygulaması'nı genel geçer ve popülerleşmeye aday bir eğilim şeklinde değerlendirmek yerine daha detaylı ve derinlikli bir biçimde ele alma amacını taşımaktadır. Bu sebeple birinci bölüme dahil olan tüm konular Sosyal Skor Uygulaması'nın bir başka yönünü açıklama amacıyla teze dahil edilmiştir. Genelden özele şeklinde bir silsile izlenmiş ve literatür taraması bu kapsamda gerçekleştirilmiştir.

Bu bölümde öncelikli olarak Hegemonya kavramı ele alınmaktadır. Hegemonya kavramı devlet ve iktidarın halk ile kurduğu ilişkileri tanımlamak ve günümüz sivil toplum, medya, yurttaş ve devlet ilişkisini ortaya koymak bakımından bir hayli önemlidir.

Peşi sıra gelen bölümde Postmodernizm ve tüketim kültürü ele alınmaktadır. Tüketim ve tüketimin dijitalleşmesi, tüketimin bir yaşam biçimi, ahlak kuralı haline gelmesiyle birlikte Postmodernizm'in yapıbozumu ve gerçekliğe dair çıkarımlarının etkisi hiç şüphesiz Sosyal Skor Uygulaması'nın güç kazanmasına katkıda bulunmaktadır.

Bir sonraki bölümde Hegemonya ve tüketim kültürü ile bağlantılı olarak rızanın nasıl imal edildiği ve bu süreçte özellikle medyanın nasıl bir işlev ve konuma sahip olduğu ortaya konulmaktadır.

Sonrasında internet ve ağ teknolojilerinin, bu iki teknolojinin kavramsallaştırılması ve küreselleşmeye ve demokratikleşmeye etkileri bakımından ağ toplumu meselesi ele alınmaktadır.

Son iki bölümde birey ve toplumların mahremiyetleri, Sosyal Skor'un en çok ihlal ettiği alan olan mahremiyet kavramı ve Sosyal Skor'un belki de en korkutucu ve anti demokratik yönü olan gözetim/gözetleme pratiği ile dijital gözetim konuları değerlendirilmektedir. En son bölümde ise sıklıkla vurgu yapılan distopya kavramı ana hatlarıyla açıklanmakta ve tezde hangi anlamıyla distopyanın kullanıldığı belirtilmektedir.

1.1. Gramsci ve Hegemonya

Antonio Gramsci, İtalya'da yükselen Faşizmin gölgesinde Marksizm'in (daha doğrusu Ortodoks Marksizm'in) salt ekonomik indirgemeci görüşlerini eleştirmiş ve 'Hegemonya' kavramıyla birlikte alt yapı-üst yapı, sivil toplum, siyasal toplum hakkında çalışmalarda bulunmuştur. Bu kısımda, kültür ve siyasi iktidarla ilgili çıkarımlarına özellikle iletişim ve

medya çalışmaları alanında da sıklıkla başvurulan Gramsci'nin Hegemonya kavramı ve bu kavramla örüntülü diğer savları genel olarak değerlendirilecektir.

Gramsci'nin Hegemonya'sı Sosyal Skor bakımından hayli önemli bir yer tutmaktadır. Hegemonya'nın işaret ettiği kapitalist düzen Sosyal Skor'un hem günümüzde hem de gelecekte kendine alan açmasına katkıda bulunmaktadır, bulunacaktır.

Hegemonya kelimesi gündelik dilde bir devlet veya kişi üzerinde baskı kurma ve üstünlüğü ifade etmektedir (TDK, 2019). Kavramı siyaset literatürüne yeniden kazandıran isim ise Lenin'dir. Lenin'in bakış açısından Hegemonya, sınıflar arası ve siyasal bir birlikteliği; bunun yanı sıra eşitsiz bir mücadele alanını tasvir etmektedir (Shandro, 2016: 4-19, 120-136). Gramsci'de ise sınıf çıkarlarının ideolojik düzeyde de temsili mümkündür; bu ideolojik düzey sınıfların maddî çıkarlarından hareketle tanımlanabilecek bir dünya görüşünde varlığını bulur. Böylece Klasik Marksizm'in aksine ideoloji artık olumsuz değil, müspet/pozitif veya nötr bir norma, toplumsal sınıfların dünya görüşüne dönüşmektedir (Althusser, 2006: 82-84; Gramsci, 2006: 13-17). İdeoloji, sınıfların çıkarlarını ve bu çıkarlar aracılığıyla da kendilerini tanımladıkları temsiller düzeyine denk düşmektedir.

İdeolojiyi bahsedildiği üzere yeniden tanımlayan Gramsci, Hegemonya'nın bir ideolojik sentez olduğu dile getirir; kapitalizmin hüküm sürdüğü bir ekonomik sistemde bir sınıfın öteki sınıfları yanına alması suretiyle karşıt veya boyunduruk altındaki destek sınıfı veyahut sınıflar arasındaki mücadele içinde ulaşılan ve sonuçta bir bütün olarak sistemin yeniden üretimini söz konusu ideolojik sentez olanaklı ve mümkün kılmaktadır (Üşür, 1997: 34-35). Hegemonya, hâkim sınıfın değerlerinin öteki toplumsal gruplarca benimsenerek birer doğruya dönüştürülmesine dayanır. Hegemonya, aynı zamanda ekonomik eşitsizliği ve bu eşitsizliğin yarattığı durumları işaret etmektedir. Hegemonya başka bir anlamıyla da ideolojik alanın ve ideolojik olanın dönüştürülmesidir. Bu şekilde ideoloji esasında öznelere yaratma amacı güden bir pratiktir (Marx ve Engels, 2006: 9-12; Gramsci, 2006: 13-17).

Hegemonya, toplumsal bir grubun diğer gruplar üzerinde egemenlik tesis etmesidir. Bu tanımla devletler arasındaki politik, ekonomik, kültürel ilişkilerin anarşik ve bağımlı yapısına veya bir ülkede mevcut bulunan toplumsal sınıflar arasındaki farklılıklara da gönderme yapılabilir (Gramsci, 1971: 498-517). Ancak Hegemonya toplumsal gücün kendisidir aslında. Hegemonya, gücü kazanma ve sürdürme/sürekli kılma yöntemidir (Lull, 2001: 50-52).

Hegemonya, insanlar tarafından birtakım belirli ilke, kural ve yasalarla yönetilmek için ortaya konmuş, rızaya dayanan bir uzlaşmaya veya sözleşmeye gönderme yapmaktadır. Toplumsal rıza yoluyla denetim, zor yoluyla yapılan denetimden çok daha efektif bir araç olabilmektedir (Lull, 2001: 52-55). Uzlaşma ya da sözleşme olgusu; iktidar ve gücünü zor

kullanımından alan devlet ile onay ve rıza aracılığıyla güç elde eden sivil toplumun karşılıklı çatışması sonucunda ortaya çıkar. Bu sebepten ötürü iktidar için daimî bir mücadele bulunmaktadır (Fiske, 1996: 222-227).

Gramsci, kapitalist devletin zor ve salt güce dayalı iktidarını çözümlenmekle ilgilenmez; onun asıl çalışma alanı bu zor ve güç yerine rıza yoluyla daha sağlam bir iktidar biçiminin üretilmesidir. Böylesi bir iktidar biçimi sadece ideoloji ve bu ideolojinin soyutlaştırdığı Hegemonya'da mümkündür (Gramsci, 1986; Boothman, 2011: 55-60; Watkins, 2011: 105-111).

Baskın sınıfın çıkarlarının evrensel ve doğru çıkarlar olarak temsil edilmesi üzerine inşa edilen Hegemonya'nın en önemli unsurlarından bir diğeri değişken niteliği ve ittifaklara dayanan bir 'süreç' olmasıdır. Filippini (2017), 'Using Gramsci' adlı eserinde Hegemonya'nın bu sayede kitlelerin rızasına ve iradesine dayalı hale geldiğini söylemektedir. Bunun yanında Hegemonya, iktidarlar açısından boş zamanı maskeleyerek suretiyle açık/gizli bir av sahasını da çağrıştırmaktadır (Aytaç, 2004: 115-116). Kitlelerin rızasının üretim aracı olan ve devlet iktidarı yoluyla kullanılan eğitim/okul, kitle iletişim araçları benzeri söylem alanları iktidar analizlerinde merkezi olmak durumundadır (Gramsci, 1986).

Gramsci (1986), 'Hapishane Defterleri'nde Hegemonya kavramını doğrudan zor veya güç yoluyla elde edilen ve bu şekilde sürdürülen iktidar olarak değil, zor kullanmadan tahakküm altına alabilme olarak kavramsallaştırır. Belirtildiği üzere bu konum sınıflar arasındaki ittifaklar ve/veya baskın sınıfın diğer sınıfların rızasını kazanması yoluyla elde edilmektedir. Wayne'e (2006: 221) göre Gramsci diyalojik (daha önceki ya da mevcut kavram ve durumlarla ilişkili olan kavram ya da düşünce) bir düşüncü ve Hegemonya kesinlikle sadece tepeden inme bir düşünce dayatılması sürecini ifade etmiyordu; hegemonik konum hâkim sınıfın değişen şartlara uyum sağlaması ve dışarıdan gelen fikirleri kendi bünyesine ve çıkarlarına adapte edebilmesine de bağlıydı.

Diyalektik anlamda Hegemonya tahakkümle bir karşıtlık içerisindeyse de gerçekte zor, rıza, tahakküm ve Hegemonya yan yana yer almaktadır. Zira devlet, zor aygıtlarını ve zor kullanma hakkını gerektiğinde egemen durumda olan sistemi tekrar sağlamak, korumak ve direnenleri baskı altında bulundurabilmek adına saklar (Gramsci'den akt. Dural, 2012: 313-314). Esasen zor/güç ile rıza, politik toplumla da sivil toplum arasında oldukça silik bir ayrım olduğunu söylemek mümkündür (Portelli, 1982: 28-30). Hâkim ideolojilerin varlığından bahsetmek bu ideolojilerin kusursuz olduğu ve farklılıklar taşımadığı anlamına gelmemektedir. Gramsci'ye göre Marksizm gerçekler dünyasına olduğu kadar göstergelere ve göstergelerdeki çelişkilere de duyarlı olmak durumundadır (Wayne, 2006: 218-219).

Gramsci, bahsedilen rızanın ne şekilde yeniden üretildiğini sorgularken kültürel Hegemonya ve hegemonik aygıtlardan söz eder. Kültürel Hegemonya Gramsci'nin Marksist literatüre kazandırdığı bir kavramdır ve esasında rızayı mümkün ve devamlı kılan üretim ve yeniden üretimi işaret etmektedir (Gramsci, 1971). Gramsci'ye (1971) göre rızayı yeniden üreten araçlar hegemonik aygıtlar yani eğitim, din, aile, gelenek/töredir. Bu araçlar yoluyla hegemon güç/güçler kendi dünya görüşlerini ve ideolojilerini topluma benimsetirler ve söylemleri doğallaşır (Hebdige, 2006: 145-149).

Kendisini Gramsci'nin devamı olarak gören Althusser (2016), devlet aygıtı ve devlet iktidarının farklı olduklarını; devletin zor aygıtlarının (ordu, polis, mahkemeler vb.) yanında ideolojik aygıtlara da sahip olduğunu dile getirerek bu aygıtlara Gramsci'ye ekleme yaparak kitle iletişim, medya ve haberleşmeyi de ekler. Portelli'de (1982: 20-22) Gramsci'nin kitleleri etkilemeyi başaran tüm örgütleri esasında ideolojinin alanında görmektedir.

Hegemonya gerek sermaye gücü gerek sınıflar arasındaki ilişkilerin yapısını ortaya koyması bakımından Sosyal Skor ile de ilintilidir. Sermaye, devlet ve medya iş birliği ileride de değinileceği üzere Sosyal Skor'un son derece sakın ve tepki çekmeksizin hayata geçmesine ve giderek mevzi kazanmasına olanak sağlamaktadır. Bu iş birliğini ortaya koyması bakımından Hegemonya kavramı hayli değerlidir.

Son olarak şunun açıkça dile getirilmesinde bir sakınca yoktur, Gramsci'nin Hegemonya kavramıyla ifade ettiği rıza ve güç ilişkisi tüm iktidar boyutları, yapıları ve ilişkileri açısından değerini korumaktadır ve Hegemonya'nın en kayda değer unsurlarından biri de giderek önemini arttırmakta olan hem geleneksel hem de sosyal medyadır. Medyanın ekonomi politikasına ilerleyen bölümlerde kısaca değinilecektir. Bununla beraber bir sonraki bölümde medyayla yine iç içe olacak şekilde Postmodernizm ve Tüketim Kültürü kavramları ele alınacaktır.

1.2. Postmodernizm, Tüketim Toplumu ve Baudrillard

İnsan artık yalnızca üretici olarak değil aynı zamanda tüketici de olması nedeniyle kapitalizme hizmet eder hale gelmiştir. Bu bakımdan, belki de çoğu kimse henüz farkında olmasa da Sosyal Skor ve benzeri uygulamaların kapitalizme getirdiği yeni boyutu anlayabilmek için öncelikle Postmodernizm ve tüketim toplumu kavramlarını anlamak gerekmektedir. Başlı başına ayrı çalışma alanları olan bu iki konuya tezin bu bölümünde ana hatlarıyla değinilecek ve literatürde son derece önemli bir isim olan Baudrillard'ın ileri sürdüğü bazı görüşlere yer verilecektir.

Kitle toplumunun nihai bir sonucu olan tüketim toplumunda, tüketim üretimi değersizleştirerek bireylerin kendilerini ifade etmesini sahip olma duygusuna indirgemektedir. İnsanın benliği sahip olduğu mallar, hizmetler ve bunları satın alabilme gücüne bağımlı hâle gelmiştir.

Tüketim kelimesinin eski kullanımlarında tahrip etmek ve israf etmek, bitirmek anlamları bulunmaktadır (Williams, 2012). Bu tanımdan yola çıkıldığında, tüketim bir ihtiyacın tatmin edilmesi adına bir ürün ya da hizmeti edinme, sahip olma, yok etme veya kullanma şeklinde de tanımlanabilmektedir (Dal, 2017: 4). Kapitalizmin ilk evresindeki üretim güdüsü Fordizmle birleşmiş ve bireyin yaşamı daimî bir üretim baskısı altında şekillenmiştir. Kitlesele ve yoğun olarak üretilen malların satın alınması için bu ürünlerin kitlesele olarak satılması ihtiyacı belirlemiştir. Üretim ve tüketim dengesinin işleme açısından kitlesele ürün ve hizmet satılması 'tüketimin demokratikleşmesi' olarak ifade edilmiştir (Yavuz, 2013: 221-222).

Baudrillard'a (2013: 15-16) göre nesnelere çağında bulunan bireyler ve de toplumlar daha önce belki de hiç görülmemiş ölçüde bir bolluk dünyasında yaşamaktadırlar ve bu bolluk özünde onları boğmakta ve dünyalarını parçalamaktadır. Nesnelere, bitki örtüsü ya da hayvan popülasyonu değildir ancak onlardan çok daha fazla insan hayatını işgal eder hale gelmiştir.

Birikme, çokluk yeni toplumu betimleyen en iyi iki kelimedir. Bal ve süt yerini neon ışıklara, ketçaplara bırakırken insanın yeni doğal bitki örtüsü nesnelere ve mallara dönüşmüştür (Baudrillard, 2013: 16-17). Baudrillard çağımızda üretimin rasyonel bir etkinlik olarak kabul edilemeyeceği gibi, tüketicinin reklam ve manipülasyonlar yoluyla aldatılmasının hem üretimi hem de tüketimi (yapay ve hormonlu hâle sokacağından) tehdit ettiğini belirtmiştir (Öker, 2005: 195).

Tüketimin başat etkinlik olduğu toplumda, tüketicinin nesneyle ilişkisi de değişmiştir. Artık buzdolabı, çamaşır makinesi sadece alet olarak sahip olduğu anlamdan fazlasına sahiptir. Vitrinler, reklamlar, üretici firmalar ve burada son derece temel bir role sahip *marka* parçalanamaz bir bütünü inşa eder. Her nesne bu yolla daha karmaşık bir üst-nesne olarak diğer nesnelere gösterir, işaret eder ve tüketiciyi bir takım daha kompleks tercihlere yönlendirir. Sonuçta, birey için tüketmek bir zorunluluğa dönüşmekte ve insani ilişkiler giderek yerini maddi ilişkilere bırakmaktadır (Baudrillard, 2013: 17-19, 68, 83, 87). Tüketim toplumunun özü işte buradadır. Tüketmek gündelik yaşamın ve onu kapsayan davranış kalıplarının ve yaşam ahlakının çerçevesini belirlemektedir.

Çağımızdaki en temel hastalık gerçeğin bir değer, bir mal gibi üretilmesidir. Buna bağlı olarak çalışma toplumsal bir talebe dönüşmüş görünmektedir. Gerçeğin daimî olarak üretilmesi

ve tüketilmesinin ardından Baudrillard nihayetinde toplumsal anlamda bir yok oluş sistemi içerisinde olduğumuzu dile getirmektedir (Öker, 2005: 202-203).

Baudrillard 'modern kabile söylencesi' ifadesiyle tüketimin başat rolüne vurgu yaparak, tüketimin toplum yaşamında merkezi bir yer işgal ettiğini savunur (2013: 10-16). Geçmiş çağlarda avcı toplayıcı topluluklar için ateşin işlevi nasıl ki ısı ve ışık kaynağından daha fazlasını (bir arada toplanma ihtiyacı) ifade ediyorsa günümüz toplumunda tüketim de benzer bir işlevi göstermektedir. Modernizmin yıkmaya başladığı cemaat ilişkilerinin yerini birey alırken, yalnızlaşan bireyin gerçeklikten kaçışı onu postmodern bir yaşama yönlendirmiştir.

Fiziksel anlamda pasif durumda olan tüketiciler, zihinsel olarak meşgul durumdadır. Sembolik ve gerçeküstü bir seviyeye ulaşan satın alma, insanlar için adeta bir güdü haline gelmiş, bir güdüye dönüşmüştür (Bocock, 2005: 57- 58). Böylesi bir durumda birey üretim için değil yalnızca tüketim için bir motivasyona sahiptir.

Postmodernizm kavramı, tarihsel yönden sanayi üretimi ve sınıfsal yapının gerilemesini, buna karşın tüketim ve teknolojik iletişimin zaferini içermektedir. Öznellik, görelilik ve akıl-dışılık Postmodernizm'in temel unsurlarındandır (Swingewood, 1998: 375-376). Net, çerçevesi belli bir Postmodernizm tanımı yapmak oldukça güçtür çünkü Postmodernizm tüm çerçeveleri ortadan kaldıran, sınırları bulanıklaştıran bir kavramdır. Örneğin Lyotard'a (2013) göre Postmodernizm bir durum ve dönemin adıyla Derrida, Foucault'dan Deleuze'ye kadar 'eski' yapısalcılara göre yapısökümün temel taşıdır.

Yapısökümün tanımının yapılması bir hayli zordur çünkü yapısöküm tanımların ve 'tanım'ın kendisiyle bir çatışma içerisindedir; metinleri yapılarına ayırtırmayı ve bu ayırışma neticesinde ortaya çıkan metin, mesaj ve değerleri tartışmaya açmayı sağlayan bir araçtır, yöntemdir. Dilin ve yapının merkezîliğini, gücünü eleştirerek yerinden eder (Derrida, 2007). Deleuze de yapısöküm aynı zamanda modernizmin, davranış ve kalıplarının içinden çıkılmadan gerçeğe bakılamayacağını göstermeye çalışır (Erdönmez, 2014).

Postmodernizm modernliğin sonrasını değil modernliğin karşısında olmayı ve modernizmin yarattığı birlik, düzen, pozitivizm, toplumsal normlar ve değerleri reddedişi, bir anlamda da 'kültürel' ve 'entelektüel' başıboşluğu ifade eder (Featherstone, 2013). Modernizmin yarattığı değerleri ve toplum ahlakını yok etmeye çalışan Postmodernizm aynı zamanda bireyin yükselişini olumlar ve birey ahlakını ve doğrularını her şeyin üzerine koyarak çoklu bir gerçeklik arayışına girer (Balibar, 2015: 103-118). Kuhn (1970) Postmodernizm'de bilimsel anlamda esas olanın öznenin/özneye göre görecelilik olduğunu ifade eder.

Baumann'a (2005) göre de Postmodernizm birey inanç ve hazlarını toplumsal doğru arayışlarının ve karmaşık gerçeklik ilişkilerinin üzerine koymaktadır. Rosenau (1992: 44-57),

modern öznenin karşısında duran Postmodernizm'in kendi öznesini belirli kurallar dâhilinde modernizme öykünerek yaratmadığını buna karşın postmodern öznenin modernlik karşıtlığından beslenmiş bir 'toplumsal olana karşı kuşkuculuğa' sahip olduğunu dile getirir. Turner, Postmodernizm'in modernliğe bir cevap olduğunu açıklarken modern kitle iletişim teknolojisinin yayılmasının sadece mal ve hizmetleri genişletmediğini aynı zamanda gerçeğin taklitlerinde de bir genişleme olduğunu ve anlam kavramının artık çözülmekte olduğunu söyler (Turner'dan akt. Serdar, 2001: 13).

Çin'deki Sosyal Skor veya Türkiye'deki e-devlet uygulamaları gibi postmodern toplum teknoloji tarafından yaratılan imaj ve bilgilerin toplumdur. Postmodern dünyanın hâkimiyeti bilgisayarladır ve bireylerin yaşı, medeni halleri, sağlığı, mal varlığı vb. veri bankalarında tutulmaktadır (Denzin, 1991: 24-25). Sosyal Skor bakımından ele alındığında Postmodernizm ve Tüketim Toplumu kavramları bir bütün olarak Sosyal Skor'a zemin oluşturan bir olguyu tarif etmektedir. Bu olguyu kısaca nesnelere dünyaya hâkim olması, gerçek ve doğrunun sürekli olarak taciz edilmesi ve Popüler Kültür ile alışkanlıkların bireylerin dünyasını ele geçirmesi onları kodları önceden belirlenmiş hareket, davranış ve kurallara hapsetmesi olarak açıklamak mümkündür. Sosyal Skor tarzı bir uygulama ancak ve ancak tüketimin temel sosyal etkinlik olduğu, markaların düşüncelerden yeğ tutulduğu, kitle kültürü ve Popüler kültürün geçer akçe kabul edildiği bir toplumsal evrende var olabilirdi ve o yüzden tam da böyle bir dünyada hayata geçti.

Postmodernist toplumda akla ve meta anlatılara karşıtlık vardır. Postmodernistlere göre kişisel olan politiktir ve aynı ölçüde politik olan kişiseldir. Medya kapitalizmin bir aracıdır ve yönlendirici güç iletişim ağıdır (Sallan & Soybeyi, 1994: 315). Bireylerin postmodern bir toplumda yoğun tüketim güdüsüne kapılmalarında gerek geleneksel medya gerekse sosyal medyanın büyük rolü yadsınamaz durumdadır.

Medyanın böylesine önemli bir enstrüman oluşunu başka bir perspektiften ele almak gerekliliğinden hareketle bir sonraki bölümde bir rıza imalatçısı olarak medya ele alınacaktır.

1.3. Rızanın İmalatı: Gönüllülük

Noam Chomsky, dilbilim, siyaset bilimi ve sosyoloji alanlarında çalışmaları bulunan önemli bir düşünce ve bilim insanıdır. Bahsi geçen alanlardaki çalışmalarının dışında bu tez kapsamında onun kitle medyasını ele alış biçimi üzerinde durulacak ve kendisinin medya-manipülasyon-rıza ile ilgili savlarından bahsedilecektir. Bireylerin ve toplumların kendi çıkarlarıyla çatışan fikir ve uygulamalara nasıl gönüllü olarak uyum sağladığını göstermek Sosyal Skor Uygulaması ve bu tezin kapsamı açısından da önem arz etmektedir.

Rıza, günümüzde üretilmekte (imal edilmekte) ve kitleleri gönüllü olarak yönlendiren bu gücün arkasında medya ve medya yapısı bulunmaktadır (Herman ve Chomsky, 2006: 19-112). Otoriter toplumlarda zor ve şiddet yoluyla iktidarlar meşrulaştırılırken toplumlar özgürleştikçe ve demokratikleştikçe iktidarlar da kendi meşruiyetini zor ve şiddet yerine daha ideolojik araçlar vasıtasıyla aramaya başlamaktadır (Güler, 2018: 76). Herman ve Chomsky Rızanın İmalatı'nda, medyaya eleştirel ve alternatif bir bakışı önermektedir (Gadimov, 2015: 218).

Toplumun geneli gündem ve bu gündemin arkasındaki gerçeklerden habersizdir. Hatta aynı çoğunluk habersiz olduğundan habersizdir (Chomsky, 2012). Medya, özellikle anaakım medya devlet ve iktidarların birer meşrulaştırma aparatına dönüşmüşlerdir. Amerika'nın ekonomik, askeri ve kültürel emperyalizmiyle yayılmacılığı ve bu yayılmacı vahşi politikalar karşısında medyanın çok büyük bir çoğunluğunun dezenformasyonlar, manipülasyonlar ve eşik bekçileri yoluyla ya sessiz kalması/görmezden gelmesi ya da bizzat II. Körfez (Irak) Savaşı'ndaki gibi destek vermesi en iyi örnekler arasındadır (Herman ve Chomsky, 2006; Chomsky, 2010).

Chomsky ve Herman'a (2006) göre Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğündeki Batı'nın kültür emperyalizmi sadece işgal edilen/sömürülen bölge ve toplumlar üzerindeki zor ve şiddetle açıklanamaz. Bu emperyalizmin diğer ayağı devletlerin kendi toplumlarını medya ve medya içerikleri yoluyla ikna etmesi, rızasını kazanmasıdır.

Çalışmalarında genel olarak ABD'nin yayılmacı ve yasa-dışı faaliyetlerine odaklanan Chomsky'e göre Amerika Birleşik Devletleri'nde gücün temel unsurları hükümet, medya ve de halkla ilişkiler endüstrisince oluşturulmaktadır. Amerikan politikaları bu güçlerin çıkarlarına yönelik inşa edilmekte ve medya bu politikaları halka kabul ettiren önemli bir kurum vazifesi görmektedir. Immediast grubuyla aynı düşünceleri paylaşan Chomsky medyanın kamunun çıkarları yerine şirketlerin ve devletin çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmektedir (Chomsky, 2005; 2010). Ona göre medyanın saldırı ve manipülasyon ekranı halkı esir almak için düzenlenmiştir. Devletin amacı halkı kendi politikaları doğrultusunda şekillendirmek, tepkisiz ve sinik bir kitle yaratmaktır (Gülsoy, 2005: 166-167, 185-189). Parenti'nin dile getirdiği üzere televizyon kanalı patronları ve yayıncıları rıza oluşturulurken önemli bir rol oynayarak kendi çıkarlarına ve politik eğilimlerine uymayan haberleri ve malzemeleri göz ardı edebilir veya reddedebilirler (Parenti'den akt. Gülsoy, 2005: 187).

Bahsedilen rıza ve kamuoyunun desteği sadece dış politika açısından geçerli değildir. Rıza bir kez elde edikten sonra iktidar ve sermaye lehine daimî bir kazanç kapısına

dönüşmektedir. Medyanın yönlendirmesi sayesinde insanlar gönüllü olarak iktidarın heves ve amaçlarına hizmet etmeye başlamaktadır (Chomsky, 2010).

Günümüz toplumlarında rızanın imalatı bir hayli kolaydır. Esasında insanları gönüllü olarak bir eyleme ve düşünceye sevk etmek kolay değildir. Devletler açısından bakıldığında iktidar, farklı çıkar grupları, oluşumlar vb. tarafından sürekli devam eden bir mücadele alanına maruz kalmaktadır. Her grup ya da ideoloji iktidara ulaşmak ve/veya elinde tutmak için medyanın gücüne başvurmaktadır (Chomsky, 2010: 14-67). Dolayısıyla propagandanın en etkin ve etkili kullanıldığı enstrüman olarak medyanın kendisi bir araç olmaktan çıkarak bizatihi bir amaca, hedefe dönüşmüştür (Chomsky, 2012).

Savaş ekonomisinin desteklenmesi veya rakip devletlere karşı gerilla güçlerine teçhizat yardımında bulunmak tüm emperyalist devletler açısından ne yazık ki doğaldır. Bunun yanında içeride baş gösteren huzursuzluk ve savaş karşıtı kampanyaların bastırılması açısından medyaya büyük iş düştüğünü dile getiren Herman ve Chomsky (2006: 268-411) ABD'nin Vietnam'dan Guatemala'ya işlediği savaş suçları ve yayılcılığının medyada tam tersi şekilde ABD'nin demokrasi ve medeniyet getirici süper güç olduğu şeklinde gösterildiğini ifade eder. Bu propaganda sayesinde gerekli halk desteği imal edilebilmektedir. Böylesine büyük ölçüde ve apaçık gerçeklerin çarpıtılması dahi mümkün ise çok daha küçük ve görkemsiz olay ve durumların tersine çevrilmesi mümkündür.

Medyanın sahiplik yapısı medyanın araçtan amaca dönüşmesiyle hızla değişmiştir. Toplum için haberleşme/haber verme işlevi yerine yoğun ideolojik bombardımanlar, medya sahipleri ve iktidar ortakları için propaganda ve manipülasyon, Chomsky'nin bahsettiği rızanın imalatı anlatısını güçlendirmektedir.

Gönüllüğün üretilmesi internet ve sosyal medyanın yaygınlaşması sonrasında daha da kolaylaşmıştır. Sosyal Skor gibi bir uygulamanın yoğun tepki ve protestolara maruz kalmaksızın yürürlüğe girmesi rızanın imalatına son derece iyi bir örnek teşkil etmektedir. Toplum kendi zararına olan bir uygulama karşısında medya ve propaganda yoluyla iktidar ve devlet lehine ikna olmuş görünmektedir. Gönüllü olarak önemli birtakım özgürlüklerinden feragat etmelerinde şüphesiz ki en önemli görev medyaya düşmüştür.

1.4. Ağ Toplumu

Toplum, hem nispeten büyük ve geniş bir insan topluluğunun içerisinde yaşadığı, yer aldığı kurumlar ve ilişkiler bütünü için kullandığımız son kertede genel bir terimken hem de söz konusu kurum ve ilişkilerin içinde oluşturulduğu koşulu/koşulları ifade eden en soyut terimdir (Williams, 2012: 353). Bununla beraber entelektüel ve akademik camiada sıklıkla

kullanılmaya başlanan ağ toplumu tabiri bahsedilen skalanın biraz daha dışarısında kalmakta ve topluma yeni bir boyut katmaktadır. Bu tez kapsamında sürekli bir etkileşim içerisinde bulunmayı da içeren ağ toplumunu incelemek bir hayli gereklidir. Bu bölümde ağ toplumunun günümüz toplumları ve insan ilişkileri açısından neyi ifade ettiğine ve toplum tanımına neler kattığına kısaca değinilecektir. Son olarak literatürde yaygın olarak başvurulan ve geniş çaplı çalışmalar olan Jan Van Dijk ve Manuel Castells'in Ağ Toplumu kuramlarından anahatlarıyla bahsedilecektir.

Ağ toplumu kavramı ilk elde merkezin ortadan kalkması ve periferinin de dahil olduğu tüm bileşenlerin esasında merkez olmasını ifade etmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Ağ Toplumu Sosyal Skor ile ilintilidir. Sosyal Skor Uygulaması'nda da Ağ Toplumu'nun neden olduğu ve her bireyin sistemin içerisine entegre edildiği bir durum söz konusudur. Bunun yanında gerek Castells'in gerekse de Dijk'in öngördüğü üzere internet ve ağ toplumu toplumsal hareketlere ivme kazandırmakta, yaygınlaştırmakta ve güçlendirmektedir. Ancak öngörülenin aksine Sosyal Skor Ağ Toplumu ve internetin gücünü tersine bir silah olarak toplumsal hareketlere karşı kullanmaya aday durumdadır. Bu sebeplerle Sosyal Skor ve Ağ Toplumu arasındaki bağ bu tez kapsamında incelemeye değer durumdadır.

Ağ toplumu ilk kez 1981 yılında Stein Braten tarafından kullanılmıştır. Bununla beraber James Martin (1978) ağ toplumuna yakın şekilde bağlanmış/bağlı toplum tabirini kullanmıştır. Ağ toplumu ifadesi en basit şekliyle ekonomik, kültürel, siyasi ve toplumsal değişimlerin, çatışma ve uzlaşmaların temelini iletişim teknolojilerinde ve ayrıca mevzubahis teknolojilerin ortaya çıkardığı üzere sayısal enformasyonlarda oluşunu anlatmaktadır. Bu anlamlarıyla bakıldığında ağ toplumu uluslararası iletişime de göndermede bulunmaktadır. Akiner ve Küngerü'ye (Akiner ve Küngerü, 2016: 55) göre, uluslararası iletişim karşılıklı bağımlılığın yanı sıra bağlantı, yakınlık ve etkileşimin egemen olduğu bir dünya çerçevesinde kaçınılmazdır.

Burada dikkate değer nokta ağ toplumunun topluluklar kurma ve bu topluluklar/ilişkiler yoluyla sosyal hayata katılmayı kastetmiyor oluşudur. Bu tanım elbette toplumu tanımının içerisinde mevcuttur. Ağ toplumu bahsedilen eylemleri, bir araya gelişleri, ilişkileri yepyeni bir yöntemle gerçekleştirmeyi vurgulamaktadır: İletişim teknolojileri. Sosyal Skor/sosyal kredi sistemi uygulamasında da ağ toplumuna çok benzer noktalar yakalamak mümkündür. Post-endüstriyel toplum gibi ağ toplumu da hiyerarşilerin ve hiyerarşik mekanizmalara sahip toplumların karşısında yer almakta ve bu mekanizmaları günden güne zayıflatmaktadır (Bell, 1974). Endüstri merkezli toplum örgütlenmesinin 1970'lerde sosyal refah devletinin çöküşüyle birleşmesi sonucunda enformasyonun merkeze alındığı ağ toplumu teorisi gündeme gelmeye başlamıştır (Mattelart, 2003). Ağ toplumu kavramını geliştirip sistemli bir teori hâline getiren

ve akademik literatüre tartışmalarıyla katkı yapan en önemli iki isim Jan Van Dijk ve Manuel Castells'dir. Sırasıyla bu iki isim ve ağ toplumuna dair geliştirdikleri yaklaşımlar ele alınacaktır.

1.4.1. Jan Van Dijk'a Göre Ağ ve Ağ Toplumu

Günümüzde kullanılan iletişim şekli giderek yüz yüze ve kişisel iletişimden sosyal ağlara ve bu ağlar üzerinden iletişime kaymaktadır. Bu durum ikinci bir iletişim devrimi olarak okunmaya da müsaittir. Sosyal medya geleneksel medyayı bazı yönleriyle taklit ederken bazı yönlerden ondan ayrılarak çeşitli değişimlere kapı aralamaktadır (Van Dijk, 2006: 1-39).

Ağ toplumu internet tabanlıdır ve etkileri hem sosyal yaşamda hem de sanal dünyada dönüştürücü bir karaktere sahiptir. Küreselleşmeden nasibini alan medya, sosyal ve ekonomik ağlarla birlikte sahip olduğu potansiyeli güçlendirerek dünyanın sınırlarını zorlar ve hatta Çin, Hindistan gibi ülkeleri de ağı dâhil ederek sınırları ortadan kaldırır (Dijk, 2006: 2-4, 30-33).

Dijk'a (2006: 237-241) göre kitle ve endüstri toplumuyla ağ toplumu arasında bazı farklılıklar mevcut durumdadır. Bu farklılardan en önemlisi ise kitle toplumunun bütüncül ve bütünlüklü bir yapı arz ederken ağ toplumunun bireyci ve bireysel bir yapıda olmasıdır. Dijk (2006: 240), medya ve sosyal ağların toplumlar ve bu toplumlara ait kurumların en temel yapıtaşı olduğunu ve toplumları şekillendirdiğini belirtir.

Ağ kelimesi tek bir ağın var olduğunu ve ağın statik değişmezliğini ifade etmemektedir. Tarihsel ve dinamik bir kavram olan ağ, hem küresel ve yerel konjonktüre göre hem de teknolojinin gelişimine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin, 1950 ve 1970 arası dönem Telekomünikasyon Ağları ve Data Ağları ile kategorize edilebileceği gibi sonraki dönemler için Kitle İletişimi Ağı veya Multimedya ve Geniş Bant Ağları'ndan söz edilebilir (Dijk, 2006: 42-58). Burada özellikle dikkate değer nokta, teknolojinin ve iletişim teknolojilerinin ağın yapısını belirleyen genel aktör oluşudur.

İletişimin hızı ve yapısının değişmesi bireyleri ve toplumları da etkileyecektir. Enformasyonun çok hızlı aktığı bir toplumda elbette ekonomi de bu değişimden payını alacaktır. Finans ekonomisinin enformasyona dayalı yapısının 1980'lerden sonra yükselişi Neo-Liberalizm ile ilgili olduğu kadar iletişim teknolojilerinin gelişimi ve yaygınlaşmasıyla da ilişkilidir (Dijk, 2006: 76-81).

Van Dijk (2006: 95-156) siyasette ağların oluşturduğu etkiyi merkeziyetin giderek zayıflamasıyla açıklamayı tercih etmektedir. Sürekli bir enformasyon akışının sağlandığı toplumlarda bireyler kendi sorumluluk ve hak alanlarını daha iyi tanıdıkları için bu hak ve

sorumlulukları siyasi otoriteyle sorgusuz sualsiz paylaşmama eğilimi göstermektedirler. Bununla beraber bireyler ağlar yoluyla daha otonom bir kimliğe kavuşmuşlardır.

Son olarak zaman ve mekân ağ toplumunda daha da önem kazanmıştır. Uzaklık ortadan kalkmış değildir zira medya nereye ve ne zaman ulaşılacağına karar vermektedir. Sosyal medya ve geleneksel medya bireysellik, grup halinde olmaktan organizasyon ve topluma kadar tüm yaşam seviyelerini bulanıklaştırmıştır. Ağlar bu seviyeleri yok etmemekle birlikte aralarındaki ilişkiyi daha doğrudan hale getirmiştir. Ağ toplumu kişiler arası iletişimden kitle iletişimine tüm iletişim biçimlerine etki etmektedir. İnternetteki kamusal ağlar bizi bir araya getirmediği gibi ayırmazlar da bu ağlar gerçek hayattaki kamusal yaşamı sanal dünyada yeniden inşa etmektedirler yalnızca (Dijk, 2006: 188-189).

1.4.2. Manuel Castells'e Göre Ağ Toplumu

Zaman ve mekân anlamında sınırların yok olduğu, dünyanın ağlarla birbirine bağlandığı düşüncesi ağ toplumunun çekirdeğini oluşturmaktadır. Ağ toplumu dünyanın sosyal ve ekonomik yönden yeniden oluşumunu ve şekillenmesini de ifade etmektedir. Toplumun örgütlenmesi giderek hiyerarşiden ağlara kaymaktadır (Castells, 2006).

Castells (2006: 14-27, 155-192), teknolojik tahakküm veya teknolojik özgürleşme ikiliği yerine farklı bir okuma önererek yeni medyanın, yeni medya teknolojilerinin bir yandan kültürel sermaye ve hiyerarşiyi üretirken, diğer yandan toplumsal hareketlerin seslerini duyurmada ve uzaktaki toplumlarla bağ kurmalarında önem arz ettiğini iddia eder.

Ağlar, merkezsiz, hiyerarşi içermeksizin, yatay ilişkilerin geliştirilmesini teşvik ettiği gibi toplumsal örgütlenme açısından da dünya çapında sermaye, kültür, işgücü ve toplulukların karşılıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olmaktadır. Ağ toplumu aynı zamanda yeni toplumsal örgütlenmeyi de ifade etmektedir (Castells, 2008).

Enformasyon toplumu kuramının temel argümanlarından biri, bilgi üretimi ve beyin gücünün endüstriyel üretim ve makine gücüne baskın geldiği ve bu sürecin esasında bilgisayarlar ve yeni telekomünikasyonlar gibi bilgi teknolojileri tarafından yönlendirildiğidir (Bell 1974, 26-29). Yeni bilgi teknolojileri sadece araç değildir, aynı zamanda geliştirilecek süreçlerdir ve bu nedenle, tüm insanlık ve toplum tarihinde belki de ilk kez akıl yalnızca üretimin belirleyici bir unsuru olmakla kalmamış üstelik aynı zamanda doğrudan bir üretim gücü de olmuştur (Castells 2000: 30-31).

Castells (2000: 501-506), ağların sınıflı toplum yapısının altını oyduğunu zira yeni toplumsal yapıda ağların sınıfları bulanıklaştırdığını bunun yerine iş birliği ve dışlama

pratiklerinin ön plana çıktığını savunur. Yine de ağları ve enformasyon akışını yönetenler kim ise toplumdaki en güçlülerin onlar olduğunu da söylemektedir.

Castells yeni toplumlardaki en önemli gücün ağ tabanlı iletişim teknolojilerinde özellikle de internette var olduğunu savunur (Castells, 2008: 1-5, 66-86, 437-500). Merkezileşmiş iktidarları ağlar çözer ve hiyerarşik kurumları alt-üst eder. Ağlar, sadece bireyleri ve toplulukları birbirlerine bağlamakla kalmaz, birbirleri arasındaki ilişkilerin boyutunu ve iletişim sürecine de yön verir (Castells, 2008).

Ağ toplumunun dikkat çekici özelliklerinden biri de iki yönlü ve karşılıklı iletişim veya başka bir biçimde dile getirecek olursak, etkileşimdir. Geri bildirim mekanizması ağ toplumunda görece iyi işlemektedir. Bu anlamıyla bakıldığında yeni iletişim teknolojileri hem toplum ve birey için muazzam bir özgürlük ve etkileşimin hem de iktidar adına kapsamlı bir kontrol ve geri bildirim mekanizmasını mümkün kılmaktadır (Özdemir, 2015: 127-138).

Castells'in çalışmalarında gözden kaçırıldığı bazı unsurlar vardır. Bu tez kapsamında en önemli nokta ise ağların yarattığı karşılıklı bağımlılık ilişkisinin aynı zamanda karşılıklı kontrol ve gözetimi doğurduğu gerçeğidir. Bir diğerinde ise Castells'in son dönem çalışmaları kapitalist kitle toplumlarının neo-liberal yapılandırılması ile enformasyon toplumunun uyumlu bir yorumunu içermektedir. Bu noktada Castells'in daimî olarak kaçmaya çalıştığı sınıflı toplum analizine aslında muhtaç olduğu ortadadır.

Çin'den Avrupa Birliği'ne, ABD'den Avustralya'ya kadar ağların ve iletişim teknolojileriyle enformasyonun getirdiği yenilikler ve değişimler yadsınamaz birer gerçekliktir. Bununla beraber Castells'in (2008, 2013) öngördüğü merkeziyetin, devletin, hiyerarşinin tamamen ortadan kalkması, küreselleşmenin barış ve refah getireceği, ağ toplumunun toplumsal eşitsizlikleri gelecekte yavaş yavaş ortadan kaldıracığı tezleri gerçekleşmemiş görünmektedir. Tam tersine Sosyal Skor Uygulaması ve benzerlerinin gösterdiği üzere merkezilik, devlet ve hiyerarşi güç kazanmış, savaşlar istikrarsızlık ve ekonomik sebeplerle daha da yaygınlaşmış, toplumsal eşitsizlikler hem kimlik hem ekonomik bakımdan hem de siyasî bakımdan derinleşmiştir. Bu noktadan itibaren Sosyal Skor Uygulaması'na paralel olarak mahremiyet kavramı bir sonraki bölümde incelenecektir.

1.5. Mahremiyet

Mahremiyet hem toplumsal hayatın hem de bireysel yaşamın en önemli unsurlarından biridir. Modern yurttaşlık kavramının belirmeye başladığı Yeni Çağ'dan 21.yüzyıla kişilerin ekonomik, siyasi, sıhhi ve polisiye konularda kayıtlarının tutulması ve kişisel verilerin güvenliği meselesi mahremiyet açısından sıklıkla tartışılmaktadır. Gelişen iletişim teknolojileri

gözetleme olanaklarını değiştirmiştir. Bu sebeple hem hükûmetler hem de sosyal medya kişilerin mahremiyetine daha rahat ulaşır hale gelmektedir. Özel yaşamın yoğun bir saldırı altında olduğu günümüzde mahremiyeti korumak giderek güçleşmekle beraber, sağlıklı toplum açısından mahremiyet bir hayli önem teşkil etmektedir. Sosyal Skor Uygulamalarından istihbarat çalışmalarına kadar çok geniş bir skalada devlet ve birey arasındaki çatışmalı bir alan olan mahremiyet kavramı bu bölüm kapsamında en temel unsurlarıyla incelenecektir.

Mahremiyet, anayasalar tarafından koruma altına alınmış bir haktır. Bu hakkın temel düsturu ise bireyin kendisiyle ilgili bilginin üzerindeki kontrol gücüdür (Miller, 1971: 23-27). Mahremiyet yalnız olmak ile başkalarıyla birlikte olmak arasındaki karşılıklı ve diyalektik bir oyun alanı şeklinde de tanımlanabilir (Gifford'dan akt. Yüksel, 2003: 79). Bununla beraber mahremiyetin tek bir görünümü yoktur zira tek başına olmak, yalnız kalmak, bir grup içinde olmak ve kamusal hayata katılmakta mahremiyetin boyutları arasındadır (Yüksel, 2003: 79).

Bireyin kendi başına değer olarak ortaya çıkabilmesi ancak kapitalizm, Rönesans, kentleşme ve endüstrileşme yoluyla mümkün olabilmıştır. Kendi başına değer olarak görülen birey ile toplum arasındaki ilişki de en önemli sınır ise mahremiyet yoluyla çizilmektedir. Toplumun kuşatıcılığı karşısında bireyin kendi alanını koruma ihtiyacı son derece doğaldır. Bireyin kendi mahremiyle topluma ait, toplumsal yaşam alanı farklı ve iç içe geçmiş boyutlardır.

Antik Yunan'da boş zaman sahibi ve varlıklı kişilerin kamusal işlere, Polis'e dair işlere katılımından Roma'daki Res-Publica'ya bireyin özel yaşamı ve toplumsal yaşamı arasında devamlı bir gerilim süregelmiştir (Ağaoğulları, 2015). Habermas (2017: 79-82) ise 14. Yüzyılda gelişmeye başlayan ticaret ve kent ekonomisinin 17.yüzyılda kurumsallaşan devletle birlikte kamusal alan-özel alan arasında yeni bir ikilik doğurduğunu ifade eder. Meşru güç kullanma tekeli yerleşik bürokrasilerle güçlendiren devletlerin karşısına özel şahıslar yerine giderek halk kitleleri geçmeye başlamıştır. Haber dolaşımının artması ve yukarıda bahsedilen nedenlerle birlikte özel alan oluşmuş ve kamusal alanın karşısında konumlanmıştır (Habermas, 2017: 74-91).

Modernizmle birlikte aile, örf, adetler, cemaatler ve grupların yerini birey almaya başlamıştır. Aile içi alışveriş ve tarım yerini bireysel girişimcilğe ve ticarete bırakmıştır. Yeni ortaya çıkan bu yapıları gözetken ve aralarındaki ilişkileri denetleyen kamu mekanizmaları ve bu mekanizmaların doğurduğu kamusal alan, özel alandan farklı ve ayırt edilebilir hâle gelmiştir (Yüksel, 2003: 93).

Özel hayat ve kamu yaşamı arasındaki denge 19. Yüzyılda bozulmaya başlamış ve özel hayat kamu hayatından daha değerli, sahici bir alan olarak görülmeye başlamıştır (Gürbilek'ten

akt. Yüksel, 2003: 96). Kırsal ve kapalı köy-kasaba yaşamından anonim şehir hayatına geçiş çeşitli sınıf ve görüşlerden insanları şehir parkları, caddeleri, kafeleri, restoranları ve tiyatrolarına çekmiştir.

Kamusal olana duyulan güvensizlik ve inançsızlık günümüzde başat hale gelmiştir. Bunun nedeni ise kişisel olanın kamusal olandan üstün tutulması neticesinde kişisel/özel alanın kamusal alanı yok etmesidir (Sennett, 1996: 322-325). 21.yüzyılda özel yaşamdan anlaşılan kendi başına kalmak veya aile/sevdiklerle bir arada olmaktır. Oysa insanlar yalnız başına kalsalar da aileleri/sevdikleriyle bir arada olsalar da mahremiyetleri sürekli bir biçimde devlet ve kamu mekanizmaları tarafından saldırıya maruz kalmaktadır.

Mahremiyet, teknoloji ile de etkin bir ilişki içerisinde. Yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması, gelişmesi ve yaygınlaşması mahremiyet açısından yeni mücadele alanları yaratmıştır. Kişisel verilerin korunması ve ihlal edilmesi karşılığı bu alanlardan birisidir. Modern toplumlarda bir hayli öneme haiz olan kişisel verilerin, mahremiyet hakkı ve bu hakkın korunması istemiyle, devlet ve karar vericilerin enformasyon edinme ihtiyacı arasındaki gerilim temel sorunlardan birisini teşkil etmektedir (Karlıdağ, 2014: 104-105).

Bunun yanında gelişmiş iletişim teknolojilerinin yanı sıra sosyal medya yoluyla bireyler kendi mahremiyetlerini diğer bireylere karşı korumakta da zorlanmaktadır. Bilginin dijital dünyada yeniden canlanması mahremiyet hususunda birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Tüfekçi'ye göre (2008: 22-23), mekânsal sınırlar dijital uzamda ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla bireyin izler kitlesi de uzaklık ve sınırlardan azadedir; zaman sınırı dijital uzamda ortadan kalkmıştır çünkü bilgi kaydedilebilir ve gelecekte de kullanılabilir hale gelmiştir. Bu yönden bakılacak olursa mahremiyetini bilerek veya bilmeyerek ihlal eden kişi dijital dünyanın özellikleri sebebiyle çok daha karmaşık ve kalıcı problemlerle yüz yüze kalmaktadır.

Bireyin özgürlüğü mahremiyetiyle iç içedir (Dedeoğlu, 2014: 5888). Oysa günümüzde bireyin kendi yaşamı üzerindeki denetim ve kontrolü gün geçtikçe zayıflamaktadır. Gelişen kayıt ve gözetleme cihazları nedeniyle hemen herkes hakkında bilgi toplamak, bu bilgileri muhafaza etmek ve işlemek mümkün hale gelmiştir (Yüksel, 2003: 106). Üstelik eğlence ve moda/trend gibi manipülasyonlarla bireyler internet ve sosyal medya ortamında kendi mahremelerini bilinçsizce teşhir etmektedir.

Bireylerin kendileriyle ilgili bilgileri yine kendi istekleri doğrultusunda dijital dünyada paylaşması, sosyal medyayla yaygınlık kazanmıştır. Bilgi paylaşımındaki trend ve dijital dünyayı ile bu dünyanın kurallarını bilmemek, bireyleri sıklıkla zor durumda bırakmakta, gizliliğin yitirilmesine ve mahremiyet ihlallerine neden olmaktadır. İnsanların, problemlerinin yanı sıra sırlarını, bu ortamlarda sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçlar nedeniyle kendisine yakın

bulduğu birey ya da gruplarla paylaşması esasında mahremiyetin ihlal edilmesidir (Yıldız'dan akt. Barkuş ve Koç, 2019: 36). Sonuç olarak giderek azalan özel alan/özel yaşam, mahremiyet kavramını parçalarken gelecekte toplumsal yaşamda bu olumsuzluklardan payını alacak gözükmemektedir.

Sosyal Skor, ortaya çıktığı 21.yüzyılda hızla kişilerin özel alanlarına güvenlik kameraları, internet ve sosyal medya başta olmak üzere çeşitli enstrümanlarla saldırmakta bu alanı parçalamaktadır. Bununla beraber yine Sosyal Skor, özü gereğince kamusal alanı da baskılamakta, tecrit etmekte ve nihayetinde kişilerin ve toplumların nefes alacakları kendilerini ifade edecekleri 'alan'ları ortadan kaldırmaktadır. Bu yönüyle özet olarak Sosyal Skor'un mahremiyeti farklı boyutlarda ihlal ettiği görülmektedir.

Hem mahremiyet konusunu daha derinlemesine ele almak hem de Sosyal Skor Uygulaması'nı ve bu tezin ana sorunsallarından birini temsil etmesi açısından takip eden bölüm boyunca gözetim kavramı üzerinde durulacaktır.

1.6. Gözetim Kavramı

Gözetim konsepti yaygın anlamıyla gerek merak duygusundan hareketle bilgisizliğin tatmin edilmesi gerekse gücü muhafaza etmek ve 'öteki'leri kontrol altında tutma amacını ifade etmektedir. 21.yüzyılda hem gelişen teknolojiler hem de devlet-yurttaş ilişkilerindeki dönüşüm nedeniyle toplumu anlamak ve yorumlamak açısından gözetim kavramı ve bu kavramın işgal ettiği alan iktidarlar açısından bir hayli önem taşımaktadır. Bireyin maruz veya mecbur kaldığı devamlı bir gözetim pratiği bir yandan onu kontrol altında tutmaya bir yandan da yönlendirmeye açık kılmaktadır. Bu bölüm ve takip eden bölümler boyunca gözetim kavramının özellikleri, bu kavram etrafında süregelen tartışmalar, Panoptikon, Michel Foucault ve gözetim ilişkisi ve en nihayetinde dijital gözetim kavramından ana hatlarıyla bahsedilecektir.

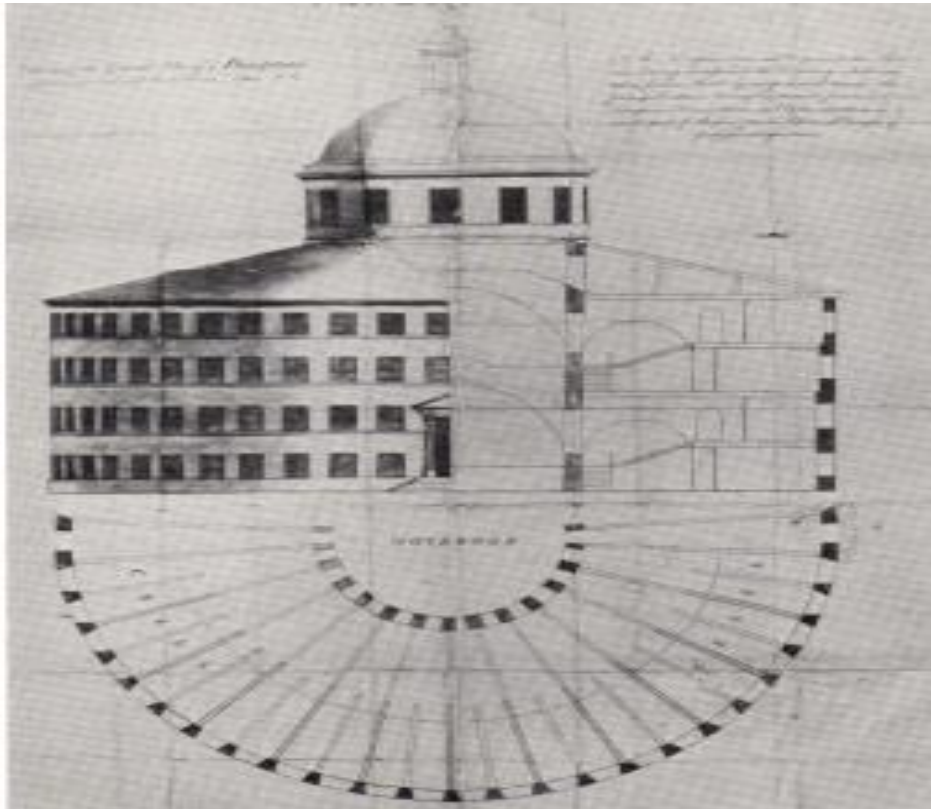
Gözetim kavramı her şeyden önce bir üstünlüğü, daha da açık dile getirecek olursak teknolojik üstünlüğü ifade etmektedir. Mevzu bahis teknoloji, telgraflardan telefonlara, dronelardan uydulara kadar çok çeşitli nitelikte olabilmektedir (Cayford ve Pieters, 2018: 90). Bununla beraber gözetim yeni değildir ancak insan ilerlemesiyle birlikte yaygınlaşmaktadır; gözetim, sosyal düzene uygunluğumuzun kontrolü ve sosyal denetim yönünden bir araçtır (Canpolat, 2005: 130). İnsanlar gözetimin nesnelidir ve gözetim göze çarpmayacak şekilde yayılır (Lyon, 1997: 16-19).

Foucault'ya kadar gözetim sistemli ve başlıbaşına bir çalışma ve çatışma alanı olarak görülmemektedir. Örneğin, Marx açısından gözetim emek ve sermaye arasındaki mücadelenin bir unsurudur ve kapitalist dünyada sosyal ilişkilerin kapitalist mantığa bürünmesine hizmet

eder (Fuchs, 2013). Benzer şekilde Weber’de bürokrasinin verimliliği açısından gözetimi değerlendirmektedir (Canpolat, 2005: 131). Oysa Foucault, bir iktidar aparatı olması ve iktidarın vahşi iştahını da beslemesinden hareketle gözetimi kompleks bir kavram olarak ele almış ve değerlendirmiştir. Foucault’nun iktidar ve gözetime dair fikirlerinin temelinde ise Panoptikon kavramı yer bulmaktadır. Sosyal Skor’un özünde geliştirilmiş, düzenlenmiş bir Panoptikon fikri bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle sonraki iki bölümde Panoptikon kavramına yer verilecektir.

1.6.1. Jeremy Bentham’a Göre Panoptikon Kavramı

Jeremy Bentham’ın kardeşi olan Samuel Bentham mimardır ve kendisinden 1785 yılında bir yapı tasarlaması istenir. Samuel ve Jeremy Bentham ortaklaşa bir çalışma neticesinde bir yapı tasarlarlar. Tasarlanan bu yapı Panoptikon ismiyle anılmaktadır. Panoptikon, ‘pan’ ve ‘opticon’ kelimelerinin birleşimiyle türetilmiştir. Pan, bütün, opticon da gözlemek, gözlemlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenden ötürü söz konusu yapı gerçekleştireceği göreve uygun şekilde ‘Bütünü Gözetlemek’ anlamını karşılayan Panoptikon ismini alır (Özdel, 2012: 22-23). Cambridge Dictionary’e (2019) göre de Panoptikon, yuvarlak bir şekle sahip; hücelere ayrılmış bir hapisaneyi ve hapisanenin merkezinde tüm koğuş ve odaların gözlemlenmesini sağlayan merkezi ifade etmektedir.

Görsel 1.1: Bentham’ın Tasarladığı Panoptikon Planı

Görsel 1’de görüldüğü üzere, çevrede yuvarlak şekilde bir yapının ortasındaki pencerele kule, halkadaki tüm hücreleri görmektedir. Hücrelerde de pencereler bulunmakta ve ortadaki kuleyi görmektedir (Bentham, 2016: 13-14). Bentham’ın hapisanelerde denetimi güçlendirmek adına tasarladığı mimari yapı olan Panoptikon’un amacı, mahkûmların izlendiklerinden tam olarak emin olamamalarını sağladığından ötürü davranışlarını kendi kendilerine düzenlemelerini sağlamaktır (Dedeoğlu ve Baybars, 2017: 254).

Denetim adı altında Panoptikon’un salt olumsuz değil, pozitif destekleme için kullanılabilmesi de söylenebilir. Panoptikon’un sanayide kullanılması üretim yönünden verimlilik artışı sağlayabilmektedir. Antidemokratik olarak da nitelendirilen bu mekanizma, tüketici verilerinin toplanması ve sermaye adına elde edilen veriler yoluyla tüketiciye daha makul teklifler/fırsatlar sunulmasına yardımcı olur (Pridmore ve Zwick, 2011: 272-275).

Kendilerini gözleyen gardiyani göremeyecek olan mahkûmlar gardiyan kulede olmadığına dahi her an izlendiklerini düşünecektir. Panoptikon, hâkimiyeti ve gücü maksimize etmek adına tasarlanmıştır. Panoptikon’un amacı cezalandırmak dışında tamamen ve sürekli gözetlenebilen bir alanda, mahkûmları baskı altına alarak sınırlamaktır. Panoptikon, disiplinin yeni ve etkili bir aracı olduğu gibi asıl hedefi de her mahkûmu kendisinin gardiyanına dönüştürmektir (Lyon, 1997: 92-98; Bentham, 2016).

Panoptikon, mahkûmların kendileri üzerinde denetim sağlayarak gözetimi kalıcı hale getirmektedir. Tüm bu şartlar altında mahkûmun tek opsiyonu itaat etmektir. Bentham bu yolla gözetime yeni bir boyut getirerek gözetimin bir de itaat ettirmenin aracı olmasını sağlamıştır. Bentham’a göre, Panoptikon hapisane dışında da başka amaçlara uygundu. Aynı şekilde Bentham, gözetime ihtiyaç duyulan herhangi bir uzamda Panoptikon’un erdemli bir araç olduğunu vurgulamıştır (Lyon, 1997: 95-96).

Panoptik mimaride kişi görülmekte buna karşın görememektedir. Kişi bu haliyle bir bilgi nesnesidir. Bu sebeple Bentham, iktidarın görünür olması ve buna karşın varlığının kanıtlanamaz olması ilkesini ortaya koymuştur. Bentham, mahkûm tarafından bir gözcü/gardiyanın orada olup onu veya onları gözetlediğinin ya da gözcü/gardiyanın orada olmamasının karar verilememesini amaçlamıştır (Sönmez, 2016: 266).

Bahsedilen mekanizma ve mimarinin bir adım ötesine bakarak mimarinin ve bu mekanizmanın bizzat kendisinin iktidar oluşunu Foucault (2006) açıklayacaktır. Nesneleştirmeyi/şeyleştirmeyi sağlayan doğrudan iktidarın kendisi ve bakışıdır. Foucault, Bentham’ın Panoptikonu’ndan hareket ederek daha derinlikli bir biçimde iktidar ve gözetim ilişkisi kurmuştur. Sonraki iki bölüm boyunca bu ilişki irdelenecektir.

1.6.2. Foucault, Panoptikon ve Gözetim

Foucault, yakın döneme çalışmalarıyla büyük damga vurmuş düşünürlerden biridir. Onun, bilgi, iktidar, gözetim/gözetleme, post-yapısalcılık ve diğer pek çok konudaki yaklaşımları ve analizleri bir hayli değerlidir ve bu tezin ana problemlerinden olan Sosyal Skor/sosyal kredi sistemi ve gözetim arasındaki ilişki açıklanırken sıklıkla Foucault'dan yararlanılmıştır.

Cezalandırma ve cezalandırma metotları veya sistemleri üzerine çalışan pek çok tarihçiye karşın Panoptikon kavramı ancak Foucault'nun onunla ilgilenmesinden sonra geniş bir tartışma zemini bulmuştur (Güven, 2014: 93-96).

Bentham'dan farklı olarak Foucault gözetlenen/gözetilen arasındaki karşıtlıkta bu iki taraftan birini savunmamaktadır. Foucault'nun yaklaşımındaki en temel ve öz kavramlardan biri iktidar kavramıdır ve Foucault'nun iktidarı anlama şekli tek yönlü değildir. Foucault'nun yöneldiği konu kontrol edecek otorite yani iktidarın disiplin yöntemidir ve bu sebeple Panoptikon onun düşünce ve çalışmaları için özel bir önem taşımaktadır (Özdel, 2012: 23-25; Çelebi, 2013: 513).

Foucault'a göre (1994: 156-157), Feodal toplumda iktidar, halkın ne yaptığıyla ilgilenmiyordu. Halk onlar için askerlik ve vergi zamanında gerekliydi. Kapitalist tarzda bir toplumda ise iktidar herkesi fiilen algılanmanın zorunlu olduğuna karar verdi çünkü iş bölümünden üretime, halkın direnişinden durgunluğa veya isyana kadar her konuda iktidarın 'bilmesi' gerekliydi. Bunun yanında Panoptikon fenomeni esasında yeni değildi, 15-16. Yüzyılda Kilise'den tüccarların eğitimine kadar birçok alanda kendini göstermeye başlamıştı.

Gözetleme kulesi olarak Panoptikon bir simgedir. Bu yapıda, gözetleyen görünmez olduğundan dolayı aslında gözetleyen biri olmasa dahi gözetlenen-ler üzerinde gözetlendikleri bilgisinin kendi bilinçaltılarında yer etmesi sağlanmıştır (Foucault'dan akt. Sucu, 2011: 130).

Foucault'a göre 20.yüzyılda ortaya çıkan durum ise iktidarın halk odaklı olması yerine halkın iktidar odaklı olmaya başlamasıdır. Artık iktidar sürekli görünen tek bir kralı anlatmamaktadır. Bunun yerine bilinmeyen, görünmeyen ve sürekli gözleyen bir iktidar vardır. İktidar artık şekil değiştirmiş ve bunun yanında farklı yöntemleri benimsemiştir. İktidar eskisinin aksine bir kişinin değil gözün iktidarıdır artık. Foucault'nun bahsettiği bu durum Panoptikon'da gördüğümüz dev bir kuleyi niteler. İnsanlar devasa kule ve onun gözetim gücü altında giderek ezilirken birbiriyle temas kuramaz ve gözetleme korkusuyla bireyselleşir. Bedensiz kulenin üstündeki dev göz bir imgedir ve toplumu sürekli gözleyen bu dev göz iktidarın gözüdür (Özdel, 2012: 23-25).

İnsanlar, iktidarın güç ve varlığını gözetim yoluyla gösterdiği ve disiplin alanları olarak tanımlanan mekânlar arasında hareket etmektedirler. Bu mekânlarda devamlı hareketler yoluyla iktidar-birey ilişkisi devam etmektedir. Aileler, okullar, askeri kışlalar, fabrikalar, islahavleri, hastaneler, hapishaneler, bu disiplin alanlarına örnek verilebilir. İktidar, bahsedilen mekanlar aracılığıyla toplumu ve toplumsal alanı gözetlemekte ve kontrol etmektedir. Modern toplumlarda normlardan sapanları toplumdan ayırma yöntemi güçlü şekilde kendini gösterir. Bahsi geçen kurumlar ve mekanlar itaat etmeyen ve/veya sapkınların toplumdan uzaklaştırıldığı ve makul birer yurttaşla dönüştürüldükleri mekanlar şeklinde hizmet ederler. Bu sistemde mahkumlar çalıştırılmakta, öğrenciler eğitilmekte ve ehlileştirilmekte, hastalar tedavi edilmekte ve deliler korunmakta ve işçiler gözetlenmektedir ve tüm işlemler için güç kullanılmasına ihtiyaç kalmamaktadır (Foucault, 1992: 167-274).

Gözetim, Foucault'da Weber'in bürokrasi ve gözetim ilişkisine yaklaşımından daha derinliklidir; gözetim ve denetim modern toplumun oluşumunda bir hayli önemlidir. Modern toplumun kendisi ise disipliner toplumdur ve gözetim gücünün sosyal hayata da sızmaktadır (Bozoğlu, 2018: 270-273).

Panoptikon kavramına tekrar dönecek olursak görülmeden gözetim altında tutmaya imkân sağlayan düzenleme, görme eyleminin süreksizliğine ve tanımaya imkân sağlayan mekânsal birimler oluşturmaktadır. Nihayetinde hücre ilkesi tersine döndürülmekte ve kapatmak, saklamak ve ışıktan yoksun bırakmak tersine çevrilerek ters yüz edilirken sadece ilk ilke korunmaktadır; tamamen ışık altında olma ve bir gözetleyicinin bakışları, koruyucu karanlıkta olma halinden daha fazla yakalayıcıdır zira görünürlüğün kendisi aslında bir tuzaktır (Foucault, 1992: 251).

Sosyal Skor, Panoptikon ilkesiyle örtüşen bir biçimde insanları gerek kameralar, gerek yasalar, gerekse de sosyal medya ve internet aracılığıyla bir açık hava hapishanesine taşımaktadır. Gözetimin görünmezliğini, her yerde görünerek ve görünürlüğü görünmezliğe dönüştürerek kusursuzlaştıran Sosyal Skor bu anlamıyla Foucault'un tasarımı çok ileri bir boyuta taşımaktadır.

Foucault, hapishanenin doğuşunu ve disiplin ile gözetim tekniklerinin geleneksel cezalandırma ve disipline etme tekniklerinden farklılaşan yönlerini analiz eder. Foucault, Batı toplumlarında 18. Yüzyıl ve sonrasında iktidarın baskıcı ve şiddete dayanan mantığının azaldığının bunun yanında iktidarın disiplinci, düzenleyici şekilde işlediğinin altını çizmiştir. Geleneksel iktidar, gücünü görünür olmaktan devşirirken, disipline edici modern iktidar görünmezliğe yaslanmıştır. Egemen iktidar, bedenleri acı vererek cezalandırma yoluna giderken, modern iktidar zihinleri terbiye etme ve bedenleri rasyonel bir biçimde kullanmayı

tercih etmektedir. Bu durum bireyleri üretici ve işlevsel bir hâle getirir. Panoptikon'da her şey öyle bir düzenlemeye tabi tutulmalıdır ki gözetim eylemi kesintiye uğrasa dahi etkileri sürekli olmalıdır. İktidar mükemmelliğini, kendi gücünün fiilen uygulanmasına gerek duyulmamasında bulmalıdır (Foucault'dan akt. Güven, 2014: 93-96; Donzelot. 1991: 169-181; Gordon, 1991: 1-51).

Eski zamanlarda sosyal denetimin ve genelleştirilmiş normların başarısız olması durumunda, norm dışı kalan birey kamu önünde ve zalimce cezalandırılırken, modern zamanlarda iktidar sosyal denetim ve cezanın görece temiz ve akılcı biçimlerini uygulamaya başlamıştır. Süreç sonunda azgın ve öfkeli kalabalıklar, yönetilebilir bir kalabalığa dönüştürülmüştür. Gözetim ve gözetleme mekanizmaları aracılığıyla bireylerin tutum ve davranışları üzerinde daha fazla söz sahibi olunmaktadır. Gözetim, daha fazla nüfuz olanağı sağlamaktadır. Devasa boyuttaki bilgi artışıyla iktidarın fiilen uygulandığı bütün alanlar ve bu alanlar üzerindeki nesnelere bilinebilir duruma getirilmiştir. Eğitim, tedavi, üretim, cezalandırma işlevleriyle bütünleşebilen Panoptikon ya da dev gözetleme kulesi, iktidar açısından denetlenmesi gerekenler arasında uyum sağlamak ve bunların yanında iktidar ile üretim arasında doğrusal bir orantı kurmaktadır. Toplumsal alana yayılan Panoptikon bu alan içinde; iktidarı güçlendirme, üretimi daha fazla arttırma, eğitimi yaygın hale getirme, ekonomiyi geliştirme vb. gibi genel bir işlev olma görevini giderek üstlenmektedir (Foucault'dan akt. Güven, 2014: 93-96; Foucault, 2002: 17-75).

Özetle Foucault, Bentham'ın Panoptikon tasarımını yeniden ele alarak gözetim ve iktidar arasındaki ilişkiyi genişletmiştir. İktidarın gözü esasında iktidarın kendisini ifade etmeye başlarken aynı zamanda gözetleyen bu göz kendisini gözetlenenlerden sakınarak daimî bir gözetlenme tedirginliği ve bu histen mustarip bir toplum ve birey yaratmaktadır (Foucault, 2012). Sosyal Skor vb. uygulamalar bu ilişkinin en billur örneklerindedir. Bu varsayımdan ve Foucault'dan hareketle bir sonraki bölümde artan teknolojik imkanlarla birlikte dijital gözetim ele alınacaktır.

1.7. Dijital Gözetim

İktidar, halk, toplum, birey, devlet, kamusal alan, özel alan gibi birçok düzeyde ve bu düzlemlerdeki ilişkilerde gözetim bir hayli öneme sahiptir. Bentham'dan Marx'a, Weber'den Foucault'ya birçok isim gözetime dair fikirlerini paylaşmış ve bu durum gözetim konusunda genişçe bir tartışma alanının doğmasına yardımcı olmuştur. Ne var ki gözetim ve iletişim teknolojilerinin her geçen gün gelişmesi ve yaygınlık kazanmasıyla gözetim pratiği de şekil değiştirmekte ve güçlenmektedir. Bireyler üzerinde aralıksız bir gözetlenme durumu doğal ve

normal hale gelmektedir. Gözetimin bu derece yoğun ve geniş bir çerçevede gerçekleşmesinin en önemli sebeplerinden biri de dijital uzam ve dijital teknolojilerden kaynaklanmaktadır. Kayıt cihazlarından sosyal medya hesaplarına, online alışverişten kameralara geniş bir skalada gerçekleşen dijital gözetim, bireyi hem mekânsal hem de uzamsal anlamda çok daha sürekli ve derin bir gözetim pratiğine maruz bırakmaktadır. Bu minvalde bu tezin ana konusu olan Sosyal Skor/sosyal kredi sistemi bakımından bu bölüm boyunca dijital gözetim kavramı açıklanmaya çalışılacaktır.

İktidar için denetim ve kontrol aracı olarak gözetleme ve ‘gözetim’ ön plana çıkan mekanizmalardır. Egemen olana ise bu avantajlı sistemi yeni teknolojiler sağlayabilmekte ve bu süreç toplum için, ‘enformasyon toplumu’ tanımlaması ile beraber, ‘gözetim toplumu’ tanımlamasının da yapılmasına yol açmaktadır. Eş zamanlı olarak gözetimin bir diğer yüzü anlamında kişisel bilgilerin paylaşılması ve ulaşılması yönünde güvenlik ve mahremiyet açıkları çeşitli sınırları ortaya çıkarabilmektedir. Tekrar hatırlatacak olursak gözetim, denetim, mahremiyet gibi konular yeni teknolojiler ile gündeme girmiş değerlerdir ancak yeni teknolojiyle oluşan durum bu konuları farklı ve yeni tartışmalara, yeni yüz ve sorgulamalara dâhil etmiştir (Bozoğlu, 2018: 266).

İçerisinde bulunduğumuz çağda gözetim sistemleri, doğru ödemeyi yapıp yapmadığımızdan sosyal yardımlara, suç, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığının denetlenmesinden son çıkan tüketici ürünlerinden haberdar edilmemize, seçimlerde oy kullanmamızdan çevrimiçi alışverişe kadar çok geniş çapta kendisine yer bulmaktadır (Canpolat, 2005: 130).

Dijital gözetimi en iyi ifade eden unsurlardan biri Panoptikon’a atıfla panspectrondur. Delanda’ya ait olan bu kavram Panoptikon’un soyut olarak ele alınmasını ifade etmekte ve görünür ya da görünmez bütün sistemlerin kişilerin bilgilerine, bu kişilerden gelen bilgilere eşzamanlı ulaşımını tanımlamaktadır (Palmas, 2011: 342-344). Farklı alanlardaki sistemlerin giderek yakınsaması ve bütünleşmiş hale gelmesi ve de bireysel verinin söz konusu ağ içerisinde akması, bu sistemlere karşı koymayı giderek daha da imkânsız hale getirmekte ve kişi kendi kişisel verisini korumakta zorlanmaktadır (Arvidsson, 2004; Lyon, 2011).

Sosyal Skor Uygulaması, panspectron’u da kapsamaktadır. Zira uygulama neticesinde bireylerin internet ve sosyal medya üzerindeki neredeyse tüm eylem ve davranışları kayıt altına alınmakta, depolanmakta ve söz konusu eylem ve davranışlar kişilere puan olarak geri dönmektedir. Bu döngünün neticesinde bireyler sanal dünyadaki eylem ve davranışlarını panspectron’un ruhuna uygun şekilde düzenlemekte, otokontrol ve otosansür refleksleri

geliştirmektedirler. Dolayısıyla Sosyal Skor Uygulaması, dijital gözetim ilkeleri ve kavramıyla da son derece ilişkilidir.

Bauman ve Lyon, bireylerin içselleştirdiği, gözetlemenin ve gözetlemenin sınırının nerede başlayıp nerede sona erdiğinin bulanıklaştığı yeni gözetleme pratiğini “akışkan gözetleme” olarak ifade etmektedirler. Günümüzde farklı alanlardaki gözetleme pratiği, bu pratiğin giderek daha esnek, hareketli ve yayılcı olması sebebiyle akışkanlaşmıştır ve sınır çizgileri belirsiz hale gelmiştir (Dedeoğlu ve Baybars, 2017: 254-255).

Akışkan gözetime binaen post-Panoptikon kavramı Panoptikon’un sabit ve katılığının kırılıp ortadan kalması ve modernliğinde akınlaşmasını ifade etmektedir. Panoptikon’un sahip olduğu karşıt ikiliklerden gözetleyen- gözetlenen arasındaki ayırım giderek ortadan kalkarken gözetim gündelik yaşamın her köşesine nüfuz etmeye başlamıştır. İnternetin bağladığı küresel ağda gözetimin failinin açık ve görünür olmaması nedeniyle kullanıcılar tarafından buna direnç oluşturmak güç görünmektedir zira panoptik gözetimde gözetlenen gözetimin nesnesiyken geliştirdiği bilinç ona karşı durma refleksini kazandırabilmektedir. Post-Panoptikon muazzam gücünü panoptik gözetimden bir adım ileriye giderek gözetleyicinin her zaman var olması ihtimali veya hiç var olmamış olması olasılığından alır (Bauman ve Lyon, 2013; Campbell ve Carlson, 2002).

Dijital gözetim aynı zamanda iktidar ve egemenler adına kişilerin ve toplumların verilerinin toplanması, işlenmesini hızlandırmakta ve genişletmektedir. Dijital uzama herhangi bir şekilde dâhil olan kullanıcıların bilgileri iktidar adına kaydedilmekte, saklanmakta ve bu bilgilerden sürekli kendini üreten ve yenileyen bir güç devşirilmektedir. Oysa kişinin rızasının genellikle olmadığı (en azından haberinin olmadığı) bu durumlar insan hakları ve kişinin mahremiyeti açısından da suç teşkil etmektedir (Bernal, 2016: 245-257).

Dijital gözetim, küreselleşme eğilimindeki tüm toplumlarda geniş bir çevreye yayılmakta ve topluma dair bilgileri toplarken bir yandan da onu şekillendirmekte, gözetlenme ruhunu topluma ve dijital ortama yaymaktadır. Gelişen dijital teknolojilerin yardımıyla vatandaşlık işlerinden tüketime pek çok bilginin veri akışına dahil edilmesi ve tüm bunların küresel çapta gerçekleşmesi gözetim pratiklerini küreselleşmenin hem bir nevi nedeni hem de belli ölçülerde sonucu haline getirmiştir.

Teknolojik imkânlarla toplanan veriler devasa arşivler oluşturmaktadır. Muazzam büyüklükteki bu sisteme bireyler gönüllü olarak (veya karşı çıkmayarak) katılmaktadır. Günümüzde teknolojik anlamda gözetim devam etmektedir ve gizlilik enformatik açıdan sorunlara sebebiyet vermektedir (Marx, 1998: 175-179).

İnternet bir yandan gündelik yaşamı kolaylaştırır ve zenginleştirirken diğer yandan kişisel bilgilere dair kaygılara sebebiyet vermektedir. Özellikle üzerinde durulması gereken kısım, kullanıcının kişisel bilgilerinin satılması ya da izni alınmadan üçüncü taraflara aktarılması hususudur. Bu bilgi medyada yer buldukça kullanıcılarda kendi bilgileri üzerinde hâkimiyetleri olmadığı algısı oluşmakta ve onları tedirgin etmektedir (Karlıdağ, 2014: 114).

Bununla beraber Big Data gibi kavramlar dijital gözetim ile bütünleşik bir yapı oluşturmaktadır. Dünyada sayıları çok az olsa da Big Data ve onun yarattığı müthiş gözetim ve denetime karşı bilgi sızdırma, kamuoyunu aydınlatma vb. sebeplerle toplanan ya da saklanan bilgileri insanlığa açan ‘kahramanlar’ bulunmaktadır (Lyon, 2014).

Günümüzde gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte internet, e-cemaatlerin oluşturduğu dijital ve sanal âlemde, Panoptikon’un yeni yüzü olarak toplumsal denetim ve gözetim adına insanlığın karşısına çıkmaktadır. Farklı ilgi alanları ve merkezlerin ve birbirine zıt grupların iletişim içinde olduğu ve her türlü eylem için potansiyel taşıyan böylesi bir ortamda gözetim esasında doğal bir sonuçtur (Dolgun, 2011: 223-227)

Hem gözetim hem de internet ve demokrasi açısından Dolgun’un (2011, 229) da dile getirdiği üzere iki karşıt görüş bulunmaktadır: İlk grup yani teknolojik deterministlere göre enformasyona sınırsız erişim ve serbest giriş imkânı açısından düşünüldüğünde internet, verili iktidar ve güç ilişkilerini değiştirmekte; ırk, din-mezhep ve dil ayrımı yapılmaksızın herkesin aynı ortama girmesini sağlayarak yöneten ve yönetilen arasındaki dengeleri sarsmaktadır. Buna karşıt görüşteki diğer grup ise enformasyon toplumu fikrinin, enformasyon devrimini başlatanlar ve yön verenlere hizmet etmek için geliştirilmiş bir mit olduğu kanaatindedir.

Dijital gözetim hem internet hem de toplum adına yeni tartışma alanları yaratmaktadır ve buna mukabil dijital gözetim günümüzde gözetleyenlerce etkililik, nicelik, kanıt/olay/dosya, organizasyon vb. başlıklarca değerlendirilmekte ve daha etkili olması adına farklı alanlara ayrılmaktadır (Cayford ve Pieters, 2018).

Özetle dijital gözetim, geleneksel gözetim pratikleri ve buna eklenen modern gözetim pratiklerini değiştirmeye başlamıştır. İçerisinde yeniliği de barındıran dijital gözetim, gözetimi zaman ve mekândan bağımsızlaştırarak, dijital dünyayı tamamen sararak, Big Data ve Big Brother gibi kavramların yanında toplanan tüm verilerin saklanması ve korunması yoluyla ve küreselleşmenin yardımıyla tüm dünya için potansiyel bir ‘her yerde ancak hiç görünmeyen’, devasa bir Panoptikon yaratmaktadır. Hem bireylerin hem de toplumların kuşatıldığı bu yeni gözetim pratiği gün geçtikçe güç kazanmakta ve Sosyal Skor vb. uygulamaların yanında e-devlet uygulamalarından sosyal medyaya kadar çok geniş bir çevrede kalıcı hale gelmektedir.

1.8. Distopyaya Dair

Distopya kavramı geleceğe dair olumsuz öngörüler, uyarılar, çöküş senaryoları vb. anlamlar kazanarak gerek siyasi gerekse kültürel bağlamda toplumsal yaşam ve korkular hakkında ipucu sunmaktadır. Sosyal Skor Uygulaması'nın neden bir distopyayı andırdığını açıklamak için bu bölümde kabaca distopyanın ne olduğu ve ne olmadığı açık hale getirilmeye çalışılacaktır.

Distopya tanımı ya da kavramını ilk kez kullanan J.S. Mill distopyayı, gerçekleşmesi için fazla kötü olan karşı-ütopya olarak kavramış ve tanıtmıştır (Kumar, 2006: 171-172). Distopyalar, eski Yunanca'da olumsuzluk ön eki olan dis ve yer manasını taşıyan topos kelimelelerinin birleşiminden türemiştir. Etimolojik olarak distopya 'kötü yer' anlamına gelmekte, ütopyaya karşıt, ütopyanın tersi anlamlarını ihtiva etmektedir (Bezel'den akt. Müftüoğlu ve Özbay, 2015: 180). Distopya, hayal edilen, gerçekleşmesi istenen toplumun eleştirisini de kapsamaktadır. Bunun yanı sıra halihazırda mevcut bulunan siyasal ve toplumsal sistemin metaforik olarak büyüünün bozulmasıdır (Ekiz, 2018: 13).

Müftüoğlu ve Özbay'a (2015: 179-180) göre distopyalar gelecekteki toplumlara bir uyarı olarak kurgulanmıştır. Distopyalar özgürlüğü yok etmekte ve insanları kalıplara dökmektedir; insanlık kötüye gitmekte ve durum mutlaka kötülükle sonuçlanacaktır. Açıktır ki distopya ütopyadakilerin gördüğü düştür (Yalçınkaya'dan akt. Müftüoğlu ve Özbay, 2004: 180).

Distopyalar, aynı zamanda gelen Eutopia (var olmayan güzel yer, Ütopya) ile ilişkilendirilmekte ve anti-ütopya anlamında da kullanılmaktadır (Ejder, 2015: 60-61). Distopya, kurgusal bir ülkedir. Kurgusallığı, çok uzak gelecekte geçen öyküler için tasarlanmıştır (Stableford'dan akt. Ejder, 2015: 61).

Ütopyalarda her şey iyiye doğru giderken distopyalarda durum tam tersidir ve böylesi bir gidişat içerisinde özgürlük, duygu, sevgi, özel hayat, mahremiyet, düşünmek, adalet gibi kavramlar yok edilmektedir. Distopyadaki toplum otoriter veya totaliter bir devletin altında ezilmiş şekilde temsil edilir (Müftüoğlu ve Özbay, 2015: 179-181).

Distopyalarda, insan bedeninin bilim vasıtasıyla bir nesneye dönüşmesi, üzerinde iktidar kurulan bir nesneye dönüşmesi Foucault'un modern toplum için dile getirdiği bir durumdur (Tan, 2017: 380). Sosyal Skor tam da teknoloji ve bilimin araçsallaştırılmasıyla girdiği bu ilişkiyle örtülü ya da gizli bir distopya tanımını hak etmektedir. Teknolojik bir distopya ya da teknolojinin distopyası yazılacak olduğunda müktedirin en yeni teknolojiyi kullanma kapasitesi ve yeteneğini kötüye kullanımına değinmek yerinde olacaktır.

Karamsar ve kötücül bir gelecekte söz eden distopyalar bilim kurgu sinemasında ise insan ve teknoloji arasındaki ilişkiler neticesinde evrenin sonunun gelmesine yönelik bir projeksiyon oluşturmaktadır (Barıtcı ve Fidan, 2018: 48).

Denilebilir ki ütopyalar yoksa distopyalar da yoktur ve modernlik bir ütopya olarak okunacak olursa postmodernizm de onun distopyasını oluşturmaktadır (Hazır ve Dereci, 2017: 96-97). Tütüncü ve Türüncü'nün (2017: 128) dile getirdiği gibi modernizmin doğuşundaki geleceğe yönelik iyimserlik ve ilerleme ile adil topluma duyulan güven günümüzde yerini distopik tasavvurlara bırakmıştır

Bu noktaya kadar distopyanın genel kabul görmüş tanımları verilmiştir. Bununla beraber distopyanın tanımına ait karşıt görüşler de bulunmaktadır. Ağkaya (2016: 26), ütopyalar ve distopyalardaki tasvirlerin geleceğe dönük ihtimaller olarak tasarlandığını dile getirmekte ancak olayların iyiye ya da kötüye gidebilme olasılıklarının göz ardı edilmediğini söylemektedir. Sonuç olarak distopya insanlığın mükemmelliğe ulaşması düşüncesini reddetmektedir.

Böylesi bir zemine oturtulan distopya tanımına göre distopyanın esas hedefi insanların daha iyi bir toplumun mümkün olduğunu kavrayıp buna göre hareket etmelerini sağlamaktır. Distopyalar bu anlamda eleştirel bir ütopyaya dönüşmektedir ve her ütopya örtülü bir distopya taşımaktadır (Ağkaya, 2016: 27). Sonuçta bu görüşe göre distopya bir anti-ütopya değildir zira biliçli olarak ve bir amaç dâhilinde korkutucu ve dehşet veren bir toplum tasavvuru olarak görülmelidir.

Sosyal Skor, 1.bölümde bahsedilen kavram ve teorilerin ışığında ortaya çıkmış/çıkarmakta olan/şekillenen bir uygulamadır. Bu uygulama birçok yönden distopyaları, distopik anlatıları çağrıştırmaktadır. Tezin ilerleyen kısımlarında da kullanılacağı üzere distopya kavramı bu bakımdan Sosyal Skor'un kültürel ve toplumsal yönüne atıf yapmakta, Sosyal Skor için bir sıfat yaratmaktadır.

Bu tez kapsamında distopyanın yukarıda verilen ve anti-ütopyadan uzak, gelecekte olması mümkün ihtimaller dâhilinde, yanlış gitmiş olayların sonucunda oluşan ve toplum, özgürlükler, haklar adına kötü durum anlamı benimsenmektedir. Sosyal Skor Uygulaması hangi tanımıyla ele alınırsa alsın distopyaya belirgin bir çağrışımında bulunmaktadır. Tez başlığının distopya vurgusunu içermesinin nedenlerinden biri budur. Bu açıklamadan sonra 2. bölümde günümüzde her geçen gün daha fazla yer tutan sosyal medya eleştirel bir perspektiften ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYANIN ÖTEKİ YÜZÜ: SOSYAL SKOR UYGULAMASI

Bu bölümde yukarıda da belirtildiği üzere eleştirel bir bakış açısıyla sosyal medya ele alınmaktadır. Öncelikle sosyal medyanın ne olduğu, nasıl tanımlandığı, bileşenleri ve etkileri, tarihi ve günlük yaşamımızdaki yansımaları ele alınmaktadır. Sonrasında sosyal medya ve Büyük Veri -ya da Big Data- arasındaki ilişki değerlendirilmektedir.

Takip eden bölümde Sosyal Skor Uygulaması'nın dönüştürmeye aday olduğu yurttaşlık ilişkileri ve dijital yurttaşlık kavramı ile sosyal medya ele alınmaktadır. Bir sonraki bölümde sosyal medyanın ekonomi politikğine değinilmekte ve son derece masum ve ücretsiz görünen sosyal medyanın esasında bir endüstri oluşturduğu ve bu endüstrinin dönüştürülen yurttaş ilişkileri ve toplum yapısıyla Sosyal Skor Uygulaması'na alan açışı ortaya konulmaktadır.

Son olarak Sosyal Skor Uygulaması'nın kısaca ne olduğu tanıtılmakta ve analiz kısmı için bir giriş yapılmaktadır.

2.1. Sosyal Medya: Bilginin Kontrolü

Sosyal medya artık neredeyse hayatlarımızın ayrılmaz bir parçasıdır. Kapitalist sistemlerin ve daha önce bahsedildiği üzere tüketime dayalı ekonomilerin yarattığı yaşam standardı ve teknolojiye ulaşımın yaygınlaşması, bireylerin ve toplumların kültür ve yapılarını değiştirip dönüştürmektedir. Sosyal medya, işlevi ve etkileri bakımından hem kişiler hem de organizasyon ve kurumlar üzerinde yoğun bir etkiye sahiptir. Sosyal medya kullanma motivasyonunun özünde fayda ve sosyal statü değerleri bulunmaktadır. Kişiler, görünür olmanın yanında bir konuyla ilgili vermek istedikleri mesajları sosyal medya aracılığıyla daha da fazla kişiye ulaştırmaktayken kurum veya organizasyonlar sosyal medyayı kullanırken daha spesifik ve önceden belirlenmiş bir amaca uygun olarak hareket etmektedirler. Buradaki amaçların temel ereği hedeflerin gerçekleştirilmesidir ve bunun için takipçi veya izleyicilerinin kimliklerinden statülerine, sosyo-ekonomik durumlarından, cinsiyetlerine, inançlarına ve diğer gerekli birçok veriye sahip olmayı arzu etmektedirler ve 'Big Data' terimi tam olarak bu noktada anlamını kazanmaktadır. O yönden bakıldığında kurum, organizasyon ve şirketlerle bireylerin çıkarlarının bazı noktalarda aynılaşıp bazı noktalarda çatıştığı söylenebilir. Mamafih, bu bölüm ve takip eden bölümde sosyal medyanın tarihine ve tanımlarına kısaca değinilecek, sosyal medyanın günümüzdeki konumundan ve Big Data'dan bahsedilecektir.

Enformasyon teknolojileri ve multimedya, internetin kendisinden siyasete değin gündelik hayatı eğlenceyle şekillendirmektedir. Meta ve malların paketlenip gösterilmesi ve

tüketimi aracılığıyla günümüzde yeni medya araçları hayatın her köşesine yayılmaktadır (Aydoğan, 2009: 192). Sosyal paylaşım ağları, kullanıcıların kendilerine ait bağlantı listelerini oluşturmasına, birbirleriyle iletişim kurmasına, bağlantı listesini sergilemelerine ve kişisel bilgilerin bulunduğu profillerin üretilmesini; içerisinde medya, bilgi ve iletişim teknolojilerini barındıran web tabanlı platformlardır (Fuchs, 2011: 140-141).

Bilgisayarın, internetin ve sonrasında akıllı telefonların toplumsal hayata dâhil olmasıyla değişen, gelişen ve de çeşitlilik gösteren sosyal medya, bilgiye erişim hususunda kolaylık, hız ve etkileşim sayesinde toplumsal hayatta yeni ilişki yönetimi ve yönteminin gelişmesine büyük katkıda bulunmaktadır. Bu süreçle ilgili olarak küreselleşme, yeni iletişim teknolojileriyle birlikte insan yaşamını tektipleştirici bir görev almaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ve küreselleşme tüketim anlayışı ve Postmodernizm'in yarattığı kültür dünyasını yaygınlaştırmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin yanında doğrudan sosyal medyanın da etkisiyle yaygınlık kazanan elektronik iletişim, ağ toplumunun uzantısına giderek daha da yaklaşmaktadır. Bu durum neticesinde sosyal ağlarla yaşamını çevreleyen birey kimliğini hayal ve isteklerine göre yeniden inşa edebilmektedir (Öcal, 2018: 23-24).

1971'de elektronik postanın kullanılmaya başlanmasından bugüne bunların sosyal medyanın bir parçası olup olmadığı konusu sosyal medyanın tarihi ile ilgili tartışmalarda yer bulmuştur. E-postaları sosyal medyanın tarihine ve tanımına dahil etmeyen gruba göre bunun nedeni e-postanın bir dağıtım mekanizmasına sahipken, sosyal medyanın kolektif mekanizmaya sahip olmasıdır. Buna karşın e-postaları sosyal medyanın öncülü ya da başlangıcı olarak kabul eden gruba göreyse e-postalar ilk çevrimiçi tartışmaların yürütüldüğü ve gerçekleştiği yerdir (K ve Patil, 2013: 70). Bu tartışmadan hareketle Mayfield'e (2008: 8-14) dönecek olursak sosyal medya, kişinin kullanımı üzerinden tanımlandığı takdirde; bilgi, fikir ve deneyimlerin paylaşılması amacıyla oluşturulan çevrimiçi bir platformdur.

1979'da Usenet ve 1984'te Listserv'in hizmete girerek dünya çapında internet üzerinden bir tartışma/sohbet ortamı yaratmasını 1988'de IRC takip etmiştir; IRC'de diğerlerinden farklı olarak tartışma konuları kategorize edilmiştir, aynı anda çok daha fazla kişinin uygulamayı kullanması mümkün hale gelmiştir. 1991 yılına gelindiğinde iletişim teknolojileriyle birlikte sosyal medya da bir başka eşiğe yaklaşmıştır. Bu yıl kişisel web siteleri, tartışma grupları ve chat-sohbet hem çok daha ulaşılabilir hale gelmiş hem de popülerlik kazanmıştır. 1995 yılında ilk sosyal ağ sistemi "classmate.com" kurulmuş ve müthiş bir başarı elde etmiştir. 1998'den 2004 yılına dek bloglar, podcastler ve 'viki'ler kullanıma girmiştir (K ve Patil, 2013: 70-72).

Sosyal medyayla ilişkili olarak World Wide Web uygulaması da bir hayli önemlidir. Castells'e (2008: 460-478) tekrar dönülecek olursa, www. uygulaması sosyal medyaya da temel

oluşturarak çeşitli kültür, kesim ve isteklerin bir arada var olabilmelerine olanak sağlayan bir ağ olarak ortaya çıkmaktadır.

Web'in içeriğin interaktifliği sürecinde yetersiz kalması Web 2.0'in doğuşuna zemin hazırlamış ve sosyal medyanın tam anlamıyla doğmasına ve patlama yapmasına neden olmuştur (McInyre, 2014). Web 2.0'in teknoloji ve topluma dahil olmasıyla Myspace (2002), LinkedIn (2002), Facebook (2004), YouTube (2005), Twitter (2006), Tumblr (2008), Instagram (2010) vb. dünya çapında popüler siteler kurulmuştur.

Sosyal medyanın tarihi üzerinde devam eden tartışmaların yanında sosyal medyanın tanımına dair de hayli canlı ve geniş bir külliyat bulunmaktadır. Örneğin Giddens (2012: 710-717), karşılıklılığa, etkileşime vurgu yaparak sosyal medyanın kullanıcıları zaman zaman doğrudan zaman zamanda dolaylı olarak bağlantılar yoluyla etkileşime olanak tanıyan yer olarak tanımlarken; Evans ve McKee (2010: 29-46), sosyal medyanın bir medya olmasına atıfta bulunarak sosyal medyanın kişilerce oluşturulan fotoğraf, video, haber, yorum vb. sunulduğu çevrimiçi bir 'medya' olduğunu ve aynı zamanda geleneksel medya gibi tecimselliğe açık olduğunu dile getirir.

Sosyal medyada ideolojiyi ve ideolojik yapıyı ele alan Kaplan ve Hainlein'e (2010: 58-63) göre sosyal medya internete dayalı bir teknoloji olmasının yanında bireyler tarafından içeriği oluşturulan ideolojik bir altyapıya da sahiptir. Boyd ve Ellison (2008), sosyal medyanın profil yaratma ve ilişkilerin kullanıcılar arasında görünürlüğü üzerinden bir tanıma dikkat çekerken, Kietzmann vd. (2011) sosyal medya tanımında, web tabanlı paylaşım, ilişkiler, grup ve profil fonksiyonunu ön plana çıkarmaktadırlar.

Burgess ve Green (2009), diğer tanımlardan farklı olarak internet ortamından gerçekleşen iletişimin yanında paylaşımın yapıldığı alan ve katılımcı kültür destekleyicisi olarak da sosyal medyayı tanımlamaktadır. Bu tanımla uyumlu olarak düşünecek olursak Solis ve Breakenridge (2009) herkesten herkeselik ve okuyucundan içerik sağlayıcıya dönüşüm anlamında sosyal medyayı içeriğin demokratikleşmesi alanı olarak görmektedirler. Diga ve Kelleher ise (2009) sosyal medyayı sosyal medya merkezleri, sosyal medya siteleri olarak tanımlamaktadır.

Yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı gelecek manzarasında sosyal medya kendi ekolojisini yaratmaktadır. Hem Web tabanlı hem de mobil bu iletişim teknolojileri kullanıcılar arasında yüksek etkileşim ve kullanıcı tarafından üretilen içeriği destekleyerek tartışma ortamını beslerken tartışmanın kuralları anlamında yeni bir cangıl ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni ekolojinin 7 fonksiyonu ise şu şekildedir: 1. Kimlik, 2. Sohbet, 3. Paylaşma, 4. Mevcudiyet, 5. İlişkiler, 6. İtibar, 7. Gruplar (Kietzmann vd., 2011: 243-249).

Hem sosyal medyanın tanımına ilişkin hem de fonksiyonlarına odaklanan çeşitli görüşler bulunmakla beraber ana hatlarıyla sosyal medya tanımları bu çerçevededir. Sosyal medya, tanımı hangi perspektiften yapılacak olursa olsun veya tarihi nereden başlıyor olursa olsun günümüzde geleneksel medya ile hem eklemlenmiş haldedir hem de onunla büyük bir rekabet içerisinde ve etkisini her yaş ve cinsiyetten kullanıcılarına dünya çapında ulaştırmaktadır. Yerel uygulamalar boyutundan küresel ağlara sosyal medya tüm boyutlarıyla insan ve toplum yaşamını etkilemekte şekil vermekte ve aynı oranda bu yaşamdan etkilenme ve değişmektedir.

Baudrillard'a göre enformasyon ve iletişim araçlarının misyonu gerçeği üretmektir (Baudrillard, 2017: 68-71). Gerçeklikle bağın koptuğu ve Postmodernizmle post-truthun zamanın ruhuna damgasını vurduğu günümüzde gerçeklik üretilmek durumunda kalan bir metaya dönüşmüş haldedir. Sosyal medya tam burada sahne olarak gerçeğin üretilmesine ve aynı şekilde üretilen bu gerçekliğin yayılmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Hem bir iletişim hem de enformasyon aracı olarak sosyal medyanın kendisi de gerçeği sanal olarak yeniden üretmeye çalışır. Buna göre sosyal medyada kullanıcılar kodlar vasıtasıyla temsil edilirken kendilerini idealize etmekte ve bu şekilde sunmaktadırlar. Sosyal medyadaki bireyler kusurlarından yoksun haldedir. Bu kusursuzluk hali Baudrillard'da hipergerçekliğin, gerçeklerin kusurlarından azade olması şeklinde yorumlanır. Sonuç olarak sosyal medyadaki bireyler kusursuzdur çünkü onlar da birer hipergerçekliktir (Metin ve Karakaya, 2017: 117).

Son olarak dünyadaki halk ayaklanmaları ve sivil itaatsizlik eğilimine sosyal medya taraftar kazandırmakta ve insanları bu motivasyona yönlendirmektedir. Sosyal medya kitle hareketlerini teşvik ederek otokratik rejimleri tehdit eder görünmektedir. Buna karşın iletişimin iktidar tarafından yoğun olarak denetlendiği devletlerde sosyal medya, sivil toplumu ve bununla birlikte kamusal alanı sanal anlamda güçlendirirken olumsuz sonuçlara da kapı aralamaktadır (Szajkowski, 2011: 420). Sanal uzamdaki tartışma ve özgürlük ortamının gerçek dünyaya taşınmaması veya gerçek dünyadaki sorun ve kısıtlamaların ikinci plana atılması bu duruma örnek gösterilebilir. Yine de belirtmekte yarar var ki sosyal medya ve toplumsal hareketler konusu oldukça geniş ve dikkat çekici bir konu olmasına karşın bu tezin kapsamına girmemektedir.

Bahsedilen hususların ötesinde sosyal medya, sahip olduğu özellikler düşünüldüğünde bir istihbarat ve veri toplama uygulamasına da uygun görünmektedir (Papic ve Noonan, 2011: 165). Sosyal medya iktidar lehine kişilerin ilişkilerinden ilgi alanlarına kadar pek çok mahremiyet gereken konuda veri akışı sağlamakta veya veri toplanmasını çok daha basit ve sade bir hale getirmektedir. Söz konusu verilerin toplanmasını, kullanılmasını, depolanmasını

ve satılmasını ifade etmesi anlamında Büyük Veri (Big Data) kavramıyla birlikte onun sosyal medya ile ilişkisi bir sonraki bölümün ana ögesini oluşturacaktır.

2.2. Sosyal Medya ve Big Data: Bilginin İktidarı

Sosyal medya kullanıcıların kamusal alanla dijital ortamda yeniden etkileşime girdiği bir mecra olduğu ölçüde bu mecradaki mahremiyet ve özel yaşamın korunması ilkesi de tartışma alanı yaratmaktadır. Büyük Veri, farklı alanlarda kullanılan kullanışlı bir set, sermaye ve iktidar lehine piyasa aracı olmasının yanı sıra kişiler ve kurumlar arasında süregiden ilişkiyi ve bu ilişkideki güç dengesini bozan bir mekanizmadır. Bu anlamda Sosyal Skor/sosyal kredi sistemi gibi uygulamalar tam da Big Data kavramının etrafında yürütülen tartışmalar nedeniyle analize ve üzerinde düşünölmeye muhtaç durumdadır. Bu sebeple tezin bu bölümünde sosyal medya ve Big Data ilişkisine değinilecektir.

Sosyal medyada kullanıcılar genel olarak içerik üretmektedir. Bu mecrada aktif üreticiler olduğu gibi pasif içerik üreticiler de bulunmaktadır. Bu iki üretici tipini ayırt etmeye yarayacak bilimsel bir metot elbette mevcut değildir ancak şu ortadadır ki kullanıcılar çoğunlukla gönüllü ve istekli olarak ürettikleri içeriklerle bilinçli şekilde ya da bilmeyerek profilleri ve davranışları yoluyla üst veri toplayıcılarına da hizmet etmektedirler. Kullanıcılar yaş, cinsiyet, e-mail, isim-soyisim, oturdukları yer, kredi kartı bilgilerini de sisteme yükleyerek ve sosyal medyada paylaşarak bilgi toplayıcıların işini kolaylaştırmaktadırlar. Bu noktada kullanıcıların bu gönüllü hareketi esasında kültürel bir davranıştır. Bununla beraber sisteme gönüllü olarak veri girişi sağlamak sıradan insanların tüketici konumundan içerik anlamında yaratıcı ve belirleyici konuma yükselmesi demektir (Dijk, 2009).

İnsan ve toplumların bilgiyle alışverişi günümüzde devasa ve öngörülemez bir noktaya erişmektedir. Teknolojinin gelişimi ve yaygınlaşması dev bilgi kütleleri/yığınları oluşturmaktayken kullanıcıların bu verilere ulaşımı genellikle olanaksızdır. Oysa iktidar ve güç sahipleri açısından bu veri yığınları ya da Big Data dediğimiz şey hayati öneme sahip durumdadır. Toplanan verilerin bilgiye dönüşmesi bir yana bu verilerin mümkün olduğunca halktan muhafaza edilmesi ve değerini koruması gerekmektedir. Her kim kullanıyor olursa olsun Big Data, ona sahip olan için ve onu kullanan açısından düşük maliyet, hızlı, daha yüksek ve de çok üretim, yeni ürünler, hizmetler anlamını taşıırken veri yönetimi, veri madenciliği, tahmine dayalı analizler, metin madenciliği gibi yöntemlerden ve bileşenlerden yararlanmaktadır (Sahatiya, 2018: 189-191). Big Data'nın kompleks yapısını ifade eden üç ana başlık bulunmaktadır, bunlar: miktar (kapasite), hız ve çeşitliliğidir (Kumari, 2016). Big Data kendi başına bir değer ifade etmezken onu son derece kritik hale getiren şey onu kullanarak

hedeflenenler ve bu amaçları gerçekleştirmek üzere Big Datanın kullandığı yöntemlerdir. Örneğin, veri madenciliğinde kastedilen ve kazılan maden kişinin mahremiyeti ve kişisel alanından başkası değildir. Sosyal medya tam da bu noktada devreye girerek kişinin dijital dünyasını ve kamuyla paylaştığı özel hayatını Büyük Veri hareketi karşısında savunmasız hale getirmektedir.

İnternet teknolojileri; web sayfaları, kişisel bloglar, sosyal medya, akıllı sensörler ve diğer çeşitli veri toplayan cihazlar ve uygulamalar aracılığıyla sürekli şekilde veri toplar hale gelmektedir. Elde edilen veriler, pazarlama ve halkla ilişkiler, ticari işlemler, güvenlik ve korunma gibi çeşitli alanların yanında araştırmacılar için araştırmalarında da kullanılabilir. Toplanan bu veri yığınının esasında değerli olduğunun kavranılmasıyla beraber, bu verilerin çağımızda hız, çeşitlilik, kapasite/hacim yönünden artış göstermesi ve bu artışa teknolojik imkânların da yardımcı olmasıyla ve ortaya yeni çözümlerin çıkmasıyla “Büyük Veri” kavramı görünür olmuştur. Bunun yanında bir değer olarak kabul görmesine karşın veri dediğimiz şeyin ekonomik anlamda değerini bulmak çok mümkün değildir. Daha net ifade edecek olursak verinin ondan yararlanan(lara) ekonomik katkısını rakamlarla ifade etmek hayli zordur (Doğan ve Arslantekin, 2016: 15-16, 21).

Büyük Veri bir başka tanımıyla sosyal medyadaki paylaşımlardan, cep telefonu operatörlerine değin elde edilmiş arama kaydı, fotoğraf, video, blog dosyaları, log dosyaları ve benzeri gibi elde edilen ve çeşitli kaynaklardan sağlanan verilerin anlamlı, işlenebilir duruma dönüştürülmüş halidir. Veriler ilişkisel veritabanlarında tutulmaktadır ve birçok şirket günlük olarak devasa boyutlardaki bu verileri yönetmek durumundadır. Bununla beraber sosyal medya önemli bir veri kaynağı görevini üstlenirken söz konusu veri büyük oranda sosyal medyanın kendi kullanıcılarına ait özel verileri içermektedir (Eyüpoğlu vd., 2017: 177-178). Büyük Veri, kullanılagelen programların muhafaza etme, yönetme ve işleme hacimlerinin ötesindeki veri kümelerini de ifade etmekte kullanılan bir terimdir. Esasında Büyük Veri hem yönetilmekte olan verinin türü hem de onu depolamak, saklamak ve işlemek için kullanılan teknolojidir (Takcı ve Baktır, 2018: 124). Altunışık (2015) Büyük Verinin bir olgu olduğunun altını çizerek Büyük Verinin teknolojik gelişmelere göre değişen bir hedef olduğunu dile getirir. Büyük Verinin gündelik hayata dâhil olmasıyla geçmişte kesinlikle ölçülemeyen, saklanamayan ve analiz edilemeyen şeyler ve olgular büyük çoğunlukla verileştirilmeye başlamıştır (Schönberger ve Cukier, 2013).

Zwitter’a (2016: 22-23) göre Büyük Veri cep telefonu verilerinden Twitter’a, akıllı sensör ve hava durumu uygulamalarından Facebook’a kadar çok çeşitli yöntem ve araçlarla bireyler tarafından üretilmektedir. Çoğu zaman üretilen bu veriler esasında farkında olmadan

ve istenmeden üretilmektedir zira Facebook'ta yapılan yorum, Google'daki arama veya Twitter'daki retweet'in dijital bir ayak izi oluşturduğunu kişiler bilebilseler dahi bu ayakizlerinin Büyük Verinin oluşumuna nasıl katkı verdiğinden, veri madenciliğinden ve toplanan verilerin saklanması ve istenildiğinde satılmasından bihaberdir.

Büyük Veri bu yönden bakıldığında toplumların ve bireylerin hâlihazırdaki tüm ilişkilerini, ilişki pratiklerini ve ilişki yapılarını değiştirme potansiyeline sahiptir (Jurkiewicz, 2018). Kültürel anlamda hem yapıcı hem de oldukça yıkıcı bir işleve sahip Big Datanın toplumsal değişim ve dönüşüme ne yönde ve ne yoğunlukta katkı sağlayacağı henüz bilinmemektedir.

Toplanmış verileri sosyal veri olarak görmek mümkün olduğu gibi sosyal medya verisi olarak ayrı şekilde değerlendirmekte gayet mümkündür. Büyük Verinin hız, çeşitlilik ve kapasite özelliklerine bir de belirsizlik/müphemlikte eklemek hayli isabetli olacaktır (Ishikawa'dan akt. Olshannikova vd., 2017: 3-4).

Büyük Verinin bu denli üzerinde tartışılan ve önemli bir konu haline gelmesindeki en temel saiklerden biri devletlerin, toplulukların kurumların yaptıkları işlerin ve hizmetlerin yanında teknolojinin gelişip yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan ham verilerin değerinin anlaşılmaya başlanmasıdır. Büyük Veri sadece teknoloji konusunda değil gündelik hayatımızdaki düşünme, algılama pratiğimizden araştırma yöntemlerimize alışveriş tercihlerimize kadar pek çok alandaki değişim ve dönüşümlere etki etmektedir.

Büyük Verinin sahip olduğu olanaklar devlet-yurttaş ilişkilerini de değiştirmeye aday görünmektedir. Yurttaşının kültürel kimliğinden, sosyoekonomik durumuna ve tercihlerine değin bir yığın alanda veri toplamaya başlayan devletler hem iktidar ve halkın güvenliği hem de gücün korunması ve devamlılığı yönünden yeni ve büyük bir avantaja sahip olmaya hazır hale gelmektedir. Elbette bu avantajın kullanımı kişilerin rızası alınmadan (veya haberi olmadan) onlara ait verilerin toplanması yoluyla gerçekleşmektedir.

Gözetim açısından gözetleyene müthiş imkânlar sunan ve gözetleyeni tamamen görünmez kılan Big Data (Büyük Veri) kavramı giderek Orwell'in (2011) Big Brother (Büyük Kardeş) kavramına yakınsamakta ve iki kavramın paydaşlığı birey ve toplum adına özgürlüğün giderek kısıtlanmasını ve daimî bir kontrolün tüm ipleri ele almasını simgelemektedir. Sosyal medyanın ürkütücü yüzü burada devreye girmektedir. Geleneksel medyaya sahip olmanın veya onu kontrol altına almanın yarattığı gücün iktidar mekanizması adına azaldığı ve sosyal medyanın egemenliğinin gün geçtikçe pekiştiği bir ortamda çıkar amacıyla toplanan veriler devlet ve istihbaratlardan kurumlara ve hatta kişilere kadar bir dizi 'müşteri'ye satılmaktadır.

Bu noktadan hareketle önce dijital boyutuyla sosyal medya ve yurttaşlık ilişkisine, ardından da sosyal medyanın ekonomi politik yönüne sonraki iki bölüm boyunca odaklanılacaktır.

2.3. Dijital Yurttaşlık ve Sosyal Medya

Yurttaşlık kavramı devlet ve birey ilişkilerinin düzenlenmeye başladığı Antik Çağ'dan Orta Çağ'a, Fransız Devrimi'nden günümüzde değin devamlı olarak değişmiş, toplumsal dönüşüm ve gelişimlere paralel şekilde yeni özellikler kazanmış, tanımı genişlemiştir. Örneğin, Antik Yunan'da yurttaşlık doğrudan Polis'e ait olma, onunla birlikte var olmayı bununla birlikte kamusal ve özel alanları gerekli durumlarda ayrı şekilde ele almayı ifade ederken, Fransız Devrimi'nin yarattığı atmosferdeki yurttaşlık çok daha kapsayıcı şekilde aynı dili konuşmakta olan ve aynı devlete bağlı insanları kapsayan hâle gelmiştir (Ağaoğulları, 2015). Yurttaşlığın tarihi hiç şüphesiz devlet fikri kadar eski olmakla birlikte yurttaşlık tanımları da oldukça çeşitlidir. Bu yönden düşünüldüğünde tezin ana fikrinden ayrılmamak adına bu bölümde yurttaşlığın tanımlarından çok kısaca bahsedilecek sonrasında dijital yurttaşlık ve bu yeni beliren yurttaşlık türünün sosyal medya ile etkileşimine değinilecektir.

Yurttaşlığın tanımını yapmak aynı zamanda yurttaşlığın hangi çağda, atmosferde ve mekânda tanımının yapıldığıyla da ilgilidir. Biraz daha net ifade edilmek istenirse yurttaşlığın tanımı yurttaşlığın tarihinden bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla dijital çağda yaşadığımız iddiası üzerinden yurttaşlığın tanımına ilişkin denklemde bir de dijital boyutun artık göz ardı edilmesi mümkün görünmemektedir. Araştırmacı ve düşünürlere göre günümüzde yurttaşlığın tanımına ve tarihine dair iki ana hat bulunmaktadır bunlar cumhuriyetçi ve liberal yurttaşlık olarak kategorize edilebilir. Bu noktada bu iki ana hattın çok fazla dışına çıkmadan ancak yurttaşlığın tanımı ve kapladığı alan ve işlevi bakımından bu iki hattın katı sınırlarına takılmadan bir yurttaşlık tanımı yapmakta fayda vardır. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında dijital yurttaşlığın yurttaşlık ve sosyal medya ile ilişkisine zemin oluşturması açısından bu yol haritası gerekli görünmektedir.

Antik Yunan'da yurttaşlığın algılanması ve uygulanması kamu ile özel alan arasında süregelen ilişkiler bütününe kamu lehine düzenlemekte ve buna uygun olarak çeşitli yönetim biçimlerinin altında aynı politik kültürün var olmasını mümkün kılmaktadır (Honohan, 2002: 5-7): Yurttaşlığın temel unsurlarından biri kazanılan statüdür. Birey yurttaş olma deneyimiyle herhangi bir siyasal topluluk veya organizasyonun azası olarak statü elde eder. Mevzubahis statünün gereklilikleri anlamında birey üyesi olduğu devlet, topluluk veya organizasyonun yapısına bağlanarak çeşitli hak, özgürlük ve ödevlere sahip olmaktadır. Yurttaş otoriter sistemlerde topluma aidiyeti ve vakfolunmayı, demokratik sistemlerde ise özgür yaşamı ve

yönetime katılımı ve bu yöndeki hak ve yükümlülükleri ifade etmektedir. Bu yönden değerlendirildiğinde yurttaşlık demokratik sistemlerde bireyi özneye dönüştüren ve siyasi nesne olmaktan kurtaran bir fonksiyona sahiptir (Eker, 2016: 35).

Cumhuriyetçi yaklaşım ve fikir dünyasına göre yurttaşlık bir edimi ifade etmektedir. Öyle ki kamunun bireye, bireyin de kamuya bağlanması yurttaşa res publicanın (kamusal/kamuya ait işler) varlığını gösterir, fark ettirir. Yurttaşlık yoluyla katılımın önemsenmesi ve res publicanın fark edilmesi kanunları var etmekte ve o kanunlara itaati yurttaşın yarasası olması nedeniyle bir zorunluluk yükler (Heater, 2007: 32-36; Cartledge, 2005: 10-13).

Buna karşın liberal görüş birey ve yurttaş arasında bir ayırma giderek bireyden türlü koşullarda daima yurttaş erdemi ve bu erdem gereği olan ödev ahlakının problemlili olduğu görüşündedir. Liberallere göre kişiler herhâlde ve koşulda bireydir ancak ve ancak istedikleri takdirde yurttaş olabilir ve yurttaşlığın gereklerini yerine getirebilirler (Poggi, 2011: 43-47). Devlete ve topluma dair sözleşmecî bir yaklaşım bu görüşle örtüşüyor görünmektedir. Sandel (2006: 211-222) ise sosyoekonomik eşitsizlik hallerinin yurttaşlık kültürünü yok ettiğini savunmaktadır. Zira yurttaşlık örtülü veya açık birbirine yakın sosyoekonomik benzeşimi de kapsamalıdır. Yunan'daki örnek ve yurttaşlığın kökeni de bu teze uygun görünmektedir. Liberallerin ve liberalizmin felsefi anlamda altyapıları hayli zengindir. Bu zenginliğin parlamasını sağlayan ve temelinde yatan ilke ise birey daha doğrusu bireyin otonomluğudur (Öztürk, 2013: 63).

Cumhuriyetçi gelenek liberal görüşleri tümünden olumsuzlamaktadır. Bunun nedeni cumhuriyetçilerin tavırlarının pozitif özgürlük üzerine inşa edilmesidir. Yurttaş kendini topluma, kamuya vakfederek ortak iyiliği kendi iyiliğine yeğ tutar. Sonuç olarak cumhuriyetçilikte ödev nosyonu haktan, kamu ise özelden yukarıda bir konumdadır (Habermas, 2002: 153-155).

Yakın geçmiş ve günümüze bakıldığında bireyi önceleyen liberal yurttaş anlayışının daha yaygın olarak kabul edildiği söylenebilir. Eker (2016: 40), yurttaşlığın küreselleşmeden etkilenerek gerek sosyolojik gerekse de siyasi anlamda uluslararası bir boyuta sahip olmaya başladığını dile getirir. Hem bireylerin hem de toplumların küreselleşme eliyle birbiriyle girdiği sosyoekonomik ve kültürel etkileşim, bunun yanında ulus-devletlerin uluslararası ve ulusüstü örgütlerle girdiği ilişkiler yeni yurttaşlık tanımlarına ve tartışmalarına yol açmaktadır. Halihazırdaki teknolojilerin gündelik yaşama sızması, iyileştirilmesi, işletilmesi ve yaygınlık kazanması teknolojik toplumu ve bu toplumun değişim dinamiğini oluşturmaktadır (Eker, 2016: 46-47).

Bahsedilen ve değişen yurttaşlık tanımlarına binaen Hobbs ve Jensen (2009: 1-7) dijital yurttaşlığı, üretici ve tüketiciyle, kamusal ve özel yaşamın arasındaki sınırın bulanıklaştığı, bilgi ve yeteneğin sosyal medya mecrasında etkinliğine vurgu yapan, bu durum içerisinde ortaya çıkan ve çocuklar, gençler, yetişkinler için yeni etik anlayışı ve kurallar ile bu etik anlayışın ve kuralların doğurduğu zorluklar olarak tanımlamaktadırlar.

Dijital yurttaşlık normunun yeni yeni belirmeye başladığı dönemlerde Ribble vd. (2004: 7) dijital yurttaşlığı teknoloji kullanımına bağlı olan davranış normları şeklinde açıklarken, dijital yurttaşlığın kompleks yapısına vurgu yapmakta ve dijital yurttaşlığı niteleyen 9 unsurdan söz etmektedirler. Bu normlar:

1. Görgü Kuralları/Adabı Muşeret: Davranış ve prosedürlerin elektronik standartları
2. İletişim: Enformasyonun elektronik değişimi
3. Eğitim: Teknolojiyi öğrenme, öğretme ve kullanma süreci
4. Erişim: Topluma tamamen elektronik katılım
5. Ticaret: Elektronik ortamda ürün satın almak ve satmak
6. Sorumluluk: Eylem ve fiillerin elektronik sorumluluğu
7. Haklar: Dijital dünyadaki genişletilmiş tüm haklar
8. Emniyet: Dijital teknolojik dünyada fiziksel olarak iyi/sağlıklı durumda olmak
9. Güvenlik (Öz Korunma): Güvenliğin sağlanması adına elektronik önlem ve tedbirler, şeklindedir.

Dijital yurttaşlık, yurttaşlık kavramına çok şey borçlu olduğu gibi dijital ve teknolojik bir çağın getirilerine de çok şey borçludur. Yurttaşın hak ve ödevleri halihazırda diğer yurttaşlara ve de devlete karşı sürdürdüğü gibi bu hak ve ödevlerin üzerine dijital bir boyut eklenmiştir. Dijital yurttaşlığı ayrı bir yurttaşlık türü olarak değerlendirmek doğru değildir zira dijital yurttaşlık yurttaşlıkla etkileşim içerisinde ve ondan etkilendiği gibi onu aynı zamanda etkilemekte ve yurttaşlığın dinamik ve değişimler gösteren yapısına katkıda bulunmaktadır (Lance, 2008: 4-16).

Couldry vd. (2014: 615-627) dijital yurttaşlığı değerlendirirken hikâye anlatımını ön plana çıkarmaktadırlar. Onlara göre sosyal medyada hikâye anlatımı ve bu yolla gerçekleşen etkileşim yerel topluluk ve kulüpleri canlandırmakta ve dijital uzam yoluyla sivil kültürün değişimini güçlendirmektedir. Dijital yurttaşlığın ön plana çıkan unsurlarından biri olarak etkileşimi gören Couldry vd. (2014: 619-624), dijital yurttaşlığı aynı zamanda kamusal ve özel alan alışverişinin (sosyal medya yoluyla) güçlendirdiği yurttaşlık türevi olarak görmektedirler.

Etkileşimi ön plana çıkaran iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle canlı, sorumluluk sahibi ve kamusal meseleler ya da kişisel ilgileri konusunda bilgi sahibi yurttaşta görünürlük kazanmıştır. Genel olarak internet ve haber alışverişini sağlayan araçlarla sosyal medyanın aktif rol üstlendiği yeni tabir edebileceğimiz iletişim dünyası görece geniş katılımı esas alan bir kamusal alana imkân tanımıştır (Eker, 2016: 49-52).

İnternet toplum üzerinde belirli etkiler bırakarak toplumu değiştirirken sosyal medya bu değişimde pay sahibi olmaktadır; kimi zaman gerçek fiziki dünya yerine ve kimi zaman fiziki dünyanın yanında dijital uzamda katılımı arttırarak bireyin yurttaşlığını dijital boyutla bütünleştirerek toplumu ve bireyi dönüştürmektedir. Gündem meseleleri, topluma ait sorun veya tartışma alanları vb. konularda bireyler sosyal medya yoluyla bu alanlara dahil olmakta, görüşlerini bildirmekte, tartışmalara katılmakta ve nihayetinde yurttaşlık bilincini geliştirmektedirler (Mossberger vd., 2008).

İnternet ve yeni medyanın potansiyeli ve yurttaşlığa etkileri uzun ve derin bir tartışma yaratmaktadır. Teorik spekülasyonların ardında sosyal medyadaki yurttaş, aktivist ve katılımcıların toplumsal hareketlerde seslerini, görüşlerini ve politik kimliklerini duyurmak ve belirtmek istemeleri günümüzde hibrid medya çevrelerinde sıkça yaşanmaktadır. Dijital yurttaşlıkla ilgili olarak sözü geçen medyalar yavaşça ama kesinlikle mobilizasyon, organizasyon ve tartışmalar için yeni ihtimaller doğurmaktadır. Sosyal medya ve sosyal ağlar yurttaşlar için yeni kanallar yaratmakta, birlikte hareket etme güdüsünü güçlendirmektedir (Bakardjieva vd., 2012: 1-4).

Bizlerin dijital medya yoluyla sosyal ve politik alanlarda etkileştiğini ve dijital yurttaşlar olduğumuzu dile getiren Hintz vd. (2017: 731-739) dijital yurttaşlığın tanımının resmi statüye dayalı ve bir ulusa ait olmayla gelen sorumluluk ve yükümlülükler anlayışı yerine dijital medyada gerçekleştirilen katılım ve davranışlara ait olduğunu ileri sürmektedir. Bunun yanında bir önceki bölümde belirtildiği gibi dijital yurttaşların karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikelerin başında haklarında toplanan veriler olduğunu ileri süren Hintz vd. (2017: 731-739) dijital yurttaşların hayatları, düşünce ve tasarılarıyla bedenlerinin gözetleyen kapitalizme karşı savunmasız kaldığını ve veri toplama etkinliğinin geniş kitleleri yönetim adına tanımlama, kategorize etme imkânı tanıdığını söylemektedirler. Ansoorge'da (2016: 1-2), egemenin veriye aç olduğunu ve otoritenin sosyal düzen ve eylemleri anlamak adına verilerden üretilmiş bilgiye ihtiyaç duyduğunu dile getirmektedir.

Denetimin güçlü olduğu toplumlarda yurttaşlar kodlama, sayısallaşma ve verileştirilmeye maruz kalmaktadır. E-devlet, Sosyal Skor, sosyal kredi ve benzeri uygulamalarda gördüğümüz gibi yurttaşlar devlet ve iktidar açısından birer rakamdan ibaret

hale gelmektedir. Dijital yurttaşlık fikriyle uyumlu olarak, devlet vatandaşlarını kaydetmek için uğraşmamakta; bunun yerine yurttaşlar sisteme dahil olabilmek için kendileri gönüllü olarak kayıt altına girmek istemektedir. Bu eylemi rasyonalize eden şey ise güvenlik ihtiyacı ve kaygısı olmaktadır (Toktaş, Binark vd., 2012: 37-38).

Genel olarak internetin ve özel olarak sosyal medyanın yarattığı böylesi bir atmosfer devleti yurttaşların denetimi konusunda rahatlatmakta ancak bunun yanında yurttaşların dijital uzamdaki ayak izlerinin yarattığı baskı nedeniyle görece sorumlu ve hesap verilebilir olmaya zorlamaktadır. Şüphesiz bu değişimin ana aktörü bireylerin teknolojiyi demokratik bir denetim fonksiyonu olarak kullanma ya da kullanmama becerileridir (Eker, 2016: 52).

Viroli (2002: 65-67), günümüzdeki devletin ama özellikle sosyal devletin kapitalizmi sürekli yeniden ürettiğini ve bu yeniden üretimin yurttaş ahlakı yerine müşteri kültürünü teşvik ettiğini dile getirir. Neo-liberalizmin birleştiği tüketim kültürü ve gerçeklik sonrası gibi eğilimler yurttaşa ve onun alanına dair tartışmaları tıpkı Viroli'de gördüğümüz gibi başka bir noktaya taşımıştır. Her şeyin metalaştırılabileceği ve satılabileceği fikrinden nasibini alan yurttaş ve sosyal medya neo-liberal dünyanın etkisinden azade değildir. Dijital yurttaş ve sosyal medya ile Sosyal Skor, sosyal kredi sistemi, e-devlet, gözetim toplumu ve tüketim toplumu kavramlarını daha iyi yorumlamak ve anlayabilmek adına bir sonraki bölümde eleştirel perspektiften sosyal medyanın ekonomi politikğine odaklanılacaktır.

2.4. Sosyal Medyanın Ekonomi Politik Boyutu

Bu bölüme kadar sosyal medyanın tanımları, tarihi ile Big Data (Büyük Veri) ve dijital yurttaşlık ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Dijitalleşme eğilimi gösteren sosyal ilişkilerin yanında sosyal medyanın yarattığı dünya da ekonomi politikten bağımsız düşünülemez. Geleneksel medya sahipliği ve medyanın ekonomi politikği noktasında hayli geniş bir literatür olmasına karşın sosyal medyanın ekonomi politikği günümüzde hâlâ gelişmekte ve derinleşmekte olan bir alandır. Sosyal medyanın farklı boyutlarda kendini gösteren ekonomi politikğini ele almak hem Sosyal Skor/sosyal kredi sistemi gibi uygulamaların arkasındaki ekonomi politikği işaret etmesi bakımından hem de toplum, birey ve iktidar arasındaki ilişkilerin dönüşümü ve değişimini anlamak bakımından zaruridir. Dolayısıyla sosyal medyayı daha derin ve eleştirel bir biçimde ele almak amacıyla bu bölüm boyunca sosyal medyanın ekonomi politikği eleştirel bir perspektiften yardım alınarak değerlendirilecektir.

2.4.1. Eleştirel Ekonomi Politik ve Sosyal Medya

Nikitin (2012: 15-26), ekonomi politikğin bir toplum bilimi olduğunu savlar. Zira toplum yaşamının temel unsuru olan maddi malların üretimi Marx'a atıfla her toplumun ve toplumsal

gelişmenin temelidir. Maddî malların üretimi hususunda dört unsur bulunmaktadır: Üretim sürecinin kendisi, insan emeği, emek araçları ve emek. Bahsedilen bu unsurlar ekonomi politik ‘bilimi’nin araştırma konularıdır. Zira ekonomi politik, insanlar arasında süregelen ekonomik (üretim) ilişkileri incelemektedir.

Ekonomi politik oldukça geniş bir kavramdır. Kavramın kendisi geniş olmasının yanında bu kavramın gerek liberal gerekse Marksist kullanımları farklılıklar içermektedir. İktisat, siyaset ve sosyolojinin çalışma alanlarını da kapsayan ekonomi politiğin disiplinlerarası niteliği göz ardı edilmeden bu çalışmanın esas hedefinin sosyal medyadaki ekonomi politik olduğu unutulmamalıdır. Bu noktadan hareketle denilebilir ki medya ve iletişim alanındaki ekonomi politik yaklaşım eleştirel bir bakışa sahiptir ve egemen sınıflar, egemen güçlerle medya arasındaki ilişkiler, medyanın araçsallaştırılmasıyla ilgilenmektedir. Nikitin’e (2012: 15-16) tekrar dönecek olursak ekonomi politik, toplum yaşamının özelliklerini incelemektedir.

Mosco (2011: 358-380), ekonomi politiğin kaynakların üretimi, dağıtımını ve tüketimi ile ilgilendiğini ve bu hat üzerinden toplumsal ilişkileri ve iktidar ilişkilerini incelediğini dile getirir. Bunun yanında ekonomi politiğin iletişim ve medyadaki yansımalarını da metalaştırma, uzamsallaştırma ve yapılaşma üzerinden okumak gerekmektedir.

Ekonomi politik, medyanın ideolojik ve ekonomik ilişkileriyle birlikte, kapitalist güçlerin yöntemleri ve kapitalizm-medya ilişkisine eğilen Marksist bir yaklaşımdır. Marksizm’den ve onun alt yapı-üst yapı kavramsallaştırmasından hareketle ekonomi politikçiler medyanın rolünü medyaya sahip olanların ve onu denetleyen sınıfların meşrulaştırma aracı olarak görmektedirler (Dalgalıdere, 2011: 71). Bulut (2009: 7) ise kapitalist toplumlarda medyanın içerisinde bulunduğu politik ve ekonomik yapının bir ürünü olduğunu savlarken yine medyanın aynı zamanda ekonomi politik yönden endüstriyel bir kurum olduğunu dile getirmektedir. Buna göre medya yalnızca bilgi üretmeye yarayan bir araç değildir; medya başka bir değerlendirmeyle kapitalizmle uyumlu ticari bir işletmedir.

Geleneksel medya açısından Adaklı’ya dönecek olursak (2010: 68), günümüz medyası çok uluslu şirketlerle söz konusu şirketlerin yereldeki bağlantılarının ‘işgali’ altındadır ve devlet ile olan özerkliğe dayalı ilişkilerini kaybetmişlerdir denilebilir. Neoliberalizmin giderek güç kazandığı 1980’lerden itibaren geleneksel ve yeni medyanın ekonomi, teknoloji ve yeniden düzenleme boyutlarında bütünleşmesi medya sermayesinin tekelleşmesi ve uluslararasılaşmasına katkıda bulunmuştur.

Kapitalizm, gücün ve sermayenin birikimine dayanan bir toplum formudur. Dijital emek kavramı salt olarak tüketim ve boş zamanı değil bununla beraber ekonomik değer üreten üretken zamanı da nitelemektedir. Sosyal medya boş zaman ile çalışma zamanı arasında

bulunan sınırları silikleştirmektedir. Sosyal medya platformlarında kullanıcılar içeriği ve profilleri üretmekte ve yeniden üretmekte, bu içerik ve profiller kişisel verileri barındırmakta, sosyal ilişkileri, iletişimi ve toplulukları etkilemektedir. Sosyal medya, sahip olduğu imkanlar yoluyla kullanıcılarını üretken tüketicileri dönüştürmektedir. Kullanıcıların sadece kullanıcı olarak geçirdikleri zamandan profillerindeki hareketlere kadar bir yığın veriyi toplayarak boş zaman aktivitesini ‘görünmez bir el yardımıyla’ üretken/emeğe dayalı zamana dönüştürmektedir. Zira toplanan veriler sosyal medya platformları tarafından müşterilere satılmaktadır (Fuchs, 2015: 95-100, 109).

Smythe (2006: 231-253), medya şirketlerinin medya reklam modellemesi adı altında izleyiciyi bir emtia olarak reklamcılara sattığını dile getirmektedir. Zira izleyici gücü üretilen, satılan, alınan, tüketilen ve nihayet ücreti olan bir emtiadır.

Esasında sosyal medyanın ücretsiz ve herkese açık yapısı bir noktayı perdelemektedir. Kullanıcı açısından ücretsiz alınan her servis (sosyal medya uygulamalarının tamamına yakını) aslında kullanıcının kendisini bir ürüne dönüştürmekte, söz konusu uygulamalar ve servisler tarafından kullanıcı hakkında toplanan veriler bir datasete dönüştürülüp firmalara, şirketlere ve devletlere satılmaktadır.

Yeni medya şirketleri kullanıcılarına içerik üretimi için herhangi bir ücret ödememektedir. Kapitalist birikim mantığı burada kullanıcılara servislere ücretsiz ulaşım ve kullanma hakkının verilmesiyle sağlanmaktadır. Bu yolla kullanıcıların ürettiği içerikler ve doğrudan üreticinin kendisi ticari bir mal gibi değerlendirilmekte ve reklamcılara satılmaktadır. İçerik üretimi, içeriği üretenler ve tüketenler toplanan veriler dolayısıyla reklamcılar için çok daha az zahmetli ancak çok daha etkili bir satış stratejisine kapı aralamaktadır. Hedef grubun çok daha iyi tespit edildiği durumu yaratan bu satış ve reklamcılık temelli mantık sosyal medya marifetiyle uygulanmaktadır (Fuchs, 2014: 107, 110-114).

Fuchs (2014: 119-121), sosyal medyadaki kapitalizmin sadece içerik üretimi, izleyicinin emtialaşması vb. süreçlerden ibaret olmadığını dile getirmektedir. Sosyal medya hizmetleri, sosyal medyaya erişimi sağlayan (cep telefonu, bilgisayar, tablet, televizyon vb.) araçların kendisi de büyük şirketlerin tekelinde ucuz iş gücü tarafından üretilmektedir. Sosyal medyayı ekonomi politik olarak değerlendirirken bu yönü de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Yönetim guruları, pazar stratejileriyle birlikte eleştirel bir duruşa sahip olmayan akademisyenler sosyal medyanın demokrasisini ve demokratik potansiyelini kutlarken kapitalizmin ideolojisini güçlendirmektedirler (Fuchs, 2014: 118-122).

Yine Fuchs’a göre (2014: 126-139, 154-168, 198), Google sağladığı dünyaya açılma bilgiye sınırsız erişim gibi imkânların yanında kullanıcıların konumlarından ne aradıklarına

kadar bir yığın veriyi adsler yoluyla kâra dönüştürmekte; Facebook, sosyalleşme ve topluluklar kurma/katılma imkânı sağlarken hem verileri gözetim ve mahremiyeti göz ardı ederek toplayıp satmakta hem de doğrudan reklam olarak ekonomi politik yönden ele alındığında kârını sürekli arttırmaktadır. Bunu yaparken yararlandığı kişiler yukarıda da bahsedildiği üzere dijital işçilerdir. Twitter ise kamusal alanı güçlendirme, tartışma ortamını canlandırmanın yanı sıra sahte profiller ve takipçiler yoluyla manipülasyonlara izin vermekte ve kendi iddiasını yine kendi kâr amacı nedeniyle çürütmektedir.

Schiller'e göre (2000: 14-15) bilgisayar ağlarının bizzat kendisi kapitalizme dijital bir görünüm getirmiştir ve sermayenin internet dünyasındaki rolü ekonomi politik düzlemde yeniden tanımlanmak durumundadır.

Günümüzdeki medya ve sosyal medya, kapitalisttir. Bu medyalar insanları araçsallaştırmakta ve insanın statüsünü sadece reklam ve malları tüketen tüketiciye indirgemektedir. Bunun yanında sosyal medya kapitalistleri, guruları ve demagogları iletişimin karmaşık, çok boyutlu ve diyalektik yapısını yıkmaya çalışmaktadır. Bu çabaların sonucunda sosyal medyan günlük yaşam üzerindeki dominasyonu, yayılmayı ve gözetim ile baskı mekanizmalarını güçlendirmekte, neoliberalizmle uyumlu şekilde neoliberal bireyciliği ön plana çıkarmakta ve doğrunun yerine manipülasyonu yerleştirmektedir. Sosyal medya tamamıyla avantajlı bir platform olarak sunulmaya çalışırken kapitalist ideolojiye hizmet etmekte ve arka plandaki emek, iş, kamusal alan vb. tartışmaları gözlerden kaçırmaktadır. Oysa sosyal medya ideolojisinin bizatihi kendisi mal/emtia fetişizmini bireye ve topluma yerleştirmektedir (Fuchs, 2016: 134-136).

Sosyal medyanın kapitalizm ve neoliberalizmle bütünleşik ideolojisi bireyi, tüketimi ve tüketiciyi kutsamanın yanında sermaye ve iktidar/güç sahipleri lehine gözetime yepyeni olanaklar sunmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarını hem birer tüketici hem de doğrudan bir emtiaya çeviren sosyal medya platformları tüm bu olumsuz hasletlerinin yanı sıra demokrasi, kamusal alan ve özgürlük gibi geniş kavramlara da katkı sunmaktadır. Sosyal medyanın ekonomi politik boyutunu ele alırken onun Frankfurt Okulu veya Eleştirel Teori kapsamında ve kültür endüstrisi kavramıyla değerlendirilmesi de gerekmektedir. Eleştirel bir düşünce hattı üzerinden bir sonraki bölümde Frankfurt Okulu, Kültür Endüstrisi ve sosyal medya incelemeye tabi tutulacaktır.

2.4.2. Frankfurt Okulu, Kültür Endüstrisi, Sosyal Medya

Frankfurt Okulu; modern kapitalist toplum, kitle toplumu ve Marksizm'in salt ekonomik indirgemeciliğinden otoriterlik, totaliter rejimler ve liderlere kadar birçok konuyu

tartışmaya açması ve bu konularda geliştirdiği isabetli eleştiriler bakımından bir hayli önemlidir. İletişim araştırmaları yönünden bakılacak olur ise kültür endüstrisi kavramı hem günümüz toplumunu daha iyi anlamlandırabilmek hem de Postmodernizm ve tüketim bağlamında kitle iletişimi tartışmalarına farklı bir yön ve derinlik kazandırmıştır. Bu nedenlerle bu bölümde Frankfurt Okulu, kitle toplumu ve kültür endüstrisi günümüz toplum ve medya ilişkisini anlamak amacıyla incelenecektir.

3 Şubat 1923'te resmî olarak kurulmuş olan ve sonrasında Frankfurt Üniversitesi'ne dahil olan okulun adı Toplumsal Araştırma Enstitüsü'ydü (Bottomore, 2013: 11). Frankfurt Okulu'nun adı başlarda belirli bir 'okul'u veya 'okul' etrafında toplanmış düşünür ve entelektüelleri temsil etmiyordu. Frankfurt Okulu literatürde aynı zamanda Eleştirel Teori olarak isimlendirilmiştir. Bu Frankfurt Okulu'nun Batı Marksizmi'ni ve onun eleştirel akla ve diyalektiğe yaptığı vurgudan dolayıdır. Okulun temel felsefi misyonu Marksizm'in çağın gerekliliklerine göre yeniden değerlendirilmeye tutulması ve teori-pratik arasındaki ilişkinin tekrar gözden geçirilmesidir.

Frankfurt Okulu'nu daha iyi anlayabilmek adına kitle toplumu kavramını da bilmek gerekir; zira 20.yüzyılın başları ve 19.yüzyılın sonları itibarıyla toplum teorileri giderek artan şekilde kitle toplumu kavramıyla ilgilenmişlerdir. Kitle toplumu teorisi, oldukça karmaşık ve farklı sacayaklarına sahip bir teoridir. Kornhauser (1959: 47), uzak ve radikal hedefleri gözetleyen, kökleriyle bağı kopartılmış, atomize bireyleri açıklayan kitle toplumu ve hareketleri olduğunu dile getirmiştir.

20.yüzyıldaki küresel çapta savaş, kıtlık, işçi hareketleri ve tüm bunlarla birlikte kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve kazandığı önem, kitle toplumu ve kitle hareketlerini anlamlı kılmaktadır. Fordist üretim tarzının başat üretim tarzına dönüşmesi ve üretimin kitlesel ve standart hale gelmesi sosyal refah devletinin güçlenmesini sağladığı gibi tüketicinin artmasını ve kitleselleşmesini de teşvik etmiştir. Swingewood'un (1996) belirttiği üzere sosyal olarak dışlanmış, ekonomik güç olarak yetersiz kalmış bireyler kitle toplumunun anahtarıdır ve bu toplumdaki atomize olmuş bireyler kitle iletişim araçlarının yönlendirmelerine daha savunmasız durumdadır. Mills (1956: 304) kitle toplumunun en nihayetinde kamuyu/kamuoyunu kitleye dönüştürdüğünü ve totaliter rejimlere kapı araladığını savunur; bu duruma örnek olarak Sovyet Rusya ve Nazi Almanyası'nı verir.

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kitle toplumu kavramı pejoratif bir anlam kazanmaya başlamış ve modern kapitalizme dair sosyolojik bir eleştiri ortamını hazırlamıştır. 'Kitle iletişim araçlarının birbirine bağladığı kitle' anlamı da 20. Yüzyılın ilk yarısındaki televizyon ve radyoya dair gelişmeler düşünüldüğünde bir hayli önemlidir (Lang&Lang, 2009:

998-1004). Bu kitleler, ulus-devlet ve kapitalizm ile son derece uyumlu bir yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bennett'in (1982: 30-31) de dile getirdiği üzere kitle iletişim araştırmaları kitle toplumu ve sosyoloji araştırmalarının bir alt kolu niteliğindedir.

Kitle kültürü belirli bir endüstrileşmeyle ortaya çıkmış, halk kitlelerine yayılmış davranışlar, değerler ve gösteriler bütünüdür. Kitle kültürü ve onunla var olan türdeş bir toplumu kast eden kitle toplumu, emekçi kitlelerin yaşam koşullarını dışlayan burjuva bireyciliğinin yanında ekonomik ve ideolojik anlamda bir egemenlik kurma aracını işaret etmektedir (Gönenç, 2002: 129-130). Kitle kültürü eşitliği ve demokratik hoşgörünün var olduğu yanlısamasını beslerken, iktidar ve gücün tekelleşmesini, totaliterliği destekleyen koşulları da var eder. Niteliğin nicelikle yer değiştirmesi neticesinde yaratıcılık ve özgünlük ortadan kalkmıştır. Kitle kültürü hiçbir şeyin fazla karmaşık olmaması şeklinde özetlenebilen yapısıyla bayalığı kutsamış, alelade insanlar topluma ait konularda ve karar alma süreçlerinde gerçeklikten kaçan edilgen tüketiciler konumuna gelmişlerdir (Aydoğan, 2003: 16). Kitle kültürü belirli bir endüstrileşmeyle ortaya çıkmış, halk kitlelerine yayılmış davranışlar, değerler ve gösteriler bütünüdür.

Farklı ve çeşitli disiplinlere ev sahipliği yapan Frankfurt Okulu'nu bu tez özelinde tekrar gözden geçirmemizin sebebi ise Kültür Endüstrisi ve Kitle Toplumu kavramlarını tartışmaya açmış olmaları ve bu kavramlar üzerinden bir hayli özgün ve kalıcı; toplum, modernizm, kapitalizm ve medya eleştirisi geliştirmiş olmalarıdır. Eleştirel Teori olarakta anılan Frankfurt Okulu için eleştirel düşünce merkezi bir öneme sahiptir (Slater, 1998: 66-68). Amerika'da yaygınlaşan etki paradigması ve ampirik medya çalışmalarına karşın Frankfurt Okulu ekonomi-politik ve sosyolojik bir perspektifi kullanarak medya eleştirisi geliştirmiştir.

Eleştirel teorinin çekirdeğinde kültür endüstrisi veya tahakkümün kültürel boyutunun incelenmesi yatar (Bottomore, 2013: 68). Eleştirel teori, kapalı sistemlere karşı bir antipati geliştirmiştir (Jay, 2014: 92). Zira pozitivistin katı kurallarının kırılması ve insanın özgürleşmesi için öncelikle üzerindeki baskının tüm boyut ve katmanlarının bilinmesi ve sonrasında kaldırılması gerekmektedir. Swingewood (1998: 334-336), eleştirel teorinin misyonunun Horkheimer'ın dile getirdiği üzere felsefe ve toplumbilimin bütünleşmesi olduğunu söyler.

Kültür endüstrisi en öz haliyle, modernizm ve kapitalizmin kültürü standartlaştırmasını analiz eder ve bu standartlaşmaya karşı çıkarak eleştirir. Kültür endüstrisi insan ve toplum hayatında bir çölleşmeyi ve homojenleşmeyi anlatır, homojenleşmiş aynılaştırmış birey ve toplum ise totaliterliğe ve tüketimi kutsayan kapitalizme hizmet eder.

Modern dönemde akıl yozlaşmış, doğayı bir nesne/objeye indirgemiş ve insanı sayısal bir dataya dönüştürmüştür. Sanayileşmenin ruhu, bu sayısal düzenlemeyi içeren burjuva

ekonomisinin kitlesel üretim ve endüstrisini var etmiştir. Nihayetinde kitle endüstrisi ve onun ideolojik mimarı, aklın yenerek onun yıkımını gerçekleştirmiştir. İnsanı yücelten aydınlanma çağında akıl, insanı kitleler içinde ve kitleler için bir veriye dönüştürerek ve sayısallaştırarak yozlaşmıştır. Aydınlanmanın hedefini alt üst eden bu durum, aslında aklın kendi (kendini) yıkımından başka bir şey değildir (Fırcınoğulları, 2018: 56).

Popüler olan boş zaman aktiviteleri, eğlence uygulamaları bireylerin beğenme skalasını daraltmakta ve standartlaşmış ve bireyselleşmiş kitle kültürü kişilerin eğlence ihtiyaçlarını karşılar hale gelmiştir. Kültür endüstrisi yoluyla bireylerin zihinleri kolaylıkla yönlendirilebilmektedir (Adorno, 2011; Horkheimer, 2013). Bu durumu Marcuse çarpıcı bir şekilde ‘tek boyutlu insan’, ‘tek boyutlu toplum’ şeklinde vurgulamıştır. Ona göre ürün, hizmet vb. bolluğu insanın yabancılaşmasını, kendi doğasını terk etmesini teşvik eder; kıyafet veya radyo-tv programı seçenekleri çok sayıdadır ancak genel bir yapının içinde var olur, sınırları ve standartları bellidir. Oysa insan tek tip bir giyim tarzı veya müzik zevkine hapsolamayacak kadar özgür ve karmaşıktır (Marcuse, 2008). İşte bu tezadı ortadan kaldıran kapitalizm ve Frankfurt Okulu’nun ortaya koyduğu gibi kültür endüstrisidir. Kültür endüstrisi yoluyla kitleler belirli bir estetik zevke yönlendirilir ve bu zevk popüler hâle gelir. Adorno, kitlelerin aşırı tektipleşmeye maruz bırakıldıklarından sadece gerçeği görme değil yaşama kapasitelerini de kaybettiklerini iddia eder (Berger, 2014: 53-54).

Özetleyecek olursak Eleştirel Teori’ye göre, kültür üretilen bir metaya dönüşmüştür; kitleler için değil, kitlelere sahip olabilmek için sermaye veya iktidar tarafından kültür endüstrisi bir araç olarak kullanılmaktadır. Kapitalizm kitlelere popüler ya da standart kültürü satarak o kültüre ait kendi ürettiği malların değerini piyasasını oluşturur. Zira üretilen her mal gibi kültür de satılabilir.

Frankfurt Okulu, kitle toplumuna ve kültürüne dair bir kuram geliştirmişti; özetle kapitalizm giderek merkezileşirken toplumsal yapısı da giderek atomlaşmıştı. Bilinç ve kültür, insana ait praksis alanından çıkarken bireyler arasındaki ilişki de şeyler arasındaki ilişkiye dönüşmekteydi (Swingewood, 1998: 334).

Ürettiği kültürün bir metaya dönüşmesi insanı da kendi doğasına yabancılaştırarak nesneleştirmeye kapı aralamaktadır. İnsan, kültür endüstrisinin eziciliği altında giderek nesneleşir ve şeyleşirken yeni bir tahakküm aracı olarak kültür endüstrisi insanın özüne saldırarak tek boyutlu insan ve tek boyutlu bir toplumu inşa etmeye girişmiştir. Birey standartlaştırılıp tek tipleştirildiği ölçüde ölecek, önemsizleşecek ancak ‘kitle’ büyüyecektir.

Frankfurt Okulu düşünürleri için kitle toplumu ve kültür endüstrisinin en göze çarpan enstrümanı ise radyo ve sonrasında televizyon olacaktır. Onlar kitle iletişim araçlarını hem

estetik teori bağlamında hem de kitle toplumunun kültür endüstrisi yoluyla desteklenmesi bakımından değerli bulmuşlardır. Kültür endüstrisi kültürü tecimleştirirken aynı zamanda kültürü var eden toplum diyalektiğini ve insanın değer, düşünce ve görüşlerini de tecimsel hâle getirmektedir. En yeni ve en güçlü teknolojilere haiz kitle iletişim araçlarıyla bu araçlara sahip olanlar kültür mekanizmasına kendi dünya görüşlerini ve değerlerini kabul ettirirler. Nihayetinde kapitalist modern toplumda insan kültür endüstrisi ve yarattığı pazar içerisinde alınıp satılabilen, kitle iletişim araçları için ise izleyici/dinleyici ve tüketici olarak değere sahip olan bir 'şey'e dönüşür, şeyselleşir, nesneleşir.

Günümüzde uygulanan neo-liberal politikalar ve medya sahipliğinde görülen yoğunlaşan sermaye-iktidar ortaklığı kültür endüstrisinin hâlâ geçerli bir analiz olduğunu doğrular niteliktedir. Kültür, çağımızda gerek geleneksel medya gerekse de yeni medya enstrümanlarıyla çok daha ivedi ve yaygın olarak üretilmekte ve aynı şekilde tüketilmektedir. İnsanlar standart ve popüler olanı trendler, modalar ve akımlar adı altında takip etmekte ve hem sermayeye hem iktidara hem de kültür endüstrisine sistemin yeniden üretimi noktasında destek vermektedir. Tam bu esnada sosyal medya bireyleri standardize edilmiş belirli kalıplara ve tüketime teşvik etmekte ve toplum ruhunu bireyi önceleyerek parçalamaktadır. Popüler olanın geçiciliği Frankfurt Okulu'nun öngördüğü üzere kalıcı hale gelirken sosyal medya yapısı ve amacı itibariyle bu değişime hizmet etmekte ve onu hızlandırmaktadır.

2.5. Sosyal Skor Uygulamasıyla Gelenler

Sosyal Skor Uygulaması, diğer bilinen isimleriyle sosyal kredi sistemi, Sosyal Skor sistemi, sosyal kredi skoru, kökenleri toplum yaşamına dayanan ve dolayısıyla hayli eski olan; kişiler arasındaki iktidar ve statüye dayalı ilişkilerden toplum yaşamına, kamusal alandan devlete değin geniş bir alana yayılan; yeni teknolojiler özellikle gelişen iletişim ve gözetim teknolojilerinden yoğun şekilde yararlanan; sosyal medya ve internetin sağladığı kişisel ve toplu verileri Big Data yoluyla tasnifleyip, depolayıp kullanan; özel olarak online alışverişten dijital yurttaşlığa, devletin vatandaşlarının hareket, davranış ve eylemlerini olumlu veya olumsuz olarak puanladığı, çok kısıtlı da olsa yurttaşların birbirleriyle girdikleri kamusal ilişkiler yönünden benzer şekilde birbirlerini devletin gözetiminde hareket, davranış ve eylemlerine göre puanladığı ve tüm bu puanlama sürecinin sonucu olarak puanlanan yurttaşların gerek kamusal iş ve ortamlarda gerekse bireysel ilişkilerde çeşitli ödül/avantaj veya tersi şekilde ceza/dezavantaj elde ettiği bir uygulamadır.

Bu noktadan itibaren tezin bütünlüğü gözetilerek sadece Sosyal Skor Uygulaması tabiri kullanılacaktır zira sosyal kredi sistemi bütün uygulamanın sadece iktisadi boyutunu ön plana

almaktayken Sosyal Skor tabiri sistemin hem ekonomik hem kültürel hem de sosyolojik boyutuna da atıfta bulunmaktadır. Bu açıklamadan hareketle yine belirtmek gerekir ki Sosyal Skor Uygulaması'nın detayları tezin 3.4. bölümünden itibaren ortaya konulacaktır.

Sosyal Skor Uygulaması halihazırda Çin ve Venezuela'da hayata geçmiş durumdadır. Bunun yanında her iki ülkenin gündemlerinin yanı sıra Almanya, Fransa, ABD ve farklı coğrafyalardan farklı devletler bu uygulamayı hayata geçirmeyi tartışmaktadır. Detaylara girmeden özetlenecek olursa tartışmalar yurttaş ve devlet ilişkisinin dönüşümü, devletlerin güvenlik açıkları, ihtiyaçları ve buna mukabil gözetimin daimî ve çok boyutlu bir şekil alması, yurttaşların birbirleriyle olan ilişkileri ve sosyal medya, internet gibi teknolojilerin uygulamaya katkıları çerçevesinde şekillenmektedir. Bahsedilen tartışma konuları Sosyal Skor Uygulaması'nın temel konularıdır ancak bunun yanı sıra uygulama oldukça yeni olduğundan ötürü çok daha derin ve detaylı tartışmalara gebe dir. Uygulamanın çok katmanlı oluşu, avantaj ve dezavantajları da çok katmanlı kılmaktadır. Tekrar hatırlatmak gerekirse bu uygulamaya ilişkin farklı tartışma ve yaklaşımlar tezin sonraki bölümlerinde ele alınacaktır.

Sosyal Skor Uygulaması mevcut durumda dünyanın en yoğun ve en kalabalık nüfusuna sahip ülkelerinden olan Çin Halk Cumhuriyeti'nde tüm zorluk ve aksamalara karşın uygulanagelmektedir. Seçilen pilot bölgede uygulama başarıyla gerçekleştirilmiş ve nüfusun geri kalanı da Sosyal Skor Uygulaması'na çok yakın zamanda dahil edilecektir. Yukarıda da değinildiği üzere sadece Çin ve Venezuela değil birçok devlet Sosyal Skor Uygulaması ve/veya türevlerini (Türkiye için E-Devlet örnek verilebilir) hayata geçirmeyi tartışmakta ve tasarlamaktadır.

İnternet ağının kapsayıcılığı ve küreselleşme ile birlikte düşünüldüğünde Sosyal Skor Uygulaması dünya ölçeğinde yurttaşlar ve devletler, sosyal ilişkiler, tüketim alışkanlıkları, sosyal medya kullanımı, gözetim/gözetlenme/gözetleme gibi konularda çok önemli gelişmelere gebe dir. Her toplum ve devletin kendi kültür ve özgürlük/gözetim ikiliğiyle birleştiğinde Sosyal Skor Uygulaması çok daha kompleks bir görünüm kazanacaktır. Bunun yanında küresel çapta iktisadi, siyasi ve kültürel bir fail olarak insan ve bu özne insanın ilişkileri Sosyal Skor deneyimiyle birlikte değişime ve farklılaşmaya uygun bir görünüm arz etmektedir.

Son olarak bu oldukça kısa ve özet niteliğindeki bölümde Sosyal Skor'un getirdiği yeni boyutlara da değinmek uygun olacaktır. Sosyal Skor Uygulaması devlet ve iktidar açısından hem gözetimi Panoptikon'dan dahi çok ileri taşımaktadır hem de bilgidен elde edilen gücü sınırsız hale getirmektedir. Zira kişilerin dijital uzamda gerçekleştirdiği tüm hareketler birer veriye dönüştürülmekte, bu eylemlerin yanında kişilerin kendisi de birer sayıya, dataya dönüştürülmektedir. Verileştirilmiş insan açısından düşünüldüğünde iktidar ve devlet lehine

kişilerin mahremiyetleri ve özel alanı giderek daralmaktayken ilginç bir şekilde kişilerin kamusal alana katılımı teşvik edilmemekte tam tersi kamusal söz söyleme hakkı da yoğun bir gözetim altına alınarak kısıtlanmaktadır.

Bu tez kapsamında Sosyal Skor Uygulaması ve sosyal medya eleştirel bir perspektiften ele alınmaktadır. Böylesine tedirgin edici ve geleceğe dair makul şüphelere gebe olan bir uygulamanın -tıpkı sosyal medyada olduğu gibi- öncelikle ekonomi-politik bir yönden sonrasında kültür başta olmak üzere siyaset, sosyoloji vb. bilim ve disiplinlerden yararlanılarak analiz edilmesi ve eleştirel bir süzgece dahil edilmesi gerekmektedir. Nihayetinde tüm insanları ve toplumları ilgilendiren – ilgilendirecek- böylesine kapsamlı bir uygulama karşısında bilimsel ve mantıklı argümanlara dayalı bir karşı duruş son derece elzem görünmektedir.

Sosyal Skor tüm bileşenleri, içeriği ve potansiyeliyle tüm dünya tarihi ve geleceği açısından anlamlı bir değişimi kılmaya muktedir görünmektedir. Bu nedenle mevzubahis tüm tartışma alanları, konu başlıkları ve uygulamanın detayları ve geleceği 3.bölümden itibaren halihazırda önceki bölümlerde ele alınan literatür ve kuramlar eşliğinde incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM, ANALİZ VE BULGULAR

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri Sosyal Skor Uygulaması hakkında gerek akademik gerek toplumsal alanda bir tartışma ortamı yaratmak ve Sosyal Skor Uygulaması'nı Türkçe literatüre kazandırmaktır.

Bu temel amaçlardan bir diğeri Sosyal Skor Uygulaması'nın bireylerin ve toplumların yaşamlarını her yönden kuşatmaya aday bir uygulama olduğu hususunda bir nevi bilinç kazandırmaktır. Zira Sosyal Skor Uygulaması hakkında ne yazık ki çok az sayıda çalışma ve veri bulunmaktadır.

Sosyal Skor Uygulaması 21.yüzyılda dijitalleşmiş bir dünyada kişilere ait her türlü çevrimiçi verinin Big Data yoluyla toplanması, puanlanması ve nihayetinde ödül/ceza yoluna başvurulması nedeniyle gözetimi sınırsız ve sürekli hale büründürmektedir. Çalışma mevzu bahis gözetimi ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Sosyal medya, Sosyal Skor Uygulaması'na bir hayli yardımcı ve destek olmaktadır. Bu destek ve yardımın ortaya çıkarılması ve sosyal medyanın daha dikkatli kullanılmasının sağlanması da çalışmanın tali amaçları arasındadır.

Yurttaş veya vatandaşların sosyal medya vasıtasıyla birbirlerini puanlamaları, birbirlerini mekanik bir ilişkiler ağına dahil etmeleri, gözetime destek vermeleri, iktidar ve devlet lehine hareket ederek sivil toplumu ikincilleştirmelerini görünür kılmak; tüm bunların yanında 1.bölümdeki kavram ve kuramların Sosyal Skor'un ne denli ürkütücü ve kapsayıcı bir uygulama olduğunu göstermek ve bu kavram ile kuramlar yoluyla Sosyal Skoru yorumlamak, geleceğe dair çıkarımlarda bulunmak bu tezin amaçları arasındadır.

3.2. Araştırmanın Önemi ve Kapsamı

Bu çalışma esasında tüm dünyayı 'gelecekte' ilgilendirecek olması bakımından hayli değerlidir. Sosyal Skor Uygulaması farklı isimlerle Çin'de önce pilot bölge ve nüfusun ardından yakın zamanda tüm ülke ölçeğinde, Venezuela'da ise birkaç yıldır tüm ülkede uygulanagelmektedir. Bunun yanında farklı devletler Sosyal Skor'a benzer ya da onun temeli olarak kabul edebileceğimiz uygulamalara sahiptir. Örneğin, Türkiye'de e-devlet uygulaması Sosyal Skor'un son derece ilkel ve basit bir görünümüdür ancak e-devlet uygulaması çok kısa sürede Sosyal Skor Uygulaması'na dönüştürülebilir.

Bunların yanısıra ABD, Almanya, Rusya gibi devletler de uygulamaya geçmeyi tartışmakta hatta kimi yerlerde taslak, plan ve pilot bölgeler hazırlanmaktadır. Bu bakımdan Sosyal Skor Uygulaması internet, ağ toplumu, tüketim kültürü, yaygın sosyal medya kullanımı, online alışveriş ve pek çok diğer başlıkla birlikte değerlendirildiğinde mantıksız, us dışı, distopya olmaktan çıkmaktadır. Kapitalizm ve küreselleşme ile birlikte ele alındığında ise insanlık tarihi açısından Sosyal Skor bir eşik olmaya aday görünmektedir ve tam da bu nedenle çalışmanın konusunu Sosyal Skor Uygulaması oluşturmaktadır. İletişim ve gözetim teknolojilerinin söz konusu uygulamaya katkıları üst düzeydedir ve bu katkılar eleştirel bir gözle değerlendirilmeye muhtaç durumdadır.

Çalışmanın kapsamı Çin ve Venezuela'daki örnekler ve diğer ülkelerdeki planlar ve tartışmalarla sınırlı durumdadır. Hem Çin hem Venezuela örnekleri hem de diğer ülkelerdeki uygulamaya dair genel durum ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınmaktadır.

Gözetim ve gözetleme pratiklerine yeni bir boyut kazandıran uygulama, bireyler arasındaki ilişkileri de dönüştürmeye aday durumdadır. Henüz doğum aşamasında iken böylesi bir uygulama ve uygulamanın gelecekteki etkileriyle sonuçlarını değerlendirmek, tartışmak bu tezin ana meselelerini oluşturmanın yanı sıra entelektüel kaygılar bakımından bir zorunluluk teşkil etmektedir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez kapsamında nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Zira tezin merkezinde bulunan Sosyal Skor Uygulaması oldukça yeni olduğu gibi daha önce de belirtildiği üzere yalnızca Çin Halk Cumhuriyeti ve Venezuela'da uygulanmaktadır. Nicel ve istatistikî bir çalışma izlemek için gerekli kaynaklar coğrafi olarak son derece uzaktadır ve bu nedenle tezin yöntemleri arasına dâhil edilmemiştir.

Nitel araştırma, insanların hayatları, tarzları, hikâyeleri, davranışları ve de toplumsal değişimi anlama amacı taşıyan bilgi üretim süreçlerinden biridir (Strauss ve Corbin'den akt. Özdemir, 2010: 325).

Nitel araştırma tümevarım yöntemini kullanmakta ve bilgiye bu yolla ulaşmaya gayret etmektedir. Nitel veri analizi ise araştırmacının verileri ayırıp düzenlediği, birleştirip sentezlediği, örüntüleri ve değişkenleri keşfettiği bir süreçtir (Özdemir, 2010: 325-326). Örnek olay çalışması ve çözümlemesinde ise olay veya olaylar hakkında veri toplamak, kaydetmek ve o olayı sunulması esasını teşkil etmektedir (Köklü, 1994).

Buna binaen araştırmanın amaçlarında ortaya konulduğu üzere Sosyal Skor Uygulaması'na dair elde bulunan az sayıdaki çalışma ve eserin yorumlanması ve uygulamanın

geleceği ve etkilerine dair çıkarımlarda bulunmak adına nitel yöntem tercih edilmiştir. Tezin üzerinde şekillendiği yöntemler ise data/veri analizi ve örnek olay incelemesidir.

3.4. Analiz: Sosyal Skor Uygulaması

Sosyal Skor Uygulaması, 21.yüzyılda gelişen iletişim ve gözetim teknolojileri vasıtasıyla ortaya çıkmış bir uygulamadır. Uygulamanın temel prensibi devlet mekanizmasının vatandaşlarını daimî bir şekilde izlemesi üzerine temellenmektedir. Bu gözetim hem vatandaşları eylem, durum ve düşünceleri yönünden şekillendirmekte hem de vuku bulan olay, eylem, hareket kontrol altında tutulup saklandığı için yasalar ve kurallar mutlak bir şekilde uygulanmakta ve vatandaşlar üzerinde bir baskı enstrümanına dönüşmektedir.

Bu gözetimi perçinleyen ve son derece özgün bir hale getiren uygulama ise devletin bu gözetim ve veri toplama pratiklerinin ardından vatandaşlarına, yurttaşlarına puan vermesidir. İnsanlar bu uygulamaya dâhil olduklarında çeşitli eylem, paylaşım, etkileşim ve davranışlar neticesinde puan toplamakta veya puan kaybetmektedir. Söz konusu puanlar ise devlet tarafından ödül ve ceza olarak yurttaşa geri bildirilmektedir.

Bu bölüm ve bölümü takip eden alt başlıklarda Sosyal Skor Uygulaması'nın detaylı bir şekilde ne olduğu, nasıl uygulandığı, nereden ve nasıl doğduğu, tarihsel arka planı, uygulamanın içeriği, uygulamanın yürütüldüğü ülkeler, uygulamanın yürütülmesinin planlandığı ülkeler, uygulamaya dair çıkarım ve tartışmaların genel bir çerçevesi, uygulamanın etkileri, uygulamanın geleceğine dair öngörüler 1. ve 2. Bölümdeki kavram, teori ve tartışmalar yoluyla değerlendirilecektir.

3.4.1. Uygulamanın İçeriği ve Tarihsel Arka Planı

Sosyal Skor Uygulaması, sosyal kredi sistemi, sosyal puanlama esasında benzer durumlara ve neredeyse aynı uygulamaya atıfta bulunmakla beraber sosyal kredi sistemi daha önce de belirtildiği üzere yalnızca ekonomik yönü vurgulaması, sosyal puanlama vb. isimlendirmeler ise tam tersi uygulamanın ekonomik yönünü es geçmesi nedeniyle bu tez kapsamında isim olarak tercih edilmemektedir. Sosyal Skor Uygulaması ismi uygulamanın hem ekonomik hem kültürel hem de toplumsal boyutuna atıf yapmaktadır ve bu sebeple daha kapsayıcı ve genel bir ifade olarak çalışma kapsamında tercih edilmiştir.

Sosyal Skor Uygulaması ilkin gelişen ağ toplumu ve güvenlik ihtiyacının artması neticesinde 2014 yılında Çin Halk Cumhuriyeti tarafından yayınlanmış bir yol haritası olarak belirdi (NDTV, 2018; Reuters, 2018). Çinli devlet yetkililerine göre bu uygulama ile güdülen temel amaç yurttaşların ve firmaların güvenilirliklerinin puanlanmasıydı (NDTV, 2018).

Uygulama fikrinin ilk olarak Çin’de belirmesi elbette bir tesadüf değildir. Dünyanın en kalabalık nüfusa sahip ülkesi olan Çin’de kontrol ve güvenlik ihtiyacının artması ve bunun yanında gelen sıkı ulusal parti politikası neticesinde bu oldukça radikal fikir uygulamaya geçmiş durumdadır (Botsman, 2017). Şu anda Sosyal Skor Uygulaması Çin’de 10 milyon insanı kapsayan pilot bölgede uygulanmaktadır ve 2020 yılında tüm vatandaşlar uygulamaya geçecektir. Sistem şu anda dahi böylesi bir geçişe, başka bir deyişle 1.3. milyar insana hazır durumdadır (NDTV, 2018).

Uygulamaya göre günlük aktiviteleriniz görüntülenmekte ve hesaplanmaktadır. Marketlerde yaptığımız alışveriş, kiminle nerede görüştüğünüz ve nereye gittiğiniz, kimlerle arkadaş olduğunuz ve nasıl bir etkileşimde bulunduğunuz ve bunun sosyal medyadaki yansımaları, internette içerik izleyerek veya video-oyun oynayarak geçirdiğiniz süre, ödediğiniz ya da ödemediğiniz fatura ve vergiler uygulama tarafından değerlendirilmektedir. Tüm bu bilgiler ve çok daha fazlası Instagram, Facebook veya sağlığını takip eden FitBit gibi uygulamalar vasıtasıyla son derece basit ve hızlı bir şekilde toplanmakta ve Sosyal Skor Uygulaması tarafından kullanılmaktadır (Botsman, 2017; ArtıGerçek, 2017).

Bu uygulamada resmi olarak devlet kendi yurttaşlarını uygulamadan elde edilen veriler ışığında puanlamaktadır. Buna göre farklı tipolojiler ayrıntılı olarak geliştirilebilecek olsa da esas olarak 4 ana grup şimdiden hazır bulunmaktadır. Bunlar:

- 1- A Grubu: 960 Puan ve üstü. Onurlu, dürüst ve örnek insanlar.
- 2- B Grubu: 850 – 955 Puan. Daha çok ayrıcalık ve daha az kısıtlama.
- 3- C Grubu: 600 – 840 Puan. Daha fazla kısıtlama ve daha az ayrıcalık.
- 4- D Grubu: 599 Puan ve altı. Ülkedeki ve uygulamadaki ‘en ahlaksız’ kesimi temsil etmektedir (İndigo, 2017; ArtıGerçek, 2017; ListeList, 2017; Botsman, 2017; Vox, 2018).

Görsel 2.1: Sosyal Skor Uygulaması Mobil Ekran Görüntüsü (Vox, 2018).

Görsel 2.2: Sosyal Skor Uygulaması Örneği (Ahmed, 2017: 3).

Bunun yanında uygulamanın pilot bölgedeki varyasyonu en yüksek puan olarak 900 ü belirlemiştir. Skala ise 150'den başlamaktadır.

Sosyal Skor Uygulaması'nda 'kötü' davranışlar karşılığında hem kişilerin Sosyal Skor puanları düşmekte hem de uygulama kural dışı davranış, eylem veya paylaşımı tespit ettiği anda ceza sistemini de uygulamaya dahil etmektedir (Vox, 2018).

Görsel 2.3: Mini belgesel ve röportaj için pilot bölgede bulunan ABC News muhabirinin Sosyal Skor Uygulaması'nı test etme anı (https://www.youtube.com/watch?v=eViswN602_k)

Görsel 2.4: ABC News muhabiri ve Çin vatandaşı Den Den'in Sosyal Skor Uygulaması'na göz atması (https://www.youtube.com/watch?v=eViswN602_k).

Çin'de pilot bölge uygulamasında resmi olarak 10 milyon gayri resmî olarak 80 milyona yakın insan sisteme dahil edilmiş durumdadır. Uygulama esasen iki dev şirketin üzerine inşa edilmiştir: Ali Baba'ya bağlı Sesame Credit/ Susam Kredi ve 850 milyon aktif kullanıcısı bulunan WeChat sosyal medya uygulaması (Hong, 2017). Bu iki şirketin sağladığı veriler kişilerin çevrimiçi olarak neredeyse tüm dijital izlerini izlemekte, gözlemekte ve Sosyal Skor Uygulaması'na aktarmaktadır.

Bunların yanında 200 milyona yakın kamera yurttaşların tüm hareketlerini gözetim altına almakta ve bireyleri zorunlu olarak devletin belirlediği kurallara ve diğer yandan iktidarın istediği biçimde davranmaya zorlamaktadır. Yukarıda bahsedilen Sesame Credit ve WeChat'in yanısıra Komünist Gençlik Ligi Merkez Komitesi, Ulusal Gelişim ve Reform Komisyonu ile Çin Halk Bankası, çeşitli yerel ve küresel sosyal medya uygulamaları, online alışveriş uygulamaları, Uber'in Çin'deki karşılığı Didi Chuxing, online arkadaşlık sitesi olan Baihe ve benzerlerinin yanı sıra küçük veya büyük pek çok uygulama, şirket veya kurum Sosyal Skor Uygulaması'na entegre olmuş durumdadır ve entegrasyonun niteliği ve niceliği her geçen gün artmaktadır (Akpaninye, 2017: 13-14; Hong, 2017; Chorzempa, Triolo ve Sacks, 2018).

Sosyal Skor Uygulaması bir başka boyutuyla ele alındığında ise veri ve algoritmanın gücünü, küresel iletişim ve sosyal medyanın önemini, yapay zekâ ve makinelerin bilgiyle girdiği etkileşimi göstermek bakımından muazzam bir örnek teşkil etmektedir (Chorzempa, Triolo ve Sacks, 2018). Tüm bu bileşenler halihazırda Sosyal Skor Uygulaması'nı inşa etmeye devam etmektedir.

Sosyal Skor Uygulaması Çin’de mevcut hükümetin araç ve metotlarının Çin’in en büyük problemlerini çözmeye yetersiz kalması üzerine tasarlanmış bir uygulamadır. Dünyadaki olumsuz imajına karşın Devlet Konsülüne göre uygulama, yönetimde şeffaflığı, hükümet ve yargı işlerinde efektif bir süreci kazandırması bakımından çok önemli ve son derece iyi bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır (State Council of the People’s Republic of China, 2014).

Çin kendi sistemini kurmadan önce diğer ülkelerdeki modelleri incelemiştir. Bunun yanında uygulamanın ilk hali 2003-2007 yılları arasında yalnızca ekonomiyi kapsayan ve tüm kredi veren kuruluşların tek bir merkeze veri sağlaması, bu sayede kimlerin daha uygun kredi alabileceği ve kimlerin kredi başvurusu yapamayacağı tek bir elde toplanmış ve Çin Halk Bankası Kredi Referans Merkezi, uygulamanın atası olarak kurulmuştur (Chorzempa, Triolo ve Sacks, 2018: 3).

Sistemde en can alıcı özelliklerden biri, sistemin insanları hem ‘gerçek’ hem de ‘sanal’ yaşamlarında izlemesi ve bunun sonucunda gerekli puan artışı veya düşüşünü gerçekleştirmesidir (Akpaninyie, 2017; ArtıGerçek, 2017). Bu durum dikkat çekicidir çünkü bireyin yaşamını sanal ve gerçek olarak iç içe geçmiş iki boyut üzerinden şekillenmekte, böyle kabul edilmekte ve sürekli olarak gözetlenmekte; bu şekilde gözetim sonsuz bir döngünün arkasındaki itici kuvvete dönüşmektedir. Bireyler bu yolla sonu gelmez bir izlenme psikolojisine maruz kalmakta, özgürlüklerini oto sansüre kaybetmektedirler.

Sosyal Skor Uygulaması’nda vatandaşlar her dijital ve sanal platformda izlenmekte ve bu mecralarda ortaya koydukları davranışlar yoluyla puanlanmaktadır. Kişiler sadece sosyal medya veya elektronik mail gibi temel internet aygıtlarıyla değil aynı zamanda son birkaç yılda aldığı veya almadığı adli cezalar, hangi internet sitelerinde dolaştığı ve hatta arama motorlarında ne aradıkları, mobil telefonlarında yaptıkları görüşmelerin içeriği de puanlamaya dâhil edilmektedir (İndigo, 2017; Ahmed, 2017, Akpaninyie, 2017).

Sosyal Skor Uygulaması yalnızca ceza veya yaptırım üzerine temellenmiş değildir. Kitleleri uygulamaya teşvik etmek ve rızalarını sağlamak amacıyla uygulamada kazanılan puanların karşılığında çeşitli ödüller ve ayrıcalıklarda sağlanmaktadır (Ahmed, 2017; China Law Translate, 2018; Habertürk, 2017). Devletler uygulama yoluyla vatandaşlarını ‘iyi’ ve ‘kötü’ olarak kategorize etmektedir.

Düşük Faizli Kredi Kullanımı	İş Yerinde Terfi ve Yükselme	Otel Rezervasyon Ücretlerinde İndirim	Araç Kiralama vb. İşlemlerde Depozito Alınmaması	Uçak, Tren, Otobüslerde Kısıtsız Ulaşım ve İndirim	Kamu Hizmetlerinde Öncelik
------------------------------------	---------------------------------	--	---	---	----------------------------------

Tablo 2.1: Sosyal Skor Uygulaması, Yüksek Puan, İyi Skor Karşılığında Ödül ve Ayrıcalık Örnekleri

Uçak, Otobüs ve Tren Başta Olmak Üzere Ulaşım Özgürlüğünün Kısıtlanması	Her Türü Rezervasyon İşleminde Gecikme veya Hiç Rezervasyon Yapılmaması	Sosyal Medya Hesaplarına Kısıtlı Erişim veya Yasak	İş Yerinde Maaş ve Statüde Düşüş	Yüksek Faizli Kredi Kullanımı veya Kredi Alımının Yasaklanması	Kamusal İş ve Hizmetlerde Gecikme
---	---	--	----------------------------------	--	-----------------------------------

Tablo 1.2: Sosyal Skor Uygulaması, Düşük Puan, Kötü Skor Karşılığında Ceza ve Yaptırım Örnekleri

Sosyal Skor Uygulaması bireysel özgürlüklerin, ifade özgürlüğünün kısıtlı olduğu, otoriter veya otoriterleşme eğilimi gösteren devletler açısından bir noktadan itibaren kaçınılmaz görünmektedir.

Uygulamaya geçen devletlerde göze çarpan bazı ortak noktalar da bulunmaktadır. İç ve dış güvenlik açığı ve ihtiyaçları, otoriter rejim yapıları, kamusal alan ve sivil toplumun zayıflığı, yükselen popülizm, iş ve emek gücünün ucuzluğu, inovasyona verilen önem gibi faktörler bu ortak noktalar arasında gösterilebilir.

Uygulamanın ortaya çıkışına neden olan faktörler arasında gelişen iletişim ve gözetim teknolojileri de gösterilebilir. Bu teknolojilerin yanı sıra yaygın sosyal medya kullanımı, Büyük Verinin ortaya çıkması ve giderek efektif olarak kullanılmaya başlaması da diğer başat nedenler arasındadır.

Bu faktörlerin yanında yasalara ve hukuk kurallarına karşı vatandaşların duyarlılığının ve güveninin az olması da uygulamanın hayata geçmesine katkıda bulunan önemli bir durumdur. Hakeza yurttaşların uygulama vasıtasıyla su, yiyecek, barınma, güvenlik, seyahat vb. temel ihtiyaçlara ulaşmasında gördükleri kolaylık da uygulamanın hayata geçmesindeki sebepler arasında gösterilebilir.

Sosyal Skor Uygulaması Çin ve Venezuela gibi örneklerle düşünüldüğünde dijital totalitarizmin en yeni ve belki de en iyi örneklerini gün yüzüne çıkaran bir uygulamadır (Kıldış, 2019). Bu noktadan hareketle takip eden bölüm içerisinde Sosyal Skor Uygulaması'nın, kaynağı ve ilk örneği olan Çin'de nasıl uygulandığı detaylarıyla incelenecektir.

3.4.2. İlkel Köleci Toplumdan Sosyal Skor Uygulaması'na: Çin Halk Cumhuriyeti

1.410.000.000'lük nüfusuyla Çin Halk Cumhuriyeti, dünyanın en kalabalık ülkesidir. Bunun yanında ülkede her 1 kilometrekareye 151 kişi düşmektedir. Çin'deki nüfus dünya nüfusunun yaklaşık %20'sini (%18.41) oluşturmaktadır (United Nations, 2017: 3-4, 12-13).

M.Ö. 2. Binyılda Çin'de, Mezopotamya'nın ardından ilk devlet yapısı ortaya çıkmıştır. Bu ilkel devlet örgütlenmesinin temeli ise köleci bir toplum anlayışına dayanmaktaydı ve böylesi bir devletin rejimi ise köleci despotizmdi. Efendilerin üretim araçları ve bir diğer üretim aracı ve aynı zamanda emek sahibi kölenin kendisine sahip olması üretim ilişkilerinin başat

unsuruydu. Savaş ve yağmaların yanı sıra yoğun nüfus ve sınırlı kaynak Çin'de köleliğin geleneksel bir durum hâline gelmesini teşvik etmiştir (Zubritski, Mitropolski ve Kerov, 2016: 62-66). Verimli sulak alanlar, tatlı su kaynakları, tarım arazileri Çin nüfusunun en eski döneminden bugüne kadar hızla artışına katkı sağlamaktadır. Buna karşın yoğun nüfus ve bu nüfusun getirdiği sorunlar daima Çin'de kurulup yıkılan ve tekrar kurulan devletlerin en büyük problemlerinden birini oluşturmaktadır (Çakan, 2017). Dolayısıyla antik dönemden günümüze değin sürekli olarak kitlelerin kontrol altında tutulması ve devletin kendini güvene alma ihtiyacı hasıl olmuştur.

Çin'in tarihinde farklı hanedanlar boyunca genel olarak güvenlikçi, merkezîyetçi ve despotik bir yönetim anlayışı hüküm sürmüştür. Örneğin, M.Ö. 159'da ölen imparator Han Gaozu'nun 'halka nefes aldırma' anlayışı gibi birkaç istisna halk nezdinde makulün de üzerinde büyük bir ilgi ve sevgi uyandırmıştır (Çakan, 2017: 118-119). Bu durum feodal Çin döneminde de devam etmiştir ve halk sürekli olarak merkezîyetçi ve kontrolcü, köleliği önceleyen despot yöneticiler tarafından ezilmiştir.

Çin tarihi elbette bu denli basit ve doğrusal bir çizgiden ibaret değildir ancak birkaç istisna dışında 20.yüzyıla kadar yönetim anlayışı kontrolü ve kitlelerin yoğun şekilde gözetlenmesini önceleyen ve halka bunu içselleştiren bir yapıdadır. Mutlakîyetçilik, Çin'de mutlak bir yönetim biçimi olma özelliğini yüzlerce yıl boyunca muhafaza etmiştir (Gutzlaff, 1834).

Çin Cumhuriyeti, Boxer İsyanı'nın ardından 1911 yılında hanedanlığın devrilmesiyle ve Milliyetçi Parti'nin lideri Sun Yat Sen'in çalışmalarıyla kurulmuştur. Böylelikle 2000 yılı aşkın imparatorluk yönetimi sona ermiştir. 1930'lardan 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Mançurya üzerinde hak iddia eden ve hızla kapitalistleşip endüstrileşen Japonya'ya karşı Komünist Mao önderliğinde yürütülen bağımsızlık mücadelesi ve zaferin ardından Komünizm Çin'de giderek güç kazanmıştır. Nihayet 1949'a gelindiğinde tüm tehditler bertaraf edilmiş ve Mao önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti resmi olarak kurulmuştur (Çakan, 2017: 128-130). O tarihten günümüze Komünist Parti ve liderleri hem milliyetçi hem de karma bir komünizmi benimsemektedir. İlgi çekici olan nokta ise yarım yüzyılı aşan bir süredir neredeyse tüm liderler ve parti örgütlenmesi giderek daha da otoriterleşmekte, eleştiri ve düşünce özgürlüğünü kısıtlamakta ve mutlak bir parti-devlete kapı aralamaktadır (Eberhard, 2004; Çakan, 2017). Sonuç olarak Çin'de sivil toplum çok kısıtlı olarak gelişmiş, kamusal alan ve devlet çoğu zaman içiçe geçmiştir. Kontrol ve güvenlik politikalarının yanı sıra merkezîyetçilik kalıcı olarak güçlü durumdadır.

Çin, despotluğa varan uygulamalarının yanında inovasyonu ve planlı ekonomiyi, devletin piyasaya doğrudan dâhil veya destek olduğu bir anlayışı benimsemiş durumdadır (Sandıklı, 2009). Yukarıda bahsedilen dijital totaliterlik kavramıyla kastedilen tam da budur. Çin hem yoğun nüfusunu kontrol altına almak istemekte hem de bu istek adına geleneksel gözetim metotlarını geliştirmekte ve Sosyal Skor Uygulamasıyla gözetime dijital ve süreksiz bir özellik kazandırmaktadır.

Çin’de Marksist bir düzenin sadece ismen var olduğunu savunan Ware (2013), orta sınıf ve girişimcilerin ezici çoğunluğunun geleneksel ticaret anlayışı ve devlet desteği istediğini dile getirmektedir. Bunun açık sonucu olarak bu sınıflar dönüştürücü ve devrimci bir burjuvazi anlayışından olabildiğince uzak konumdadır. Bu esasında önemli bir tespittir. Çin’de herhangi bir toplumsal güç, düzeni ve sistemi değiştirmek yerine ondan maksimum faydayı elde etmeyi ve dolayısıyla onun bir parçası olmayı tercih etmektedir. Sosyal Skor Uygulaması’nın bu denli sessiz sedasız yürürlüğe girmesi ve çok büyük bir tepki almaksızın uygulanmasının altındaki bir diğer tarihsel neden olarak toplumsal sınıf ve güçlerin böylesi muhafazakâr bir anlayışa sahip olması gösterilebilir. Chen’in (2015) dile getirdiği üzere Çin kendi Marksist anlayışını gelenekleriyle buluşturarak sentezlemiş ve yeni rejim ve reformlarını bu yolla inşa etmiştir. Marksizm, Çin’de lokalize edilmiştir (Li, 2018). Bu lokalizasyon dünyanın farklı yerlerinden ithal edilen her türlü akım, düşünce ve pratik açısından da geçerli görülebilir. Çin’de, Çin’in kendi dinamikleri daima evrensel olanla sentezlenmekte ve yorumlanmaktadır. Dolayısıyla Sosyal Skor gibi bir uygulamayı yerel ve evrenselin bir sentezi olarak görmekte bir hayli mümkündür.

Sosyal Skor Uygulaması’nın ekonomiye daraltılmış sosyal kredi sistemi ticaret ve finans sektörlerinde yaşanan problemleri çözmeye adına 1991 yılında ortaya çıkmıştır (Kotska, 2019: 3). Şu anda da Sosyal Skor Uygulaması’nın en geniş ayaklarından birini ticari ve finansal sektörler oluşturmaktadır. Çin hükümeti 2014’te pilot bölge ve sonrasında bölgelerde uygulamaya başladığı sistemle teknoloji ve kitlelerin gözetimini ülke çapında mobilize etmiş durumdadır. Kişilerin davranışlarından finansal kredibilitesine kadar birçok kişisel bilgi sistemi oluşturan faktörler arasındadır (Wall Street Journal, 2016).

2014 yılında sosyal kredi sistemi ilk duyurulduğunda ortaya konan amaç ‘iyi niyet, samimiyet ve güvenirliliğin tüm halk nezdinde bilinçli bir kural’ haline getirilmesiydi. Bu yılda Ulusal Çin Radyosu’na (NPR)’e göre çoğu Çinli’nin bir banka hesabı ya da kredi tarihi bulunmamaktaydı (Vox, 2018).

Sosyal Skor Uygulaması Hoffman’a (2017) göre çok yönlü bir sosyal mühendislik konseptini de beraberinde getirmiştir. 1950’lerden günümüze sistem mühendisliği bilimsel

bulgularla desteklenmiş ve nihayetinde hükümet ve yönetim erki Sosyal Skor Uygulaması'nı bu tarihsel akışın ardından ortaya koymuştur.

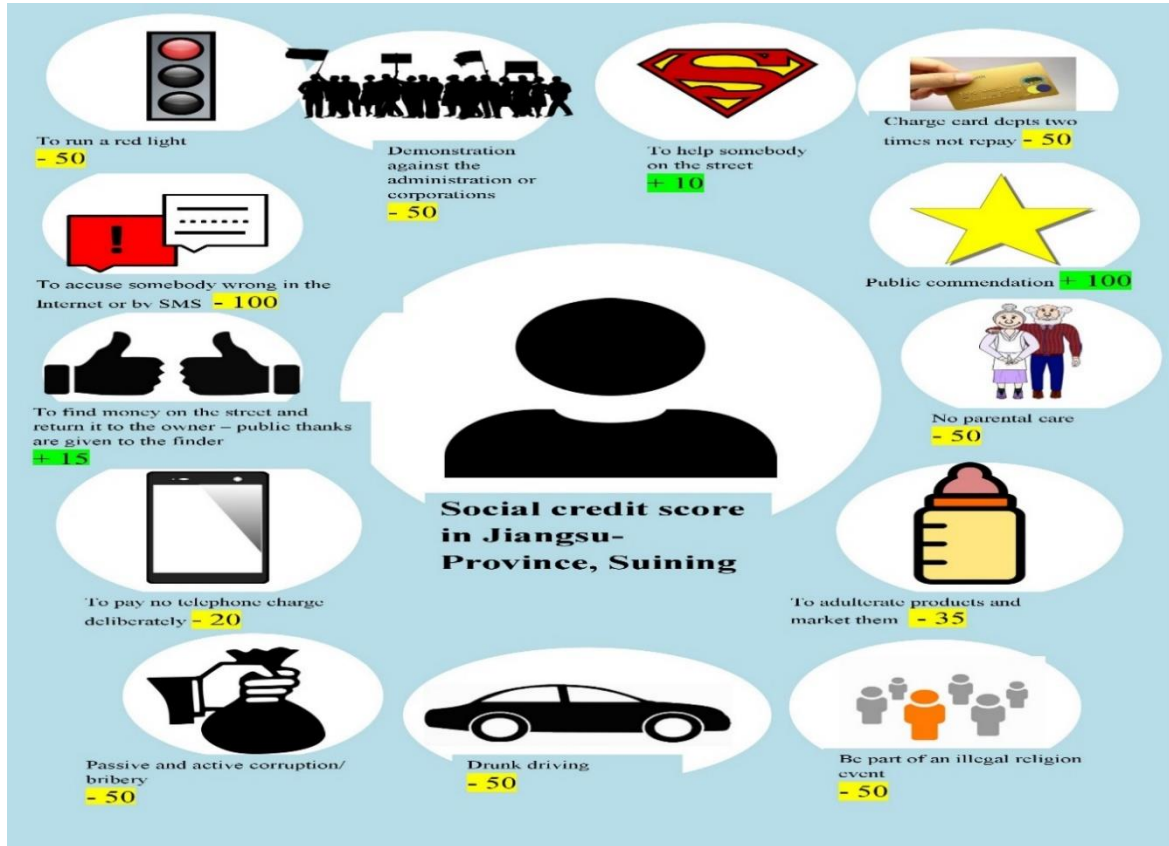
Uygulamaya bir başka açıdan bakılacak olursak sosyal kredi sistemi ülke ekonomisinde hayli büyük etkilere sebep olmaktadır. Dijital ekonomi devrimi olarak da görülen sistemle, ekonomideki kurum, kuruluş ve bireylerin davranışları bir data havuzunda toplanmakta ve bu kurum, kuruluş ve bireylerin denetimi, değerlendirilmesi ve kontrolü oldukça kolaylaşmaktadır. Evrakta sahtecilik, yolsuzluk, vergi kaçakçılığı, teknoloji hırsızlığı gibi kamusal açıdan olumsuz hareket ve eylemler sistem sayesinde denetlenmekte ve bu hareket ve eylemleri icra edenler hem cezaları çekmekte hem de sosyal kredi puanında düşüş yaşamaktadır. Hükümet projeyi 2019-2020 yıllarında tüm ülkeye uygulama kararını almış durumdadır (Evrensel, 2018; Sputnik 2018).

Yerel deneyimler Sosyal Skor Uygulaması'na yönelik farklı tepkiler doğurmuştur. Merkezin yereli kontrol edip denetlediği, güvenilirliğin ve iyi niyetin amaçlandığı sistemle; ekonomiye çok daha sağlıklı ve yasal bir görünüm kazandırılmaya çalışılmakta, fakat bunun yanında parti-devleti kültürel bir inşa sürecini de paralel olarak devam ettirmektedir. Bu inşa sürecine Komünist Parti'nin insanların düşünce ve davranışlarını kontrol etme amacıyla onları sürekli gözetim altına alması damga vurmaktadır. Sosyal Skor Uygulaması'ndan önce de şehir, kasaba ve köylerde oturanları denetim altına almak amacıyla birtakım komiteler halihazırda bulunmaktaydı. Mao'ya kadar geri giden bir gözetim tarihi ve kültürüne karşın Çin'de Sosyal Skor Uygulaması gözetime yeni bir biçim kazandırmaktadır (Wall Street Journal, 2016). Wall Street Journal'ın (2016) röportaj yaptığı Bayan Chen, sosyal kredi sistemine yanlışlıkla ve istemeden dâhil olduğunu buna karşın olumsuz bir durumla karşılaşarsa bunu yetkililere açıklayabileceğini söylemektedir.

Uygulama, vatandaşların her adım ve anını izlemek için 200.000.000 kamerayla vatandaşları gözetim altına almış durumdadır. Bu rakamın 2020 yılında 500.000.000'a yaklaşması için halihazırda çalışılmaktadır. Uygulama bazı bölgelerde yerel yönetimler, bazı yerlerde ise yukarıda da belirtildiği üzere Huawei, AliBaba, Tencent, AliPay gibi dev teknoloji şirketleri ve onlara bağlı firmalar yoluyla yürütülmektedir (Fortune Turkey, 2019).

Von Bloomberg (2018: 84-106), sosyal kredi sistemini sosyal mühendislik, hukuk ve kendi kendini düzenleyen ve icra eden bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bloomberg'e göre (2018), uygulama suçu ve/veya yanlış (olumsuz, kötü) hareketi esasında iki kere cezalandırmaktadır. Zira ilkinde doğrudan kamu otoritesi ve devlet gerçek veya tüzel kişiyi yasalar önünde cezalandırmaktadır. Uygulamanın hayata geçmesiyle kişiler uygulama nedeniyle sosyal olarak da cezalandırılmakta, engellenmekte, kısıtlanmakta ve baskı altına

alınmaktadır. Sonuç olarak Sosyal Skor Uygulaması suç veya yanlış eylemi henüz oluşmadan/olmadan engelleme niyetini de taşımaktadır denilebilir.

Görsel 2.5: Sosyal Kredi Sisteminin İllüstrasyonu (<https://heigos.hypotheses.org/8546>).

Uygulamanın detayları ele alınacak olduğunda devletin vatandaşlarının 'güven' puanlarını;

- Harcama alışkanlıkları,
- Sosyal medya kullanımı ve alışkanlıkları,
- Arkadaş ve çevre,
- Yüz mimikleri,
- Kırmızı ışıkta geçmek,
- Sigara içilmeyen yerlerde sigara içmek,
- Alkol alışverişi ve tüketimi,
- Yasa ve yasak ihlalleri
- Borcunu zamanında ödememek,
- Akraba ziyaretleri,
- Toplumsal sorumluluk projelerine katılım
- İthal ürün kullanma/kullanmama gibi başlıklarla değerlendirmektedir.

Puanlama son derece karmaşık ve de yüksek teknoloji bir algoritma, sosyal medya ve güvenlik kameraları üzerinden yapılmaktadır (Fortune Turkey, 2019; Foreign Policy, 2018).

Her ne kadar hükümet puanları hesaplamak için belirli bir metot saptamasa da herhangi birinin sıralaması büyük veya küçük hareketlerden etkilenmektedir. Örneğin, sarhoş olarak araç kullanmak; zimmete para aktarma ve yolsuzluk büyük ve olumsuz çapta bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Bunların yanı sıra çok fazla video oyunları oynamak, sahte haberi yaymak, sigara içilmeyen yerde sigara içmek, biletsiz şekilde trene binmek, askerlik hizmetini reddetmekte küçük ve olumsuz bir hareket olarak değerlendirilmektedir ve dolayısıyla Sosyal Skor'daki karşılığı daha küçük olmaktadır. Çin'de uygulanan sistem dolayısıyla şimdiden 11 milyon uçuş ve 4 milyon tren yolculuğu Sosyal Skor Uygulaması nedeniyle engellenmiş, bazı vatandaşların internet hızı düşürülmüştür (Vox, 2018; TRT Haber, 2018; Dünya Halleri, 2018).

Wang ve Yu (2015), yüksek eğitimli bireylerin veri mahremiyeti konusunda diğer sosyoekonomik gruplara göre daha hassas olduklarını belirtmişlerdir. Diğerlerine göre daha yaşlı ve teknolojiyle ilişkileri görece az olanlarla birlikte yüksek eğitimli gruplar Sosyal Skor Uygulaması'na yönelik daha şüpheci bir tavır içerisindedir. Çin Halk Bankası yetkilileri 8 ayı özel şirkete sosyal kredi sistemini geliştirmeleri için birtakım izinler vermiştir (PBoC, 2015). Bu durum, oldukça yeni bir gelişme olmasına karşın bu şirketler şimdiden Çinli yurttaşların gündelik yaşamlarına erişim sağlamayı ve buradan veri elde etmeyi başarmış durumdadır (Kotska, 2019: 5).

Sıradan vatandaşların yanı sıra kamu görevi icra eden vatandaşlar (örneğin: öğretmenler, gazeteciler, avukatlar vb.) profesyonel etik ve davranışlara riayetlerine göre de puanlanmaktadır (Aljazeera, 2018).

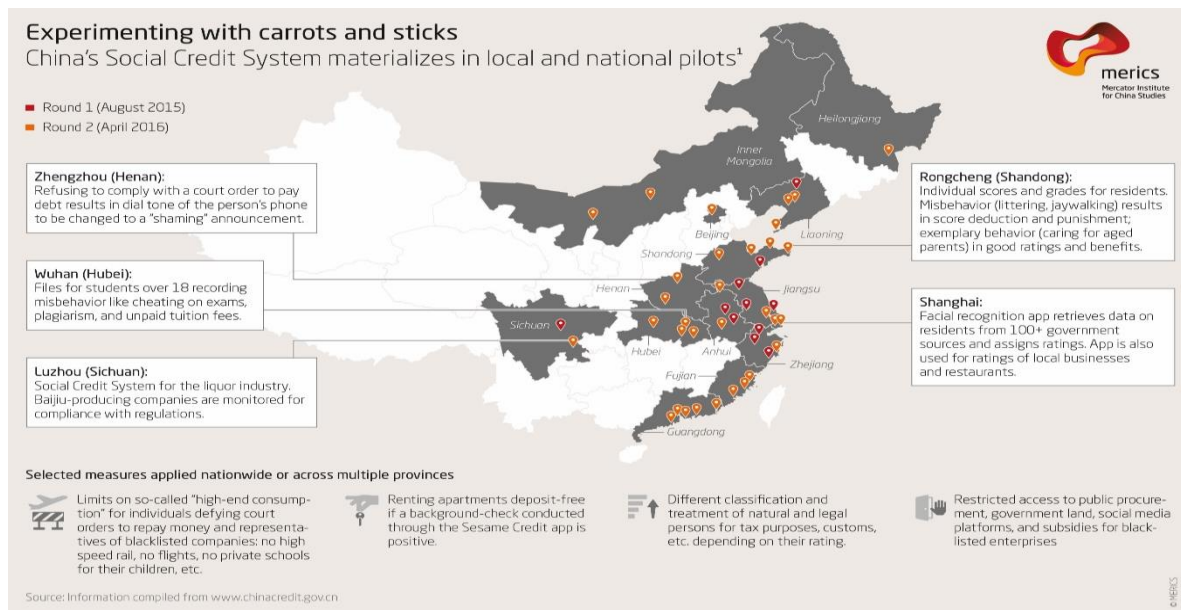
Vox (2018)'un haberine göre Çinli avukat Li Xiaolin ulusal kimliğiyle bir uçak bileti almaya çalıştığında sürpriz bir şekilde sistem bu işlemi reddetmiştir. Li Xiaolin daha sonra kendisinin Çin Yüksek Mahkemesi tarafından kara listeye alındığını ve adının güvenilir insanlar arasında yer aldığını öğrenmiştir. Çin hükümeti Sosyal Skor Uygulaması'nın fonksiyonu olarak kara liste uygulamasını da hayata geçirmiştir. Bu listeye dahil olmak her bir vatandaş, şirket ve kuruluş için hem kapsamlı bir cezayı hem de sosyal anlamda kısıtlamaları ve ekonomik yaptırımları beraberinde getirmektedir.

Uygulama kapsamında 2018 yılında şirket ve bireylere 650 milyar Amerikan Doları ceza uygulanmıştır. Bunun yanında kara listeye alınan ve seyahat engeli, sosyal medya yasağı vb. yaptırımlarla yüzleşen 17.000.460 kişiye uçağa binme, 5.000.470 kişiye ise hızlı trene binme yasağı verilmiştir. Bir önceki yıl olan 2017'de ise bu rakamlar sırasıyla 11.000.140 ve 4.000.250 kişi olarak gerçekleşmişti (Foreign Policy, 2018; Fortune Turkey, 2019).

Ekonomik anlamda da yürütülen kara liste uygulaması dahilinde 2018 yılında 3.000.590 işletme listeye dahil olarak çok boyutlu cezalarla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Kara listeye girenler her ay boyunca hükümet tarafından duyurulmaktadır. Kara listeden çıkmanın tek yolu sosyal puan ve kredinin tekrar yükseltilmesidir. İşletmelerin, firmaların ceza ve yaptırım sebeplerini ise başta borçların vaktinde ödenmemesi, illegal yollardan fon toplama, çevreyi kirletme, yanıltıcı ve yanlış reklamlar yayınlama ve müşteri şikayetleri oluşturmuştur. Buna karşın kara listedeki kişiler ise ekseriyetle başkalarına ayrılan yerlere oturma, uçağa alınması yasak maddeyle uçağa binme, kamu ve sağlık personeline zorluk çıkarma gibi sebepler dolayısıyla listede kendine yer bulmuştur. Çin bu tip 'kötü davranışları' kamuya ifşa etmekte ve aynı zamanda sosyal baskı yöntemini de kullanmaktadır (MarketPlace, 2018; Fortune Turkey, 2019).

Sonuç olarak Çin'de yürütülen Sosyal Skor Uygulaması hem kişileri hem de şirketleri Foucault'a (2006; 2012) atıfla gözetim altına almakta ve bu gözetimi süreksiz kılmaktadır. Uygulamanın gerek cezai gerekse sosyal yaptırımları nedeniyle vatandaşların özgürlüğü kısıtlanmakta, sürekli gözetim altında yaşamak iktidarın sosyal mühendislik tasarımı ve pratiklerini bir adım ileri taşımaktadır. Büyük Veri (Big Data), büyük kardeşle (Big Brother) sonunda buluşmuş görünmektedir ve bu buluşma bireysel özgürlükler, kamusal alanın niteliği ve sivil toplum açısından hayli kuşku ve kaygı uyandırıcı niteliktedir.

Sosyal Skor sadece Çin Halk Cumhuriyeti'nde uygulanmamaktadır. Çin kadar ilgi çekici, otoriter yönetime sahip ve güvenlikçi politikalar yürüten bir başka devlet olan Venezuela, Sosyal Skor Uygulaması kapsamında bir sonraki bölümde değerlendirilecektir.

Görsel 2.6: Çin'de Sosyal Skor Uygulaması'nın 2017 Yılında Uygulandığı Bölgeler (Merics, 2017).

3.4.3. Sosyalizmden Distopya'ya: Venezuela

1811'de sömürgeci İspanya'dan, 1830'da ise Kolombiya Cumhuriyeti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Venezuela'nın tarihi 19. Yüzyıla kadar kölelik, sömürü ve bağımsızlık mücadelesine sahne olmuştur. Bu tarihlerde petrolün giderek önem kazanmasıyla birlikte Venezuela endüstrileşen devletler için son derece jeopolitik bir hedef haline dönüşmüştür (Gallegos, 2016; Tarver ve Frederick, 2005: 33-76).

33 milyona yaklaşan nüfusuyla Güney Amerika'da müstakil bir sosyalist anlayışa sahip olan Venezuela, aynı zamanda sık sık patlak veren halk ayaklanmaları ve petrol kriziyle de son dönemde dünya gündeminde yer almaktadır. Goertzel (2008: 286-294), Venezuela'daki sosyalizmin 21. Yüzyıl Sosyalizmi şeklinde tanımlandığını ifade etmekte ve Venezuela'daki bu sosyalizmin çerçevesinin Chavez tarafından 'Marx, Lenin ve İncil' i bir araya getirmek suretiyle çizildiğini belirtmektedir. Chavez'e göre İsa peygamber gelmiş geçmiş en büyük sosyalisttir (Goertzel, 2008: 286-294).

Venezuela'daki popülist ve din vurgulu 21. Yüzyıl sosyalizmi oldukça karmaşık ve bir yandan da tezatlarla doludur. Bununla beraber bu tip bir sosyalizmin yükselişi belirli faktörlerin ardından ortaya çıkmıştır.

1999 yılında başlayan Chavez iktidarından önce tüm Güney Amerika'da olduğu gibi Venezuela'da 1980'lerden kalma neoliberalizmin getirdiği adaletsizlik ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. 1984'te halkın %36'sı yoksulluk sınırındayken bu oran 1997'de %85'e ulaşmıştır (Akgemci, 2014: 219-220).

Chavez ve ardılları sadece ekonomik yönden değil ırk ve sınıf yönünden süregelen ayrışma ve kutuplaştırmayı derinleşmiştir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta Chavez ve politikalarının bu kutuplaştırmayı 'icat etmediği', tam tersi geniş halk kitlelerine yönelik politikalar geliştirmiş olmalarıdır (Akgemci, 2014: 220-222).

1960'lardan günümüze dek Venezuela'nın genel ekonomik yapısı ve politikaları petrole dayalıdır. Oysa tek bir hammaddeye bağlı gelişim ve üretim bir hayli sakıncalıdır zira petrol ve petrol ürünlerinin fiyatları uluslararası birçok parametreye, faktöre ve kaynağa bağımlı durumdadır (Faria, 2008: 519-523). Petrolün kendisi bizatihi uluslararası siyasetin temel değişkenlerindedir ve ekonominin büyük bir kısmını tıpkı İran gibi buna dayandırarak yükselmeye çalışan ülkeler kapitalizme entegre olmadıkları müddetçe yaptırımlarla yüzleşmek durumunda kalmaktadır.

Sonuç olarak 21.yüzyıl sosyalizmi Venezuela'da geniş bir kesime cazip görünmekle beraber daha liberal görüşte olanlar için tam tersi bir etki ve görünüme sahiptir. Küçük ölçekli çiftçilerden büyük şirketlere kadar tüm Venezuela, 1980 ve 1990'lardaki Amerika Birleşik

Devletleri güdümlü neoliberal politikaların ardından Chavez'le sosyalizme geçiş yapmıştır (Michelutti, 2012: 1-2). Dolayısıyla Venezuela'da kapitalizm ve ABD'ye karşı bir alerjinin geliştiği rahatlıkla söylenebilir ve bu durum Venezuela'nın uluslararası arenada kendisini başta ABD olmak üzere daima tehdit altında görmesine ve ülke genelindeki herhangi bir demokratik talebe dış müdahale gözümüyle bakılmasına zemin oluşturmaktadır. Böylesi bir psikoloji her türlü gözetim ve istihbarat faaliyetini ve yurttaşların gözetimini Venezuela devleti ve hükümeti adına meşrulaştırmaktadır.

Tüm bu ayrışma ve kutuplaşma iklimi Venezuela'da süregiden bir politik gerginliğin ateşini harlamakta ve sokak olayları, suç oranı her geçen gün artış eğilimindedir. Böyle bir iklime Venezuela hükümetlerinin cevabı daha da güvenlikçi politikalar geliştirmek olmuştur. Bu politikalar çerçevesinde en kayda değer olanı, tezin kapsamına giren 'Fatherland Card', 'Carnet de la Patria', 'Carnet' ya da tezin genel bütünlüğü ve önceki bölümlerde açıklanan nedenlerle birlikte 'Sosyal Skor Uygulaması' dır.

Venezuela'daki Sosyal Skor Uygulaması'nın temelleri 2008 yılında Venezuela eski devlet başkanı Hugo Chavêz ve yanındaki heyetin Çin'de bulunan Shenzen teknoloji vadisine gerçekleştirdiği ziyaretle atılmıştır. Bu gezi sırasında Çin'deki 'Ulusal Kimlik Kartı Programı'nı kendi ülkesine ithal etme kararı alan Chavez, gerekli adımları yine 2008'de atmaya başlamıştır (Reuters, 2018). Çin'deki bu geziyle Chavez böylesi bir kartın ulusal sorunların ve bürokratik hizmetlerin yanı sıra çok etkili bir gözetim ve kontrol aracına dönüşeceğini anlamıştır.

Çin'de gördüklerinin her şeyi değiştireceğini söyleyen Venezuelalı yetkili Anthony Daquin'i doğrular şekilde 2009 yılında Venezuela uygulamaya karşı çıkan ve bu konuda endişelerini dile getiren devlet görevlilerinin yanı sıra Anthony Daquin gibi birçok kişiyi hapisle cezalandırmıştır (Reuters, 2018).

Shenzen gezisinden neredeyse 10 yıl sonra Venezuela uygulamayı tam ve tüm yurttaşları kapsayacak şekilde uygulamaya geçirmiştir. Uygulama ülkede 'Carnet de la Patria', Carnet, İngilizcesiyle 'Fatherland Card', Türkçe'ye çevirmeye çalışacak olursak Baba Yurdu Kartı şeklinde ifade edilebilir (Slate, 2018). Akıllı Kartla bağlantılı olarak Venezuela yurttaşları bilgisayar servislerinden kişisel verilere, sağlık ve yiyecek hizmetlerinden sosyal programlara kadar birçok alanda hükümete ve hükümetin gözetimine maruz ve mecbur kalmaktadır (Reuters, 2018).

Fatherland Card, Sosyal Skor Uygulaması'nın en yeni örneklerinden birini oluşturmaktadır. Kart yoluyla devlet yurttaşlarına ait geniş çapta verileri depolamakta, kullanmakta ve karşılığında yurttaşlarına belirli hizmetler sunmaktadır (ABC News, 2018).

Görsel 2.7: Fatherland Card Sahipleri (Bloomberg, 2018).

Çinli Telekom devi ZTE'nin Venezuela'daki Sosyal Skor Uygulaması'na katkısı ise oldukça ilgi çekicidir. ZTE'nin programdaki rolü son derece kritik ve merkezidir (Washington Post, 2018). Venezuela tarafından tutulan ZTE, ulusal güvenlik gerekçesiyle Fatherland Card üzerinden toplanan verileri depolamakta; bunun için Venezuela'da kendi sunucularını kurmakta ve mobil ödeme sistemlerini yerleştirmektedir (Reuters, 2018).

Maduro'nun son seçimlerdeki performansı, sık sık baş gösteren açlık ve kitlesel protestolar, otoriterleşme eğilimleri, anayasal kurumlara baskı gibi çalkantılı iç meseleler (New York Times, 2019), Venezuela'daki Sosyal Skor Uygulaması'nı gözlerden kaçırmakta ve uygulamaya 'çeşitli hizmetler sunma' adı altında meşruluk kazandırmaktadır.

ZTE'nin Venezuela temsilcisi Su Qingfeng'e göre ZTE Venezuela hükümetini desteklememektedir, zira ZTE'nin Venezuela'nın verileri nasıl ve neden topladığına dair bir sorumluluğu da bulunmamaktadır. ZTE'nin Venezuela'daki amacı 'pazar alanını genişletmek'tir (Reuters, 2018).

Görüldüğü üzere ZTE üzerinden Çin'in amacı Sosyal Skor Uygulaması'nı ve bu uygulamanın teknolojisini ihraç etmektir. Kayda değer bir diğer husus ise Sosyal Skor Uygulaması'nın yerel ve bölgesel dinamiklere, ulusal kültüre, rejimin yapısına ve toplumsal güçlere göre değişkenlik göstermesidir. Örneğin, Venezuela'daki uygulamada sosyal medya önemli bir faktör değildir zira sosyal medya ve internet kullanımı Çin'e göre oldukça düşük seviyededir.

Kart kullanımını arttırmak amacıyla devlet yurttaşları daima teşvik etmektedir. Örneğin, kart sahibi anneler 2018 yılında anneler gününde kart sahibi olmaları sebebiyle 2 dolar bonus

kazanmışlardır. Bu rakam Venezuela’da neredeyse asgari ücrete tekabül etmektedir. Hükümet bu bonus ve teşviklerin yanı sıra üstü kapalı ve örtük şekilde olsa da vatandaşlarını kart uygulamasına geçmeleri konusunda tehdit etmektedir. Zira kart sahibi olmayanların sağlık, tatil, yemek sepeti, ucuz yakıt gibi alanlarda karşısına birtakım zorluklar çıkmaktadır (Reuters, 2018).

Hala ZTE tarafından geliştirilmekte olan sistem uyarınca, yurttaşlar finansal güvenirlilik, politik aktiviteler, olumlu sosyal davranışlar gibi başlıklarla puanlanmakta ve iyi davranışlar çeşitli indirim, ayrıcalık ve yardımlarla ödüllendirilirken; kötü davranışlar toplu taşımadan yasaklanma, çocuklu ailelerin çocuklarının iyi okullardan uzaklaştırılması veya engellenmesi şeklinde karşılık bulmaktadır (Pri, 2018; Bloomberg, 2018).

Bir nevi karne uygulaması da olan Fatherland Card, 2017’de resmi olarak uygulamaya geçmesine karşı daha önce de türevleri şeklinde Venezuela’da kullanılagelmiştir (Zero Hedge, 2019). 2016 yılında artan açlık oranı ve buna bağlı gelişen protestoları önlemek adına Venezuela, Meksika merkezli Soltein firmasıyla anlaşmış ve bireylerin yiyecek yardımını geliştirilen programla organize etmiştir. Venezuela hükümetinin bir sonraki hedefi Soltein’deki verileri ZTE’nin geliştirdiği veri depolarına aktarmak ve iki sistemi bütünleştirmektir. Şu anda iki sistemin toplamı vatandaşların %90’lık bölümünü kapsamaktadır (Reuters, 2018).

İran, Rusya ve Çin’le yakın ortaklık kuran Venezuela hükümeti petrol ve teknoloji alışverişiyle devletler arası pazarı genişletmektedir. Buna karşın bu devletler arasındaki alışveriş sadece teknoloji ve petrolle sınırlı değildir. Anayasal kurumların zayıflığının yanında giderek otoriterleşen liderler de bu ülkeler bazında ortak noktalar arasında gösterilebilir (Buxton, 2018: 410-424). Venezuela’daki Sosyal Skor Uygulaması da otoriter bir rejimin etkilerini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre kart sahiplerinin Maduro ve hükümet destekçisi olup olmadıkları, seçimlerde kullandıkları oylar Sosyal Skorlarının hesaplanmasında bir kriter olarak değerlendirilmekte ve muhalif ya da karşıt görüşlüler uygulamadan elde edilen veriler ışığında cezalandırılmakta, dışlanmakta ya da kamusal alan ve işlerde zorluklarla karşılaşmaktadır (Perspectives News, 2019; Reuters, 2018).

Venezuela’daki uygulama tıpkı Çin’deki gibi Orwell’in ‘Büyük Kardeş’inin var olabildiği otoriter ve baskıcı bir dünyayı çağrıştırmaktadır. Gözetim Çin’deki durumun aksine sürekli değildir; yurttaş ve devletin karşılaştığı alanlarda kendini belli etmektedir. Ancak bu alanlar sıklıkla çok temel şekilde devletin sorumluluklarından oluşmaktadır. Örneğin, ucuz ve sağlıklı yiyecek, temiz su, barınma, elektrik vb.

Sonuç olarak Venezuela, Çin’den etkilenerek ve onunla iş birliği içerisinde kendi Sosyal Skor Uygulaması’nı hayata geçirmiş durumdadır ve bu uygulama sayesinde devlet başkanı,

hükümet, bürokratik yapı, yurttaşları kendi politikalarına ikna etmekte, otoriterleşen rejimlerine meşruluk kazandırmakta, zorunlu sorumluluklarını birer ödül ve ceza sistemine dönüştürmekte ve buradan rant elde etmektedirler. Uygulamanın genel ilkesi gereğince düşük puan almak bir takım yaptırım ve cezalara, yüksek puan almak ise çeşitli ödül ve ayrıcalıklara kapı aralamaktadır.

Venezuela'dan yola çıkarak bir sonraki bölümde uygulamaya geçmeyi tasarlayan ve/veya tartışan devletlere yer verilecektir.

3.4.4. Uygulamanın Diğer Ülkelerdeki Durumu

Sosyal Skor Uygulaması bir önceki bölümde belirtildiği üzere Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkmış bir uygulamadır. Buna karşın Çin devleti bu uygulamayı ve uygulamada kullandığı teknoloji, alt yapı ve yöntemleri dünyaya şirketler aracılığıyla ihraç etmek istemektedir.

Sosyal Skor Uygulaması ile ilgili akademide henüz geniş çaplı ve derinlikli bir literatür oluşmamıştır. Uygulamanın sivil toplum ve bireysel özgürlükler üzerindeki kısıtlayıcı etkisi nedeniyle devletler uygulama ile ilgili yürüttüğü çalışmaları kamuya açık ve şeffaf şekilde yürütmemektedir. Bu noktayı akılda tutmak şartıyla bu bölümde Sosyal Skor veya benzeri uygulamalara geçmeyi tartışan, düşünen veya tasarlayan ülkeler kısaca ele alınacaktır.

Öncelikle Çin ve Batı ülkeleri arasında gerek hukuksal düzenlemeler gerekse ekonomi yapıları ve gelişimi yönünden farklılıklar bulunmaktadır. Felsefi ve toplumsal normlar hakeza bu farklılığa dahil edilebilir. Hem kişiler arasındaki ilişkiler hem de devlet ve yurttaş arasındaki ilişkiler Batı Tarzı hukuk sistemiyle Çin ve bazı otoriter ülkelerde birbirlerinden bir hayli farklıdır (Sithigh ve Siems, 2019: 27-31). Dolayısıyla tekraren dile getirecek olursak farklı kültür ve devletlerde Sosyal Skor'un farklı şekilde gelişeceğini söylemek yerinde ve isabetli olacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri, Çin'deki uygulamadan teorik yönden ve sistem altyapısı olarak çok da uzakta değildir (Vox, 2018). Amerika Birleşik Devletleri bilindiği üzere Sovyet Rusya veya Maoçu Çin'e elbette benzememektedir. Ancak söz konusu ülkelerle ABD'nin nadir ortak yönlerinden biri birey ve şirketleri kategorize etme ve puanlamaları hususudur. Rusya ile Çin'de yönetici sınıflar devlete bağlı veya bağımlıyken, Amerika Birleşik Devletleri'nde durum anayasa ile kurumlara bağlı şekilde ortaya çıkan, kapitalizmle organik şekilde çalışan ve devletten bağımsız sınıflar şeklinde kendini göstermektedir (American Conservative, 2018).

Edward Snowden'ın ispatlamaya çalıştığı üzere ABD her geçen gün bir gözetim devletine dönüşmekte ve bu değişime karşı kamuoyu tepkisi giderek zayıflamaktadır (The

Public Discourse, 2018). Özetle ABD’de sosyal kredi sistemi doğrudan devlet üzerinden işlememektedir. Burada gözden kaçmakta olan husus şudur; ABD’de yurttaşlar devlet tarafından değil şirketler tarafından puanlanmaktadır. Bu puanlamaya yardımcı olacak şekilde Big Data da milyonlarca ABD vatandaşının verilerini sürekli olarak izlemekte, takip etmektedir.

ABD’deki durum henüz ekonomik kredibilityle sınırlı olsa da sosyal medyadan toplanan verilerden alışveriş alışkanlıklarına, kişilerin adli kayıtlarından boş zaman aktivitelerine kadar bir yığın veri hali hazırda şirketler tarafından toplanmakta, satılmakta veya takas edilmektedir (Vox, 2018).

Arc Digital (2018)’in haberine göre ABD’de sosyal medya platformları kişilere ait birçok veriyi toplamakta ve devletin yanında müşterileriyle de paylaşmaktadır. Yine aynı habere göre ABD’de Holokost katliamını reddetmek yasalar önünde bir ceza veya yaptırım gerektirmemektedir. Ancak böylesi bir düşünceyi kamusal ortamda ve sosyal medyada paylaşmak anında iş dünyası, medya ve akademide karşılık bulmaktadır.

Sosyal medyada böylesi bir paylaşım karşısında anayasal kurumlar internet güruhu tarafından yoğun bir baskı altında kalmaktadır. Şirketler hemen böyle bir paylaşımı kınamakta, üniversiteler, akademisyenler ve öğrenciler yoluyla tepki göstermektedir. Ana akım medya ise ana akım söylem dışındaki böylesi durumları haberleştirme ve kınamaktadır. İlgi çekici olan durum ise sosyal medya platformlarının böyle durumlar için otosansür, yanlış veya ofansif paylaşımları engelleme ve yasa dışı içerikleri yasaklama algoritmaları geliştirmiş olmalarıdır (Arc Digital, 2018). YouTube, Faceook, Google, Instagram, Twitter, LinkedIn birçok konuda kullanıcılarını puanlamakta ve bu puanları ABD ile de paylaşmaktadır.

Sonuç olarak ABD esasında Çin’le benzer bir yola girmiştir ancak farklılıklar nedeniyle kendi yöntem ve metotları dahilinde Sosyal Skor Uygulaması’na geçiş yapmaktadır.

Birleşik Krallık’ta ise durum biraz daha farklıdır. New Economics Foundation’a (2018) göre, mevcut hükümet ve muhafazakâr parti Sosyal Skor Uygulaması’nın Birleşik Krallık versiyonunu tasarlamaya başlamaktadır. Öncelikli alanlar ise sağlık hizmetleri ve güvenlik konularıdır. Böylesi bir tasarının kamuoyuyla henüz paylaşılmamasının nedeni ise NEC’e (2018) göre Birleşik Krallık vatandaşlarının böyle bir uygulamaya sıcak bakmamasıdır. Zira Çin’de hükümet böyle bir uygulamayı hayata geçirmekten utanmamış ve çekinmemiştir (New Economics Foundation, 2018; Value Walk, 2018).

Bireylerin verilerinin algoritmalar yoluyla sürekli olarak kayıt altına alındığı ve depolandığı Birleşik Krallık’ta sosyal kredi sistemi çokta uzak bir olasılık olarak

görünmemektedir. Buradaki vatandaşlar her geçen gün puanlanmış bir topluma doğru ilerlemektedir (The Guardian, 2018).

Almanya'da finansal krediler tek bir elde, Schufa Holding'te (Schufa: Schutzgemeinschaft für allgemeine Kreditsicherung) toplanmış durumdadır. Her türlü finansal işlem, kişilere ve şirketlere ait buradan sağlanan rapor ve puanlamalar eliyle yürütülmektedir. Dolayısıyla Sosyal Skor Uygulaması'na geçiş aşamasında uygulamanın ekonomik boyutu hızla sisteme entegre edilebilir durumdadır (Mag, 2017). Sosyal Skor Uygulaması'nın temeli olan sosyal kredi sisteminin de Çin'de öncelikle ekonomi temelli olarak ve Ali Baba, Tencent, Çin Halk Bankası gibi dev kuruluşlar üzerinden başlayıp şekillendiğini hatırlatmakta fayda vardır.

Schufa'nın kişileri oturdukları muhitten komşularıyla ilişkilerine kadar bir dizi başka faktörler üzerinden değerlendirdiği ve puanladığı bilinmektedir. Schufa'nın özel bir şirket olması ve puanlama esnasında şeffaflığa yer vermemesi de tartışmaları beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak Schufa'daki verilerin herhangi bir anayasal kurum ya da sosyal medyadan elde edilen verilerle birleştirilmesi neticesinde Almanya farkında bile olmadan Sosyal Skor Uygulaması'na geçmiş olacaktır (Handelsblatt, 2018).

Human Rights Watch'un (2016) raporuna göre Kuzey Kore'deki 'Songbun' uygulaması yurttaşlar topluluğunu kastlara bölmektedir. Oldukça eski bir uygulama olan Songbun'a göre yurttaşlar temel olarak dost, düşman ve tarafsız şeklinde derecelendirilmekte ve bu dereceler ışığında sosyal olarak ödüllendirilmekte veya cezalandırılmaktadır. North Korea News'e (2015) göreyse Kuzey Kore Songbun'ı teknolojidten yararlanarak geliştirmekte ve 'çağa ayak uydurmaktadır'. Öyle ki yeni Songbun'da vatandaşlar özel, cevher, temel, karmaşık ve düşman şeklinde 5 kategoriye ayrılmaktadır.

Kuzey Kore, gözetimin son derece yaygın olduğu bir devlettir. Buradaki verilerin toplanması ve yönetilmesi hususunda geliştirilecek bir algoritma neticesinde Kuzey Kore'de Sosyal Skor Uygulaması'na kısa sürede geçiş sağlayacaktır. Hali hazırdaki sistem de Sosyal Skor Uygulaması'nın ilkel bir deneme sürümünden çokta farklı bir şey değildir.

Rusya ise 2025 yılına kadar vatandaşlarının 5'te 4'ünün dijitalize edilmiş bir profil ve kimlik sahibi olacağını duyurmuştur. Bu profil vasıtasıyla bireyler dijital uzamda alışveriş, ödeme, sosyal aktiviteler gerçekleştirebilecek ve bu aktivitelerin yarattığı veriler nihayetinde devlet tarafından toplanacak ve depolanacaktır (The Moscow Times, 2018). Rusya dijitalize edilmiş bu profiller aracılığıyla yurttaşlarına birtakım olanak ve avantajların yanı sıra bazı kısıtlama ve yaptırımlar da uygulayacaktır. Sonuç olarak Rusya da Sosyal Skor Uygulaması'na yavaş ancak kararlı bir şekilde yaklaşmaktadır.

Son olarak Avrupa Birliği'ndeki platform ve düzenlemelerin henüz Çin'deki Sosyal Skor Uygulaması veya benzeri bir uygulamaya izin vermeyeceğini savunan Sithigh ve Siems'e (2019: 27-33) göre yine de uygulamanın alt yapısı hem Çin'de hem de Sosyal Skor Uygulaması'na geçen/geçmeyi düşünen ülkelerde sivil aktivizme katkı sağlayacaktır. Teknolojinin yardımıyla ve bu uygulamanın doğası gereği eleştirel ve seçici geri dönüşler, toplum kurallarının yüceltilmesi vb. durumlar uygulamayı devletler açısından cazip kılmaktadır (Sithigh ve Siems, 2019).

Özetle Sosyal Skor Uygulaması hâlâ çok yeni bir uygulamadır, gelişime ve çeşitli etkilere açık bir konumdadır. Devletler kendi uygulamalarını inşa edebilecek ve bu inşa sırasında uygulamanın hangi saiklerle kullanıma gireceğine, demokrasinin mi otoriterliğin mi, gözetimin mi toplum kurallarının mı gözetileceğine kendileri karar vereceklerdir. Bunun yanında elbette uluslararası ilişkiler ve farklılıklar/benzerlikler aracılığıyla da gelecekte kendi uygulamalarını dönüştüreceklerdir.

Uygulamanın olumsuz özellikleri ağır bassada olumlu belli başlı özellikleri de mevcut durumdadır. Sosyal Skor Uygulaması devletlere yeni bir meşruiyet zemini sağlaması, gelişen küresel ekonomik ilişkiler, internet ve sosyal medyanın yükselişi ve benzeri sebeplerden dolayı gelecekte birçok devlette farklı boyut ve şekillerde hayata geçmeye aday durumdadır. Bu noktadan hareket ederek bir sonraki bölümde uygulamaya neden ihtiyaç duyulduğuna dair çıkarımlarda bulunulacak ve uygulamanın geleceği tartışılacaktır.

3.4.5. Uygulamanın Yaratacağı Etki ve Gelecekteki Durumuna İlişkin Çıkarımlar

Sosyal Skor Uygulaması şu anda resmi olarak Çin ve Venezuela'da uygulanmaktadır. Buna karşın önceki bölümde ele alındığı üzere çeşitli devletler Sosyal Skor Uygulaması'nı gayri resmi, örtük, gizli olarak uygulamakta; diğerleri ise uygulamaya resmi olarak geçmek için ilk çalışmalar başlatmış durumdadır.

Geleceğe ilişkin net tahminler yapmak zor olsa da 2019 yılının sonları ve 2020 yılından itibaren 1,5 milyar insan uygulamadan doğrudan etkilenecektir. İlerleyen yıllarda atılacak resmi adımlar, internet ve sosyal medyanın yaygınlığı, hukuki düzenlemeler, devletlerin güvenlik politikaları vb. faktörler aracılığıyla bu rakam dünya nüfusunun yarısına yaklaşacaktır. Yine de uygulamanın henüz gelişim aşamasında olduğunu hatırlamakta yarar vardır. Uygulama henüz küresel ölçekte bir yaygınlık kazanmış durumda değildir.

Uygulama yaygınlığı henüz geniş bir küresel düzleme oturmasa da uygulamanın içeriği, neden var olduğu, tarihsel gelişimi gibi nedenleri ele alacak olursak giderek yaygınlık kazanacağını ön görmek gerçek dışı bir perspektif sayılamaz. Örneğin, dünya üzerinde her

geçen gün CCTV, sosyal medya kullanımı, internet kullanımı, suç oranlarında artış gözlemlenmektedir (Hakizimana ve Cheruiyot, 2016; We Are Social, 2019; The World Bank, 2019). Dolayısıyla sadece bu örneklerden yola çıkılarak düşünüldüğünde dahi devletler açısından uygulamaya geçiş demokrasi ve özgürlüklere bakış açıları dahilinde makul olabilmektedir.

Uygulamanın bireyleri sürekli olarak gözetim altına alması, önleyici tedbirden ziyade bireyleri baskı altına almakta ve kısıtlamaktadır. Ne var ki uygulamanın insanlar üzerindeki etkisi, insanların uygulama hakkındaki fikirleri, geri dönüşleri ve talepleri üzerine hazırlanmış resmi veya akademik bir rapor, çalışma bulunmamaktadır. Çin’de şu an da zorunlu pilot bölgeler dışında gönüllü olarak geçiş yapılabilen sistem de politik sebeplerle insanlar kendilerini bir anda sisteme entegre edilmiş daha da kötüsü kara listede bulabilmektedir. Ha keza Venezuela’da çok kısa bir süre içinde Fatherland Card zorunlu hale gelecektir. Böylesi bir dayatmanın demokrasinin ve de insan haklarının geliştiği ülkelerde ne gibi bir tepkiyle karşılaşacağı aşıkardır. Bunun yanında devletler uygulamayı hayata geçirmek adına onu gizli şekilde yürütme veyahut yurttaşların rızasını alarak uygulamaya geçmeyi de şüphesiz ki stratejilerine ekleyeceklerdir

Sosyal Skor Uygulaması olumlu etkileri bakımından ele alındığında ise yasalara mutlak bir itaati dolayısıyla yasaların ve devletin toplumdaki daha değerli olduğu savını ortaya koymaktadır. Uygulama vasıtasıyla ‘çürük’ yurttaş devlet tarafından diğer yurttaşlara karşı ihbar edilmektedir. Bu vesileyle toplumdaki karşılıklı güven duygusu güçlü bir şekilde tesis edilmeye çalışılmaktadır. Ancak uygulama anti demokratik yöntem ve anlayışlara da kapı aralamaktadır. Örneğin, herhangi bir muhalif ya da hükümetin politikalarına destek vermeyen bir yurttaş uygulama neticesinde kendisini ‘kara liste’de bulmakta ve çeşitli kısıtlama ve yaptırımlara maruz kalmaktadır. Sonuç olarak uygulamayı kullanan ve onu hayata geçiren iradenin demokrasi ve özgürlüklerle girdiği münasebetler uygulamanın çehresini de şekillendirecektir.

Uygulamanın tez boyunca bahsedilen ekonomik, sosyal ve politik boyutlarının yanı sıra ayrıca kültürel boyutu da mevcuttur. Hem uygulamanın kültürel boyutunu gösterebilmek hem de uygulama adına doğru bilinen birkaç yanlış düzeltmek adına bir sonraki bölümde distopik bölümlere sahip olan ve uygulamayı yorumlayan Black Mirror ve The Orville dizilerinin ilgili bölümleri ele alınacaktır.

3.5. Uygulamanın Kültürel Yansımaları: Black Mirror ve The Orville Dizileri

Black Mirror dizisi, bilim kurgu/gerilim türünde bir İngiltere yapımıdır. İlk olarak 4.12.2011 tarihinde Channel 4'te yayınlanmıştır. Dizinin yayın hakları 2015'te Netflix tarafından satın alınmıştır.

Diziyi diğer bilim kurgu ve gerilim dizilerinden farklı kılan belirli özellikleri mevcuttur, bunlar; her bölümde farklı oyuncu ve karakterlerin yer alması, ana tema aynı kalmak koşuluyla farklı mekân ve konuların işlenmesi, modern toplum ve bireylere yöneltilen eleştiriler, iletişim teknolojilerine getirilen eleştiriler, iktidar ve medya arasındaki ilişkilerin irdelenmesidir. Dizi esasında modernizm eleştirisinden yola çıkarak yine toplumu hedefine alacak şekilde bir distopya yaratmakta ve izleyiciye bu distopyanın rahatsız edici atmosferini sunmaktadır.

Black Mirror dizisi, genel bütün gözetildiğinde modern toplum ve bireylerin çelişkilerini, problemlerini, yeni teknolojileri ve bu teknolojilerin yol açtığı olumsuzlukları gözler önüne sermekte; dünyadaki iktidar, medya, sanat ve gündelik yaşam ilişkilerinin eleştirisini sunmaktadır. Black Mirror bilim kurgu unsurlarına da başvurmak suretiyle modern toplumla ilgili bir gelecek distopyası yaratmaktadır.

Hem Black Mirror'un hem de The Orville'in tez kapsamında işlenilmesinin başlıca sebebi bir bilim kurgu evreninde iletişim ve gözetim teknolojilerini eleştirel bir şekilde konu ediniyor olması ve tezde bahsedilen Sosyal Skor Uygulaması'na bazı noktalarda örnekler sağlıyor oluşudur. Bunun yanında her iki dizinin ele alınacak bölümleri düşünüldüğünde Sosyal Skor Uygulaması'ndan etkilendiğini söylemek de doğru olacaktır. Son olarak The Orville'in bütünüyle gelecekte geçen bilim kurgu evreni bir kenara bırakılırsa özellikle Black Mirror'ın şimdiki zaman ve gelecek arasında oldukça gerçekçi köprüler kurması ve dizide işlenen bazı konuların gerçek hayatta uygulanmaya başlaması bu dizileri tez kapsamında incelemeye değer kılmaktadır.

Tezin genel bütünlüğü açısından ilk elde Black Mirror dizisinin 3.sezon 1.bölümü olan, yönetmenliğini Joe Wright'ın yaptığı ve 21 Ekim 2016'da gösterime giren 'Nosedive' adlı bölüm incelenecektir. Bu bölümde Lacie Pound, herkesin sosyal davranış ve hareketlere dayalı olarak 5 yıldız/puan üzerinden derecelendirildiği bir toplumda yaşamını sürdürmektedir. Söz konusu puanlama yoluyla statüler, satın alınacak ve sahip olunacak mal ve mülkler, arkadaşlık ilişkileri belirlenmektedir. Tıpkı içerisinde bulunduğumuz dünya gibi Lacie'nin dünyasında da insanlar diğer insanlar hakkında bilgi edinmek adına sosyal medya hesaplarını kullanmaktadır. Nosedive evreninde bir kişinin ortalama puanını herkes görebilmekte ve bu puanlar kişilerin toplumsal statülerini, sahip olabileceklerini şekillendirmektedir.

Lacie, kendisinden düşük bir puan/yıldız ortalamasında olan ancak bu durumu pek de önemli görmeyen kardeşi Ryan ile aynı evde yaşamaktadır. İki kardeş pek de iyi anlaşmamaktadır. Lacie, 4,243 olan yıldız oranı ve puanını 4,5'e çıkararak elde edeceği indirim yoluyla lüks bir evi satın almaya karar verir. Çabaları sırasında bir emlakçı ile görüştüğü esnada emlakçı Lacie'ye puanını yükseltmek için yüksek puanlı, 'onurlu' kişilerden alacağı yüksek puanların kendi ortalamasına çok daha hızlı ve büyük bir etkide bulunacağını söyler. Lacie bu bilgiyi öğrendikten sonra zengin ve sosyetik bir ünlü yaşamına sahip çocukluk arkadaşıyla irtibata geçer ve çocukluk arkadaşı Naomi, Lacie'yi yakın zamanda gerçekleşecek olan kendi düğününe davet eder. Düğün günü geldiğinde Lacie birçok olumsuzluk yaşar ve karizmatik görünümlü puanı evden çok uzakta olan düğün yerine vardığında dizinin diliyle söylersek 'sefil' bir duruma düşmüştür. Düğünde düşük puanlı dolayısıyla düşük profilli birini istemeyen Naomi, Lacie'yi düğününe kabul etmez. Bunun üzerine düğüne gizlice sızan Lacie hayalini kurduğu insanlarla bir araya gelerek çarpıcı bir konuşma yapar. Bölümün katarsisi burasıdır. Yaptığı konuşmanın ardından pek çok suçlamayla birlikte Lacie hapse kapatılır. Hapiste yan hücredeki erkekle konuşmaya başlar ve bölüm sona erer.

Öncelikle şunu söylemekte fayda var, Lacie'nin puanının düşmesi son derece subjektif bir zemine oturmaktadır. Ofis içindeki gruplaşmalarda yanlış kişinin tarafında olmak, iş arkadaşlarından biriyle girdiği sosyal rekabet, kafede teşekkür etmeyi unutması, taksiciye bahşiş vermemesi ve taksiciyi bekletmesi, havaalanında havayolu çalışanıyla girdiği diyalog, araç kiralama şirketinde bozuk arabayı kiraladıktan sonra verdiği tepki, otostop çekmesi gibi sebepler Lacie'nin puanının sadece 24 saat içerisinde oldukça yüksekte zemine çakılmasına katkıda bulunmuştur. Bu puanlamalar sosyal medyadaki paylaşımların yanı sıra günlük aktivite ve davranışlar yoluyla gerçekleşmiştir. Oysa altını çizmekte yarar var ki Sosyal Skor Uygulaması'nda henüz yurttaşlar birbirlerini puanlayamamaktadırlar. Puanlama devlet ve devletin yetki verdiği şirketler yoluyla gerçekleşmektedir. Lakin belirtmek gerekir ki böylesi öznel ve kişiler arası bir değerlendirme metodunun gelecekte gerçekleşme olasılığı hiçte düşük değildir. En nihayetinde Facebook, Instagram ve Twitter'da da insanlar birbirlerini ve paylaşımlarını beğenmekte, puanlamakta ve oylamaktadır. Sosyal Skor Uygulaması gelecekte böyle bir yapıya belirli koşullar altında izin verecektir.

Görsel 3.1: Black Mirror Dizisi Nosedive Bölümü'ndeki Lacie Pound (The Telegraph, 2017).

Dizi yoğun bir sosyal medya ve toplum eleştirisinin yanı sıra tüketim kültürünü de es geçmemektedir. Lacie, yoğun bir tüketme arzusuna maruz kalmış durumdadır ve başına gelen tüm olumsuz gelişmeler daha fazla tüketme isteği doğrultusunda gerçekleşmiştir. Oysa dizi evreninde insani ilişkiler bir hayli geri planda kalmış durumdadır. Ne yazık ki dizinin gerçeğe yakınsadığı noktalardan biri budur. Günümüzde de insanlar sosyal medya evrenine ve onun inşa edilmiş gerçeğine kendilerini kaptırmakta, sürekli olarak tüketim kültürüne maruz kalmakta ve en nihayetinde kendilerini sosyal medya platformları yoluyla birer metaya dönüştürmektedirler.

Bölümün sonunda Lacie'nin hapiste konuşmaya başladığı adamla yaşadıkları da değinilmeye değerdir. Burada her ikisi de derecelendirme dışı kaldıkları ve kaybedecek 'puan'ları olmadığı için özgürdürler ve bu durumun farkına vararak mutlu olmaya başlarlar. Gözetimin, tüketim kültürünün ve sosyal medyanın birey üzerindeki tahakkümünü idrak ettirebilmek ve örneklendirmek adına bölümün bu şekilde nihayete ermesi de hayli yerindedir.

The Orville ise günümüzden yaklaşık 400 sene sonrasında geçen, genel teması bir uzay gemisi ve mürettebatının başından geçen maceralar olan bir bilim kurgu dizisidir. Diziyi ilginç kılan hususlardan biri gündelik yaşamda karşılaşılan sorunları işlemesidir.

Yukarıda da belirtildiği üzere tezin genel bütünlüğü açısından dizinin 1.sezonunun 7.bölümü olan, yönetmenliğini Tucker Gates'in üstlendiği, 26 Ekim 2017'de gösterime giren 'Majority Rule' isimli bölüm kısaca incelenecektir. Bu isim bölümün geçtiği gezene atıfta

bulunmaktadır zira bu gezegenin ilginç bir demokrasi anlayışı bulunmaktadır. Dizi isimden de yola çıkarak kitle kültürü, kalabalık mentalitesi ve kamuoyu üzerindeki sosyal medya etkisini irdelemektedir.

Bölümde LaMarr isimli karakter kayıp iki antropoloğu aramak için gittiği ve 21. yüzyıl dünyasına kültürel açıdan son derece benzerlik gösteren Sargas gezegeninde uygun olmayan toplum davranışları sebebiyle ve bu davranışların sosyal medyada yayımlanan kısa bir görüntüsü üzerinden 1 milyondan fazla 'down' (olumsuz, aşağı) oyu alarak tutuklanır. LaMarr'ın durumdan sıyrılmak adına iki seçeneği mevcuttur: Halkı ve kamuoyunu ikna ederek puanlarını yükseltmek veya idama kadar giden birçok yaptırımla karşılaşmak. LaMarr nihayetinde dostlarının da yardımıyla cezadan kurtularak gezegeni terk eder ve bölüm sona erer.

Görsel 3.2: The Orville Dizisi Majority Rule Bölümü (The Orville Wiki, 2018).

Majority Rule'da Nosedive'in aksine insanlar Sosyal Skor Uygulaması'na benzeyen sistemleri üzerinden devletin yetkilerini de kullanmaktadır. Öyle ki LaMarr'ı yakalayan da yargılayan da serbest bırakan da sıradan vatandaşlardır. Dizi bir alt metin olarak çoğunluğun ya da halkın despotluğunu bizlere göstermeye çalışmaktadır. Fakat bu alt metin öylesine seçilmiş gibi durmamaktadır. Zira, kitlesel oy kullanımı ve karar verme pratiği Sosyal Skor Uygulaması'na benzer olan bir uygulama yoluyla ve sosyal medyanın yardımıyla gerçekleşmektedir.

İnsanlar oylama ve duruşma sırasında birbirlerini etkilemekte, çoğunluğa göre hareket etmektedirler. Gezegendeki çoğunluğun gerçek veya doğru ile ilişkisi kesilmiş görünmektedir. Gerçek veya doğruların yerini çoğunluğun gücü ve inancı almış durumdadır. Dizinin gerçeğe

yaklaştığı anlardan bir diğeri de budur. İnsanlar özgürce kendi fikirlerini paylaşmak yerine çoğunluğun hareketine göre kendilerine şekil vermekte ve bunu yaparken sosyal medya trendlerinden etkilenmektedirler.

Sonuç olarak her iki dizinin içerisinde yer bulduğu 21.yüzyılın zihin yapısından ve kültürel dünyasından etkilendiğini söylemek yerinde olacaktır. Ne var ki aynı dizilerin geleceğin inşası anlamında fikir ve hayal vermeleri de aynı oranda geçerlidir. Her iki dizinin de farklı oranlarda gelecekte dünyanın hatırı sayılır bir bölümünü etkisi altına alacak olan Sosyal Skor Uygulaması'na farklı birer yorum getirmesi kayda değerdir. Bununla beraber her iki bölümde de işlenen ortak öğelerin yanı sıra artan sosyal medya kullanımı, yoğun sosyal medya kullanımının etkileri, medya ve rızanın rolü, tüketim kültürü, gözetim toplumu, gözetim kültürü, internet ve ağ toplumu, Postmodernizm kavramları üzerinden takip eden bölümde Sosyal Skor Uygulaması eleştirel bir tutumla analiz edilecektir.

3.6. İlgili Diğer Teoriler Perspektifinde Uygulamanın Değerlendirilmesi

Bu bölümde tezin ilk kısmında verilen literatür, kavram ve teorilerin yardımıyla Sosyal Skor Uygulaması yorumlanacaktır. Sosyal Skor Uygulaması toplum ve birey yaşamını kökten değiştirebilecek güçte bir uygulamadır. Dolayısıyla bu uygulamanın eleştirel bir süzgeç yardımıyla değerlendirilmesi zaruridir.

Hegemonya kelimesi gündelik dilde bir devlet veya kişi üzerinde baskı kurma ve üstünlüğü ifade ettiğini (TDK, 2019) daha önce dile getirmiştik. Gramsci'ye göre Hegemonya ideolojik bir sentezdir ve kapitalist bir ekonomik sistemde sınıflar arasındaki mücadeleyi de anlatmaktadır. Hegemonya, aynı zamanda ekonomik eşitsizliği ve bu eşitsizliğin yarattığı durumları işaret etmektedir. Hegemonya başka bir anlamıyla da ideolojik alanın ve ideolojik olanın dönüştürülmesidir. Bu şekilde ideoloji esasında özneleri yaratma amacı güden bir pratiktir (Marx ve Engels, 2006: 9-12; Gramsci, 2006: 13-17). Hegemonya, gücü kazanma ve sürdürme/sürekli kılma yöntemidir (Lull, 2001: 50-52).

Bu tanımlardan yola çıkarak Sosyal Skor Uygulaması'nın kapitalist, devlet destekli sınıfların halk kitleleri üzerinde bir meşruluk aracı ve bir ajan olarak görev yapan memur olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sosyal Skor Uygulaması aynı zamanda devletin sivil toplum üzerinde kurduğu hegemonyayı da ifade etmektedir. Devletin gücünü kaybettiği, uluslararası alanın ve şirketlerin güçlendiği tezlerine karşı (Skinner, 2009: 325-370), devlet yeniden vatandaşlarıyla olan ilişkilerini Sosyal Skor vb. uygulamalar yoluyla güçlendirmekte ve alan kazanmaktadır.

Sosyal Skor Uygulaması'nın varlığı aynı zamanda Gramsci'yi haklı çıkararak alt ve üst yapı arasındaki ilişkinin karşılıklılığını ortaya çıkarmıştır. Burada elbette uygulamanın neden bu denli sessiz ve sakince hayata geçtiği ve çok az tepkiyle karşılaştığı da sorgulanmalıdır.

Uygulamanın tepkisiz bir biçimde hayata geçmesinin en büyük nedenlerinden biri Chomsky'e atıfla (2005; 2012) halk kitlelerinin rızasının medya eliyle sağlanmış olmasıdır. Uygulamanın planlanması, duyurulması, hayata geçmesi sürecinde medya devlet ve sermaye lehine konum almış, ekonomi-politiğin önemini gösterir şekilde devlet ve sermaye olan çıkar ilişkileri sebebiyle uygulamayı desteklemiş, kamu yararını ve kamunun aydınlanma hakkını ihmal etmiştir. Sonuç olarak örneğin Çin'de 2019 ve 2020 yılları boyunca tüm ülkeye yayılacak olan sistem çok az bir tepkiyle karşılaşmış ve yurttaşlar uygulamaya çoğu yerde gönüllü olarak katılmışlardır.

Uygulamanın hem yürürlükte olan ülkelerde hem de planlanan/tasarlanan/tartışılan ülkelerde böylesi hızla meşruluk kazanmasının nedeni elbette sadece medyanın rolüyle ve 'rızanın gücü'yle açıklanamaz. Bunların yanında toplumun yapısına ve içerisinde bulunduğumuz dönemin anlayışına da göz atmamız gerekmektedir.

Günümüzde, Postmodernizm giderek geçer akçe konumuna gelmektedir. Yapısöküm ve göreceliliğin kutsandığı postmodern dünyada toplumsal anlatılar ve gerçekler giderek göz ardı edilmekte ve gerçek ile doğru inşa edilen birer 'şey'e dönüşmektedir. Modernizmin ilerlemeye ve topluma yönelik inancı yerini Postmodernizmle birlikte bireyin öncelendiği ve birey mitosunun kutsandığı bir çağa bırakmaktadır (Balibar, 2015). Herkesin adeta tek başına bir doğru ve gerçek inşa ettiği bir dönemde toplumsal güç zayıflamakta ve Sosyal Skor Uygulaması'na geçit vermektedir.

Postmodernizm'in etkilerinin yanında kültür endüstrisinin önemi de Sosyal Skor Uygulaması bakımından hayli yüksektir. Frankfurt Okulu düşünürlerince ortaya konan kültür endüstrisi en öz haliyle, modernizm ve kapitalizmin kültürü standartlaştırmasını analiz eder ve bu standartlaşmaya karşı çıkarak eleştirir. Kültür endüstrisi insan ve toplum hayatında bir çölleşmeyi ve homojenleşmeyi anlatır, homojenleşmiş aynılaştırmış birey ve toplum ise totaliterliğe ve tüketimi kutsayan kapitalizme hizmet eder. Sosyal Skor Uygulaması kültür endüstrisini ileri bir seviyeye taşıyarak bireyi verileştirmektedir. Bu verileştirmenin açık sonucu olarak bireyi puanlamakta ve mekanik bir insana kapı aralamaktadır. 2000 seneden fazla bir zaman önce insanın aynı nehirde iki kez yıkanamayacağını düşünen Herakleitos'tan (2005), insanı ve insan davranışlarını gözetleyen, izleyen, verileştiren ve puanlayan bir anlayışa sürüklenmek tüm insanlık tarihi adına tüm insanların üzerinde düşünmesini gerektiren bir durumdur.

Kapitalizmin ve kitle kültürü, yalnızlaşan bireyin anlam dünyasını sarsmaktadır. Birey için tüketmek bir zorunluluğa dönüşmekte ve insani ilişkiler giderek yerini maddi ilişkilere bırakmaktadır (Baudrillard, 2013: 17-19, 68, 83, 87). Tüketim toplumunun özü işte buradadır. Tüketmek gündelik yaşamın ve onu kapsayan davranış kalıplarının ve yaşam ahlakının çerçevesini belirlemektedir. Sosyal Skor Uygulaması böylesi bir toplum yapısında filizlenmektedir. Alışveriş uygulamaları, online alışveriş şirketleri kişilere ait tüm verileri toplamakta ve Big Data yoluyla bu verileri depolamakta ve devletin yanı sıra diğer şirket, kurum ve kişilere satmaktadır. Tüketim, birey için adeta kaçınılmazdır. Bunun sonucu olarak kişiler sürekli daha fazlasını istemekte ve kendi kendilerini satın alarak tatmin etmeye çalışmaktadır.

Kendi kendini tüketim yoluyla tatmin edemeyen bireyler sosyal medyada kendi benliklerini yeniden inşa etmekte, gerçeklikle aralarına koydukları mesafeyi gerçekliği inançları üzerinden yeniden inşa etmek marifetiyle arttırmaktadırlar. Sosyal medya kişiler arasında etkileşimi arttırmakta, sivil toplum ve demokrasiye sınırlı da olsa katkı sağlamaktadır, doğrudur. Bunun yanında sosyal medyada ücretsiz alınan her servisin ürünü esasında o platformu kullanan kişilerdir. Zira sosyal medya uygulama ve platformları kişilerin nelerden hoşlandığı/hoşlanmadığı, nerelere gittiği, hangi yemekleri ve içecekleri tercih ettiği, giyim-kuşam ve alışveriş alışkanlıklarından ev adreslerine, yaşlarına, cinsiyetlerine, duygu ve düşüncelerine, duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimlerine kadar çok sayıda veriyi toplamaktadır. Bu verileri sonrasında yukarıda da belirtildiği üzere devlet ve şirketlere satmakta, özellikle reklam endüstrisine büyük karlar sağlamaktadır. Sosyal Skor Uygulaması hem şu anda sosyal medyadan faydalanmakta, bireyleri gözetim altına almakta, hem de gelecekte daha da yoğunlaşacak biçimde sosyal medyanın gönüllü olarak topladığı veriler yoluyla kendine güç devşirecektir. Gerek demokratik gerekse anti demokratik ülkelerin Sosyal Skor Uygulaması bağlamında ortaklaştığı ve ortaklaşacağı noktalardan biri sosyal medyadır.

Ağ toplumu ifadesi en basit şekliyle ekonomik, kültürel, siyasi ve toplumsal değişimlerin, çatışma ve uzlaşmaların temelini iletişim teknolojilerinde ve ayrıca mevzu bahis teknolojilerin ortaya çıkardığı üzere sayısal enformasyonlarda oluşunu anlatmaktadır (Castells, 2008; Dijk, 2006). Ağ toplumu ve bu kavramla ilişkili olarak ele alındığında küreselleşme Sosyal Skor Uygulaması'nı gücünü ve gelecekteki potansiyelini ortaya koymak anlamında değerlidir. Ağ toplumu bireyleri ve toplumları birbirlerine bağlamakta, bağımlı hale getirmektedir. Dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerinde bir uygulama, teknoloji, yenilik, fikir son derece hızlı bir şekilde dünyayı dolaşmakta ve diğer kişileri, toplumları ve devletleri etkilemektedir. Bu anlamda Sosyal Skor Uygulaması farklı derinlik ve yaygınlıkla gelecekte

dünyanın birçok yerinde faaliyet alanı bulacaktır. İnternetin dünyanın ekseriyetindeki etkisi göz önüne alındığında ve iletişim/enformasyon teknolojilerinin hızla artan gücü düşünüldüğünde dijitalleşen bir toplumda Sosyal Skor Uygulaması giderek kaçınılmaz görünmektedir.

Sosyal Skor Uygulaması giderek dijitalleşen bir dünyada kendine mevzi kazanırken, bireylerin mahremiyeti de büyük bir tehdit altında kalmaktadır. Mahremiyet, anayasalar tarafından koruma altına alınmış bir hak olmakla birlikte bu hakkın temel özelliği bireyin kendiyile ilgili bilginin üzerinde sahip olduğu kontrol gücüdür (Miller, 1971: 23-27). Mahremiyetin tek bir görünümü yoktur; tek başına olmak, yalnız kalmak, bir gruba dahil olmak ve kamusal yaşama katılmak da mahremiyetin çoklu boyutları arasındadır (Yüksel, 2003: 79). Ancak Sosyal Skor Uygulaması gerek sosyal medya gerekse CCTV kameralar ve gerekse de internetteki aktiviteler üzerinden bireyleri gözetim altında tutmakta, özel alan kavramı giderek ortadan kalkmaktadır. Mahremiyet, Sosyal Skor Uygulaması sebebiyle zayıflamakta ve bireyin özel alan ve işleri topluma karşı ifşa edilmektedir. Örneğin, Çin'deki Sosyal Skor Uygulaması kapsamında yürütülen Kara Liste bireyleri toplumsal olarak tecrit etmeye yönelik bir adımdır (Foreign Policy, 2018; Fortune Turkey, 2019). Bireyler, aylık ve haftalık olarak listeye girip girmediklerini kontrol etmek durumunda kalmaktadırlar. Kara Liste, Çin tarafından tüm vatandaşlara açık şekilde duyurulmakta ve yayınlanmaktadır. Bunların yanı sıra bireylerin özel alanları kamera, sosyal medya vb. yardımcılarının olmadığı son derece kısıtlı bir alana hapsedilmektedir. Oysa, özgür ve mutlu bir toplumun modern dünyadaki temel yapıtaşlarından biri kişilerin mahremiyetinde yatmaktadır. Sosyal Skor Uygulaması kişilerin özel alanlarını ve mahremiyetini ihlal etmektedir.

Foucault'a göre 20.yüzyılda ortaya yeni bir durum çıkmıştır; iktidarın halk odaklı olması yerine halkın iktidar odaklı olması. Artık, iktidar bilinmeyen, görünmeyen ve sürekli gözleyen bir biçime kavuşmuştur. Şekil değiştirmiş ve bunun yanında farklı yöntemleri benimsemiştir. İktidar eski çağlardakinin aksine bir kişinin değil gözün iktidarındır artık.

Foucault'nun bahsettiği bu durum Panoptikon'da gerçekleşir. İnsanlar devasa bir kule ve onun muazzam gözetim gücü altında giderek ezilirken birbiriyle temas kuramaz ve gözetleme korkusuyla giderek yalnızlaşır. Bedensiz kulenin üstündeki dev göz bir imgedir ve toplumu sürekli gözleyen bu dev göz, iktidarın gözüdür (Özdel, 2012: 23-25). Sosyal Skor Uygulaması Foucault'nun 20.yüzyıldaki tespitini 21.yüzyıla taşımıştır. Sosyal Skor Uygulaması elle tutulur, gözle görülür olmayan bir Panoptikon'u ve bu Panoptikon'un işlevlerini hayata geçirmektedir.

Modern toplumlarda iktidar, gözetim yoluyla çeşitli mekanları disipline etmektedir. Aileler, okullar, askeri kışlalar, fabrikalar vb. bu mekanlara örnek verilebilir. Buralar toplum

ve iktidarın belirlediği kuralların dışında kalanları ayırma, eğitime ve ıslah etme için kullanılmaktadır. Bu mekanlar, toplum dışı olanın makul vatandaşa dönüştürüldüğü yerlerdir. İktidar, gözetim yoluyla tüm bu işlemleri aleni zor ve güç kullanmak yerine meşru, örtük ve sistemli bir şekilde gerçekleştirmektedir (Foucault, 1992: 167-274). Sosyal Skor Uygulaması'nın özü işte bu gözetim anlayışından beslenmektedir. Devlet, iktidar ve güç sahipleri uygulama yoluyla gözetimi neredeyse sınırsız olacak şekilde genişleterek henüz gerçekleşmemiş muhalefeti, kural bozmayı ve suçları engellemeye çalışmaktadır.

Foucault'ya göre egemen/eski iktidar yapısı, bedenler üzerinden verilen ceza anlayışını benimserken, modern iktidar zihinleri terbiye etme yoluna gitmektedir. Foucault'nun Panoptikon anlayışına göre Panoptikon öyle mükemmel şekilde düzenlenmelidir ki gözetim eylemi kesintiye uğrasa dahi etkileri sürekli olmalıdır. Sonuç olarak iktidar azametini, gücünün fiilen uygulanmasına gerek kalmamasında bulmalıdır (Foucault'dan akt. Güven, 2014: 93-96; Donzelot, 1991: 169-181; Gordon, 1991: 1-51). Sosyal Skor Uygulaması tam da bu noktada devlet ve iktidarların ihtiyaçlarına cevap verecek bir biçimde ortaya çıkmıştır. Panoptikon'un yeniden yorumlanması olarak değerlendirilebileceğimiz uygulama vasıtasıyla iktidar kendisini görünmez kılmış bunun yanı sıra izleme, denetleme, kontrol etme yeteneği muazzam seviyelere ulaşmıştır.

Gözetim ve gözetleme mekanizmaları aracılığıyla bireylerin tutum ve davranışları üzerinde daha fazla söz sahibi olunmaktadır. Sosyal Skor Uygulaması gözetimi gözetleyen lehine çok daha katı ve sıkı bir şekle büründürmüştür. Gözetimle bütünleşen Sosyal Skor daha fazla nüfuz olanağı sağlamaktadır.

Sosyal medya ve Büyük Verinin yanı sıra dev şirket ve kameraların sağladığı devasa büyüklükteki veriler aracılığıyla Sosyal Skor Uygulaması iktidarın fiilen uygulandığı bütün alanları ve bu alanlar üzerindeki nesnelere adeta bir Panoptikon gibi bilinebilir dolayısıyla kontrol edilebilir hale getirmiştir.

Cezalandırma, denetim, eğitim, ıslah, tedavi, üretim işlevleriyle entegre olabilen Panoptikon, iktidar içim denetlenmesi gerekenler arasında uyum sağlamak ve toplumsal alana yayılarak bu alan içinde; iktidarı ve devleti güçlendirme, üretimi ve gözetimi arttırma, eğitimi yaygınlaştırma, ekonomiyi büyütme vb. gibi genel bir işlev olma misyonunu giderek üstlenmektedir (Foucault'dan akt. Güven, 2014: 93-96; Foucault, 2002: 17-75). Sosyal Skor Uygulaması da bireyleri sürekli bir gözetim kısıncasına alarak onu devletin istediği ölçü ve davranış kalıplarına itmekte, zorunlu bırakmaktadır. Sosyal Skor'un ekonomik boyutu düşünüldüğünde Panoptikonla olan uyumu da ortaya çıkmaktadır. Ekonominin devlet ve şirketler açısından güvene alınması adına sosyal kredi sistemi veya Fatherland Card, bireyi

kısıtlamakta, örselemektedir. Kamu ve toplum çıkarı yerini devlet ve şirketlerin çıkarına bırakmaktadır.

İktidarın gözü aslında iktidarın kendisini de ifade ederken gözetleyen bu göz kendisini gözetlenenlerden sakınarak gözetlenenler üzerinde daimî bir gözetim tedirginliği ve bu hastalıklı hisle bütünleşmiş bir toplum yaratmaktadır (Foucault, 2012).

Sosyal Skor Uygulaması gözetimi devlet lehine kolayştırmış ve hızlandırmıştır. Bunun yanında gözetimin yol açtığı problemleri yoğunlaştırmış ve hem bireylerin hem de toplumun özgürlüğünü kısıtlamıştır. İfade özgürlüğünden basın özgürlüğüne kadar bir dizi başlık altında Sosyal Skor, demokrasi ve özgürlükleri baskıyla esaret altına almaktadır.

İnternetin ve sosyal medyanın bu bölümde bahsedildiği üzere çeşitli sebeplerle birlikte hüküm sürdüğü günümüzde, Sosyal Skor Uygulaması birçok yönden dizi, roman ve filmlerde görebileceğimiz türden bir distopyanın temellerini atmış bulunmaktadır. Bu uygulamanın gelecekte birey, toplum ve devletleri etkileyeceği, aralarındaki ilişkileri ve yapıları dönüşmeye zorlayacağı, üzerinde tartışma ve mücadele alanı yaratacağını belirtmek, bu tezi ortaya koymaktaki amaçlarımızla örtüşecek biçimde, zaruridir.

SONUÇ

Bu tezin ana sorunsalını oluşturan Sosyal Skor Uygulaması her geçen gün gerek sosyal medya gerek haberler gerekse de internet dizileri aracılığıyla daha bilinir olmakta ve merak uyandırmaktadır. Bu tez ile Sosyal Skor Uygulaması'nın neden ve nasıl ortaya çıktığı, birey, toplum ve devletler üzerindeki etkileri ve gelecekte uygulamanın yaratacağı değişim ve dönüşümlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma bulguları tezin amaçlarıyla örtüşmektedir. Buna göre Sosyal Skor Uygulaması halihazırda birey, toplum ve devletleri çeşitli yönlerden değiştirmekte ve dönüştürmekte, gözetimi kusursuzlaştırmaktadır.

Araştırma sorularına dönülecek olursa tezdeki çalışmada araştırma sorularına bulunan yanıtlar şöyle özetlenebilir:

Sosyal Skor Uygulaması, ilk olarak Çin'de ortaya çıkmış ve resmi olarak şu an da Çin'in yanı sıra Venezuela'da uygulanan bir puanlama sistemidir. Sosyal Skor Uygulaması'nın sadece ekonomi ve finans odaklı ayağı olan sosyal kredi sisteminin ilk versiyonu ticaret ve finans sektörlerinde yaşanan problemleri çözmeye adına 1991 yılında ortaya çıkmıştır. Sosyal Skor'a ilham veren ve bankacılıktan borsalara kadar birçok alanda uygulanan kredi sisteminin temelinde bireyin güvenilirliği çeşitli faktörler aracılığıyla ölçülmekte ve puanlanmaktadır.

Sosyal Skor Uygulaması salt ekonomi endeksli olan bu sistemi, devlet ve yurttaşlar arasındaki ilişki ve güvenirliliğin ölçülmesine ve puanlanması yönünde genişletmiş ve derinleştirmiştir. Çin'de Sosyal Kredi Sistemi, Venezuela'da Fatherland Card/Carnet de la Patria, Kuzey Kore'de Songbun adıyla anılan sistemler birtakım farklılıklar göstermekle beraber özünde aynı işlevi yerine getirmektedir: Devletin, kendi vatandaşlarını puanlaması. Sosyal Skor terimi tez kapsamında genel ve kapsayıcı bir ifade ve kavram olarak kurgulanmış ve kullanılmıştır. Her ülke sisteminin farklı birer ismi bulunmaktadır.

Sosyal Skor Uygulaması'na göre devlet vatandaşlarını yasalara uyma, toplum kurallarına saygılı olma, diğer kişiler ve şirketlerle girilen ilişkilerdeki güvenilirlik, alışveriş alışkanlıkları, sosyal medya aktivite ve paylaşımları, devletin (iktidarın ya da baskın ideolojinin) yanında olmak ya da devlete karşı durmak, vergi ve ödemeler hususundaki hassasiyet/güvenilirlik, tüketim davranışları, suç işleme/suçsuz olma gibi bir dizi başlık altında değerlendirmekte ve puanlamaktadır. Bu puanların karşılığında ise devlet yurttaşlarına birtakım ödüller ve cezalar vermektedir. Örneğin, yüksek puana sahip olanlar daha ucuza uçak, tren, gemi ve otobüsle seyahat edebilmekte, daha uygun fiyatlara yiyecek ve yakıt alabilmekteyken, düşük puana sahip olanlar toplu ulaşımda kısıtlama ya da yüksek ücretlerle karşılaşmakta,

sosyal medya hesaplarına el konulmaktadır. Bunların yanı sıra Çin’de Kara Liste uygulaması da bulunmaktadır. Sosyal Skoru belirli bir puanın altına düşen vatandaşlar birçok kamusal alan ve kamusal işten uzaklaştırılmakta, sosyal medya hesapları yasaklanmakta, iş bulmakta ve sosyalleşmekte sıkıntı çekmektedir. Çin, haftalık ve aylık periyodlarla listeye giren vatandaşlarını ilan etmek ve Sosyal Skor’un ürkütücü boyutunu bir kez daha gün yüzüne çıkarmaktadır. Zira bu listeye ekonomik ya da yasal sebeplerle girmek mümkün olduğu gibi siyasi veya ideolojik nedenlerle ve son derece sübjektif ve siyasi kararlarla da girmek mümkündür.

Sosyal Skor Uygulaması’nı ortaya çıkaran olası nedenler düşünüldüğünde ilk elden uygulamanın hayata geçmesinin temelinde devletlerin güvenlik ihtiyaçları önemli bir yer tutmaktadır denilebilir. Devletler, artan suç oranlarını ve kendi otoritelerini arttırmak amacıyla bir dizi arayış içerisine girmişler ve nihayetinde gözetim ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle beraber Sosyal Skor Uygulaması’nı kendi ihtiyaçları özelinde şekillendirmişlerdir. Bunların yanı sıra kapitalizmin neoliberal politikalar eliyle tüm dünyada yeniden güçlenmesi ve bu durumun toplum ile birey üzerindeki etkisini iyi tahlil eden devletler Sosyal Skor Uygulaması vasıtasıyla hegemonyalarını giderek büyütürken gözetim araçlarını çok daha önleyici, güçlü ve görünmez bir biçime kavuşturmuşlardır. Sosyal Skor’u ortaya çıkaran bir diğer olası neden ise kitle kültürünün yanı sıra tüketim toplumdur. Ağır ekonomik eşitsizlikler içerisinde daima rekabete zorlanan bireyler boş zamanlarını da sosyal medya aracılığıyla ve dijital kimlikleriyle yine kapitalizme kazandırmakta ve sonuç olarak Sosyal Skor’u genişletmekte ve devletlerin veri ihtiyacını karşılamaktadırlar.

Sosyal Skor Uygulaması’nın devlet, toplum ve birey üzerindeki etkileri ele alındığında ilk dikkat çeken husus sosyal medya uygulamaları ve bu uygulamaların yol açtığı etkilerdir. Çin, Venezuela ve Kuzey Kore bir kenara bırakıldığında dahi geri kalan dünya ölçeğinde Facebook, Youtube, Instagram, Twitter, Google, LinkedIn, WhatsApp gibi şirketler kişilere ait verileri Büyük Veriyle toplamakta, depolamakta ve başta devletler olmak üzere müşterilerine satmaktadır. En nihayetinde Sosyal Skor Uygulaması sosyal medyanın hüküm sürdüğü ülke ve toplumlarda kolaylıkla hayata geçebilecek niteliktedir. Küresel sosyal medya platformlarının uygulamaya geçişi kolaylaştırdığı ve yurttaşlar tarafından ücretsiz alınan her servisin ürününün yine bizzat yurttaşlar olduğu açıktır. Bunların yanında ağ toplumu ve internetin hızla değiştirdiği günümüz toplumlarında şirketler ve sosyal medya kendi karları adına bireyin mahremiyetini ve verilerini ihlal etmektedir.

Bireylerin sosyal medya, tüketim kültürü ve post-gerçeklikle girdiği yoğun ilişkilerin önlenmesi ve daha sağlıklı bir toplumun sağlanabilmesi adına denetim ve eğitim kilit

faktörlerdir. Sürekli tüketme arzusu ve şeyleşmeden kaçınılan bir dünyada sosyal medya da baskın gücünü kaybedecek ve çok daha demokratik bir aygıtla dönüşecektir. Ayrıca sosyal medya ve Big Data arasındaki ilişkinin temel eğitimler yoluyla bireylere aktarılması da Sosyal Skor tehlikesi konusunda kamuoyunu bilinçlendirecektir.

Sosyal Skor Uygulaması'nın bu çapta geniş bir uygulama alanı bulmuş ve bulacak olmasının bir diğer nedeni de medya ve iktidar arasındaki ilişkilerdir. Medya şirketleri kendi çıkarlarını giderek iktidarla bütünleştirerek kamu yararını arka plana itmişler ve bunun sonucu olarak böylesi bir uygulama dahi çok az tepkiyle karşılaşarak hayata geçme şansı bulmuştur. Rızayı üreten, geniş kitleleri yönlendirme kabiliyetine sahip medyadır.

Gerçek ve doğrunun postmodern akımlarla giriştiği mücadeleyi giderek kaybetmesi ve tüketim kültürünün başat bir anlayışa dönüşmesi Sosyal Skor Uygulaması'nı güçlendirmiş; yalnızlaşmak durumunda kalan birey giderek kamusal alandan uzaklaşmıştır. Marcuse'un kastettiği anlamı kapsayarak ve de onu genişletecek şekilde Sosyal Skor Uygulaması insanı da toplumu da tek boyutlu hale getirmektedir. Tüm bunlarla birlikte Kültür Endüstrisi'nin yapay ihtiyaçlar yaratması ve bu ihtiyaçların tatminini kapitalizm üzerinden sağlaması toplum ve birey yaşamında yaratıcılığın, özgünlüğün yerini güdümlü, mekanik bir hayat anlayışına bırakmasına görkemli bir katkıda bulunmaktadır.

Mahremiyet ve özel alan, anayasa ve yasalarca korunan bir haktır. Oysa Sosyal Skor Uygulaması bireyi daima gözetim altında tutmakta ve onun davranış, hareket ve alışkanlıklarını takip ederek puanlamaktadır. Uygulama neticesinde mahremiyet ihlal edilmektedir. Uygulamanın bu yönden kesinlikle birtakım düzenlemelere ihtiyacı bulunmaktadır.

Sosyal Skor Uygulaması kuralları ve yasaları korumak adına olumlu olarak değerlendirilebilir. Buna karşın güvenlik kameralarından sosyal medya paylaşımlarına, sağlık verilerinden satın alınan kitaplara kadar birçok konuda vatandaşın 'kontrol ve terbiye edilmesi' son derece sorunlu bir durumdur. Sosyal Skor Uygulaması, tez kapsamında değerlendirilen distopik Black Mirror ve The Orville dizilerini gerçek hayata yaklaştırmakta, yakınlaştırmaktadır. Özgürlüğün belirli kıstas, kriter ve kısıtlamalara tabi edildiği Sosyal Skor Uygulaması gerek bireyleri gerekse toplumu bir açık hava hapisanesine kapatmaktadır. Yine de bu distopyanın henüz tamamen gerçekleşmediğini belirtmekte fayda vardır. Şöyle ki Sosyal Skor Uygulaması kapsamında kişiler henüz birbirlerini öznel bir şekilde puanlayamamaktadırlar; puanlama yetki ve otoritesi sadece devlete ait durumdadır.

Sosyal Skor Uygulaması'nın bir gözetim aparatı olarak Foucault'nun Panoptikon anlayışıyla olan ilişkisi son derece önemli ve ilgi çekicidir. Sosyal Skor Uygulaması, hiç

şüphesiz Foucault'nun düşünceleri ve Panoptikon'un teorideki büyük potansiyelini pratikte gerçekleştirmektedir.

Sosyal Skor Uygulaması'nın bu tez kapsamında üzerinde en çok durmaya çalıştığımız özelliği gözetimi teknolojiyle birleştirerek Panoptikon'u çok ileri bir boyuta taşıyor olmasıdır. Foucault'nun iktidarı analiz ederken söylediği üzere modern iktidar bedenler yerine zihinleri terbiye ve disipline etmektedir. Sosyal Skor Uygulaması da bu anlayışla bütünleşik olarak devletin yurttaşlarını kendi istek ve anlayışı doğrultusunda 'şekillendirmesini' sağlamaktadır.

Sosyal Skor Foucault'nun Bentham'dan alarak geliştirdiği Panoptikon'u mükemmele yakınlaştırmaktadır. Uygulama neticesinde iktidar gücünü ve zor kullanma tekeli kullanmadan vatandaşlarını sürekli olarak gözetleyerek denetim ve kontrol altında tutmaktadır. Sosyal Skor bu anlamıyla Panoptikon'un yeniden yorumlandığı ve Foucault'nun öngörülerini doğrultusunda genişletildiği bir gözetim pratiğidir. Uygulama sayesinde vatandaşlarını puanlar yoluyla ödüllendiren veya cezalandıran devlet, kendi denetim, kontrol ve gözetim kabiliyetinin muazzam artışını gözlerden kaçırmaktadır.

İktidarın gözünün aslında iktidarın kendisini ifade ettiğini dile getiren Foucault'ya paralel şekilde Sosyal Skor Uygulaması da esasında elde ettiği verilerin gücü itibarıyla kendi iktidarını inşa etmektedir. Bu inşa sırasında uygulama, bireyleri ve toplumları açık hava hapisanesine kapatmakta, özgürlük ve hakları ihlal edip sınırlamakta ve sonuçta distopyayı çağrıştıran bir dünyaya kapı aralamaktadır.

Panoptikon'un teorik olarak her yerde bulunma özelliği Sosyal Skor ile pratik olarak da mümkün hale gelmektedir. Sosyal Skor Panoptikonu'nda bireyler devlet, yasa, piyasa ve otoritenin belirlediği kalıplara dökülmekte ve bu kalıplara uymayanlar henüz döküm aşamasında bir takım yaptırım ve cezalarla karşı karşıya kalmaktadır. Distopyalara ait robotik, mekanik ve insani/toplumsal hasletlerin giderek ortadan kalktığı bir toplumsal yaşam Sosyal Skor eliyle mümkün ve hatta gerekli hale getirilmektedir.

Toparlamak gerekirse araştırma bulgularının ışığında Foucault'un Panoptikonu'nun Sosyal Skor Uygulamasıyla yeniden ve çok daha güçlü bir şekilde yaratıldığı görülmüştür.

Sosyal Skor Uygulaması'nı gizli, örtük ya da gayri resmi olarak değerlendiren, uygulayan; uygulamaya geçmeyi tasarlayan devletlerdeki durum ele alındığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Çin'de mevcut bulunan uygulamayı kendi 21.yüzyıl sosyalizmiyle birleştiren Venezuela'da da durum farklı değildir. Vatandaşlar bir takım güvenlik gerekçeleriyle devlet tarafından sağlanan ve hemen hemen kişilere ait tüm verilerin toplandığı bir kart yoluyla gözetlenmekte ve puanlanmaktadır.

Bunun yanı sıra Çin'de hali hazırda 200 milyon güvenlik kamerası vatandaşları yüz tanıma sistemi vasıtasıyla sürekli olarak izlemektedir.

Çin ve Venezuela ile birlikte Kuzey Kore'de uygulamanın daha az teknoloji içeren ilkel bir versiyonunu uygulamaktadır. Bu devletlerin yanı sıra ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Rusya da çeşitli ölçülerde sisteme geçmeyi planlamaktadır. Ancak bu geçişlerin Rusya hariç devlet düzenlemeleri yerine şirketler yoluyla gerçekleşebileceği tespit edilmiştir. Zira Çin'de de Sosyal Skor Uygulaması devletin büyük ortaklığının yanında dev teknoloji ve telekomünikasyon şirketleri yardımıyla gerçekleşmiştir.

Çin'de şu anda devletin yanı sıra Tencent, AliBaba, AliPay vb. büyük şirketler uygulamayı kullanmakta ve elde ettikleri verileri devletle paylaşmaktadır. 2020 yılının sonunda yaklaşık 1,5 milyar insanın doğrudan uygulamadan etkilenmesi beklenmektedir. Sonuç olarak kapitalizmin ve şirketlerin devletle organik ilişkiler yürüttüğü diğer ülkelerde Sosyal Skor Uygulaması'nın ekonomiyle entegrasyonu kolayca gerçekleşecektir. Bununla beraber yine aynı ülkelerin giderek geliştirdiği güvenlikçi politikalar da Sosyal Skor Uygulaması'na geçişi kolaylaştıracaktır.

Sosyal Skor ve distopik temalarına sahip Black Mirror ve The Orville dizileri karşılaştırıldığında ise tezde incelenen her iki dizinin ilgili bölümleri ve uygulamanın bir çok yönünün birbirlerinden etkilendikleri söylenebilir. Ne var ki bu etkileşimin esas kaynağı diziler, distopyalar ya da uygulamanın kendisi değildir. Zira hem bu diziler ve onların distopya anlatısı hem de uygulama aynı zihin dünyasının, 21.Yüzyıl'ın, Postmodernizm'in, birey ve tüketim kültürünün ve nihai olarak sosyal medyanın eseridir. Dolayısıyla uygulama ve diziler arasında doğuştan bir kültürel bağ mevcuttur. Ne var ki Sosyal Skor'un tarihi çok daha eskiye dayandığından dizilerin uygulamadan daha fazla etkilendiği söylenebilir. Bununla beraber incelenen her iki dizinin de farklı oranlarda gelecekte dünyanın hatırı sayılır bir bölümünü etkisi altına alacak olan Sosyal Skor Uygulaması'na farklı birer yorum getirmesi kayda değerdir.

Sosyal Skor Uygulaması, muhtemel geleceği ve yaratacağı etkiler açısından ele alındığında Sosyal Skor'un son kertede çok yeni bir uygulama gibi görünse de çok hızlı bir şekilde yayılmakta olduğu görülmektedir. Net bir şekilde tarih vermekten kaçınma hakkı saklı kalmak şartıyla uygulamanın gelecekte çoğu devlette ve dünya nüfusunun büyük bir oranında uygulanacağını öngörmek mümkündür. Özce dile getirilecek olursa Sosyal Skor Uygulaması gelecekte birey-toplum-devlet ilişkilerini değiştirecek ve dönüştürecektir.

Hem iletişim teknolojilerinin hem de gözetim teknolojilerinin sürekli olarak güç ve alan kazandığı göz önünde bulundurulursa uygulamanın hızla yayılması fikri mantıklı bir çerçeveye bürünecektir. Bunun yanı sıra artan internet ve sosyal medya bağımlılığı ve yukarıda da çeşitli

nedenleriyle bahsedildiği üzere tüketim kültürü ve rekabet odaklı toplum uygulamanın hayatlarımıza girmesini kolaylaştıracak faktörler olarak tespit edilmiştir.

Uygulamaya dair tüm bu olumsuzlukların yanında toplumun rızasının elde edilmesi ve toplumsal mutabakatın sağlanması durumunda Sosyal Skor'un toplumsal güveni tesis etme noktasında olumlu katkıları olacaktır. Daha barışçıl ve demokratik bir gelecek açısından ve bununla beraber söz konusu bir distopyadan kaçınmak adına çeşitli eğitim ve araştırmaların teşvik edilmesi, ayrıca kamuoyunun bağımsız medya eliyle uygulama hakkında doğru bir şekilde aydınlatılması yerinde olacaktır.

Sonuç olarak elde edilen bulguların ışığında şu söylenebilir; tüm bu olumsuz gelişmelerin karşısında durabilecek yegâne güç toplumsal olan ve alanın güçlenmesi, birçok yönden fiziki ve dijital uzamda kuşatılmış bireyin sivil toplumla yeniden özgürleşmesidir. Bir distopyadan kaçmanın en iyi yolu ise o distopyaya hiç girmemektir. Dolayısıyla, devletlerin ve şirketlerin uygulamaya geçişi sürecinde ve uygulama esnasında oluşturulacak güçlü bir kamuoyu; uygulamanın kamu yararının yanı sıra kişi hak ve özgürlüklerinin de göz önünde bulundurulduğu ve değerlendirildiği bir takım resmî ve yasal düzenlemeleri, sınırlamaları ve yasaları mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Adaklı, G. (2010). “Neoliberalizm ve Medya: Dünyada ve Türkiye’de Medya Endüstrisinin Dönüşümü”. *Mülkiye Dergisi*, 34(269): 67-84.
- Adorno, T. W. (2011). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. (Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ağaoğulları, M. A. (ed.). (2015). *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ağkaya, O. (2016). “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi”. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4): 23-48.
- Akgemci, E. (2014). “Venezuela’da Şiddeti Anlamak”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(1): 217-226.
- Akiner, N. ve Küngerü, A. (2016). “Uluslararası Medya Söyleminde İsrail’in 2014 Gazze Saldırısı: CNN ve Al JAZEERA Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *TESAM Akademi Dergisi*, 3(1): 53-79.
- Akpaninyie, M. (2017). “China’s Youth Social Credit System May Undermine CCP Legitimacy”. *CSIS*, 13: 12-15.
- Althusser, L. (2006). “Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes Towards an Investigation)”. M. G. Durham, D. M. Kellner (Ed.), *Media and Cultural Studies KeyWorks*. Blackwell Publishing, Cornwall, 79-87.
- Althusser, L. (2016). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. A. Tümertekin). İthaki Yayınları, İstanbul.
- Altunışık, R. (2015). “Büyük Veri: Fırsatlar Kaynağı mı Yoksa Yeni Sorunlar Yumağı mı?”. *Yıldız Social Science Review*, 1(1): 45-76.
- Ansorge, J. (2016). *Identify and Sort: How Digital Power Changed World Politics*. Hurt & Company, Londra.
- Arvidsson, A. (2004). “On the ‘Pre-History of the Panoptic Sort’: Mobility in Market Research”. *Surveillance & Society*, 1(4): 456–74.
- Aydoğan, F. (2003). “Kitle Kültürü ve Sirk Kültürü”. *Selçuk İletişim*, 2(4): 13-20.
- Aydoğan, F. (2009). “Eleştirel Perspektiften Yeni Medya”. *Marmara İletişim Dergisi*, 15: 185-194.
- Aytaç, Ö. (2004). “Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28: 115-138.

- Bakardjieva, M., Svensson, J. ve Skoric, M. M. (2012). "Digital Citizenship and Activism: Questions of Power and Participation Online". *JeDEM*, 4(1): 1-4.
- Balibar, É. (2015). *Citizenship*. (Çev. T. Scott-Railton). Polity Press, Cambridge.
- Baritci, F. ve Fidan, Z. (2018). "Sosyal Ağlarda Benlik Sunumuna Dair Bir Distopya: Black Mirror Dizisi Örneği". *Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 54: 37-63.
- Barkuş, F. ve Koç, M. (2019). "Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme". *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 3(1): 35-44.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu*. (Çev. H. Deliçaylı, F. Keskin). Ayrıntı, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2017). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*. (Çev. O. Adanır). Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Bauman, Z. (2005). *Bireysellesmiş Toplum*. (Çev. Y. Alogan). Ayrıntı, İstanbul.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Liquid Surveillance*. Polity Press, Cambridge.
- Bell, D. (1974). *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. Heinemann, London.
- Bennett, Tony. (1982). "Theories of the Media, Theories of Society". M. Gurevitch (Ed.), *Culture, Society and the Media*. Methuen, Londra, 30-55.
- Bennett, W. L. (2008). "Changing Citizenship in the Digital Age". W. L. Bennett (Ed.). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. The MIT Press, Cambridge: 1-24.
- Bentham, J. (2016). "Panoptikon ya da Gözetim-Evi". B. Çoban ve Z. Özarslan. (Ed.), *Panoptikon Gözün İktidarı*, Su Yayınevi, İstanbul.
- Berger, A. A. (2014). *Kültür Eleştirisi Kültürel Kavramlara Giriş*. (Çev. Ö. Emir). Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Bernal, P. (2016). "Data Gathering, Surveillance And Human Rights: Recasting The Debate". *Journal of Cyber Policy*, 1(2): 243-264.
- Bezel, N. (1984). *Yeryüzü Cennetleri*. Say Yayınları, İstanbul.
- Bocock, R. (2005), *Tüketim*. (Çev. İrem Kutluk). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Boothman, D. (2011). "The Sources For Gramsci's Concept Of Hegemony". M. E. Green (Ed.), *Rethinking Gramsci*. Routledge, Oxon, 55-67.
- Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi*. (Çev. Ü. H. Yolsal). Say Yayınları, İstanbul.
- Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2008). "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship". *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13: 210-230.

- Bozoğlu, T. (2018). ‘‘Teknoloji, Yönetim Ve Mekân: Gözetim, Denetim, Mahremiyet Ve Mekânsal Yapılandırma ile Pratiklerinin Kurumsallaşması’’. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 259-288.
- Bulut, S. (2009). *Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi. Ekonomi Politik Yaklaşımlar*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Burgess, J. ve Green, J. (2009). *Youtube: Online Video and Participatory Culture*, Polity Press, Oxford.
- Buxton, J. (2018). ‘‘Venezuela: Deeper Into the Abyss’’. *Revista De Ciencia Política*, 38(2): 409-428.
- Campbell, J. E. ve Carlson, M. (2002). ‘‘Online Surveillance And The Commodification Of Privacy’’. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 46(4): 586-606.
- Canpolat, N. (2005). ‘‘Bilginin Arkeoloğu Michel Foucault’’, *Kadife Karanlık: 21. yy. İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan ve B. Çoban (haz.). Su Yayınevi, İstanbul: 75-138.
- Cartledge, P. (2005). ‘‘Greek Political Thought: Historical Context’’, *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought*. C. Rowe ve M. Schofield (drl.). Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge: 11-22.
- Castells, M. (2000). *The Information Age: Economy Society and Culture. Volume I: The Rise of the Network Society*. Blackwell, Oxford.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, II. Cilt: Kimliğin Gücü*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, I. Cilt: Ağ Toplumunun Yükseliş*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cayford, M. ve Pieters, W. (2018). ‘‘The Effectiveness Of Surveillance Technology: What Intelligence Officials Are Saying’’. *The Information Society*, 34(2): 88-103.
- Chen, L. (2015). ‘‘Relationship of Marxism in China and Chinese Traditional Culture’’. *3rd International Conference on Education, Management, Arts, Economics and Social Science (ICEMAESS 2015)*, Changsha, Çin, 1133-1139.
- Chomsky, N. (2005). *Medya Denetimi*. (Çev. E. Baki). Everest Yayınları, İstanbul.
- Chomsky, N. (2010). *İktidarı Anlamak*. (Çev. T. Doğan). BGST, İstanbul.
- Chomsky, N. (2012). *Medya Gerçeği*. (Çev. A. Yılmaz). Everest Yayınları, İstanbul.
- Chorzempa, M., Triolo, P. ve Sacks, S. (2018). ‘‘China’s Social Credit System: A Mark of Progress or a Threat to Privacy?’’. *Policy Brief*. 18(14): 1-11.

- Couldry, N., Stephansen, H., Fotopoulou, A., MacDonald, R., Clark, W. ve Dickens, L. (2014). “Digital Citizenship? Narrative Exchange and the Changing Terms of Civic Culture”. *Citizenship Studies*, 18(6-7): 615-629.
- Council of the People’s Republic of China. (2014). *Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (14.06.2014)*. (İngilizce Çev. R. Creemers)
- Çakan, V. (2017). “Geçmişten Günümüze Çin”. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 111-130.
- Çelebi, V. (2013). “Michel Foucault’da Bilgi, İktidar Ve Özne İlişkisi”. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1): 512-523.
- Çelik, E. (2015). “Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1): 57-79.
- Dal, N. E. (2017). “Tüketim Toplumu ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19): 1-21.
- Dalgaldere, S. (2011). “Eleştirel Ekonomi Politığıne Bakış”. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2): 70-85.
- Dedeoğlu, A. Ö. ve Baybars, M. (2017). “Bir İktidar Alanı Olarak Çevrimiçi Gözetleme ve Tüketici Tutumları”. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi UIK Özel Sayısı*, 253-272.
- Dedeoğlu, G. (2014). “Özgürlük, Mahremiyet, Demokrasinin Değeri ve Bilişim Toplumunda Maruz Kaldığı Tehditler”. *Journal of Yaşar University*, 9(34): 5887-5897.
- Denzin, K. N. (1991). *Images Of Postmodern Society*. Sage, London.
- Derrida, J. (2007). *Deconstruction Engaged, The Sydney Seminars*. University of Illinois Press, Illinois.
- Diga, M. ve Kelleher, T. (2009). “Social Media Use, Perceptions Of Decision-Making Power, And Public Relations Roles”. *Public Relations Review*, 35: 440-442.
- Dijk, J. (2009). “Users Like You? Theorizing Agency in User Generated Content”. *Media Culture and Society*, 31(1): 41-58.
- Dijk, J. V. (2006). *The Network Society*. Sage, London.
- Doğan, K. ve Arslantekin, S. (2016). “Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum”. *DTCF Dergisi*, 56(1): 15-36.
- Dolgun, U. (2011). “İnternet ve Demokrasi”. *Journal of Economy Culture and Society*, 44: 221-236.

- Donzelot, J. (1991). “The Mobilization of Society”. G. Burchell, C. Gordon, P. Miller (Ed.), *The Foucault Effect Studies In Governmentality*. The University of Chicago Press, Chicago: 169-181.
- Dural, A. B. (2012). “Antonio Gramsci ve Hegemonya”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39): 309-321.
- Eberhard, W. (2004). *A History of China*. The Project Gutenberg EBook.
- Eker, S. (2016). “Türkiye’de Demokrasiyi Yeni Bir Yurttaşlık Anlayışıyla Düşünmek: Teknolojisel Yurttaşlık”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 71(1): 33-72.
- Ekiz, C. (2018). “Distopik Devletin Biyopolitikası”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 13-31.
- Erdönmez, I. Ç. (2014). “20. Yüzyılın Postmodern Düşünürü Olarak Gilles Deleuze”. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5: 1-10.
- Evans, D. ve McKee, J. (2010). *Social Media Marketing*. Wiley Publishing, Indiana.
- Eyüpoğlu, C., Aydın M. A., Sertbaş, A., Zaim, A. H. ve Öneş, O. (2017). “Büyük Veride Kişi Mahremiyetinin Korunması”. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(2): 177-184.
- Faria, H. J. (2008). “Hugo Chávez Against the Backdrop of Venezuelan Economic and Political History”. *The Independent Review*, 7(4): 519-535.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (Çev. M. Küçük). Ayrıntı, İstanbul.
- Fıncıoğulları, S. (2018). “Modernizme Çok Yönlü Bir Eleştiri ve Frankfurt Okulu”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 40: 49-59.
- Filippini, M. (2017). *Using Gramsci*. (Çev. P. J. Barr). Pluto Press, Londra.
- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev. S. İrvan). Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay). İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. (Çev. Ş. Aktaş). Yapı Kredi Kültür Sanat, İstanbul.
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay). İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*. (Çev. I. Ergüden). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fuchs, C. (2011). “An Alternative View of Privacy on Facebook.” *Information*, 2: 140-165.
- Fuchs, C. (2013). “Political Economy and Surveillance Theory”. *Critical Sociology*, 38(5): 671-687.

- Fuchs, C. (2014). *Social Media a Critical Introduction*. Sage, London.
- Fuchs, C. (2015). *Culture and Economy In The Age Of Social Media*. Routledge, New York.
- Fuchs, C. (2016). *Critical Theory of Communication*. University of Westminster Press, Londra.
- Gadimov, J. (2015). “Herman ve Chomsky’nin Propaganda Modeli: Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası”. *İlef Dergisi*. 2(2): 215-226.
- Gallegos, R. (2016). *Crude Nation: How Oil Riches Ruined Venezuela*. University of Nebraska Press, Lincoln Nebraska.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Gifford, R. (1997). *Environmental Psychology*. Allyn and Bucon, Boston.
- Goertzel, T. (2008). “Rethinking Socialism in Today’s Latin America”. M. Font (Ed.). *A Changing Cuba in a Changing World*. Bildner Center for Western Hemisphere Studies, New York, 286-294.
- Gordon, C. (1991). “Governmental Rationality: An Introduction”. G. Burchell, C. Gordon, P. Miller (Ed.), *The Foucault Effect Studies In Governmentality*. The University of Chicago Press, Chicago: 1-51.
- Göneç, E. Ö. (2002). “Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 13: 129-138.
- Gramsci, A. (1971). *Selections From The Prison Notebooks*. Lawrence & Wishart, Londra.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri Seçmeler*. (Çev. K. Somer). Onur Yayınları, İstanbul.
- Gramsci, A. (2006). “(i) History of the Subaltern Classes; (ii) The Concept of “Ideology”; (iii) Cultural Themes: Ideological Material”. M. G. Durham, D. M. Kellner (Ed.), *Media and Cultural Studies KeyWorks*. Blackwell Publishing, Cornwall, 13-17.
- Gutzlaff, C. (1834). *A Sketch of Chinese History Ancient and Modern*. Smith, Elder and Co, Londra.
- Güler, M. (2018) “Bir Manipülasyon Aracı Olarak Rızanın İmalatı”. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 3(5): 75-101.
- Gülsoy, D. (2005). “Medyanın Altyapısına Muhalif Bir Yolculuk Noam Chomsky”, *Kadife Karanlık: 21. yy İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan ve B. Çoban (haz.). Su Yayınevi, İstanbul: 139-192.
- Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde Yaşamak*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Güven, O. Ö. (2014). “Gözetim Tekniklerinin Güç İlişkileri Bağlamında Dönüşümü Ve Toplumsal Denetim”. *Atatürk İletişim Dergisi*, 7: 79-112.
- Habermas, J. (2002). *Öteki Olmak, Öteki’yle Yaşamak*. (Çev. İ. Aka). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Habermas, J. (2017). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. (Çev. T. Bora, M. Sancar). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hakizimana, L. ve Cheruiyot, W. D. (2016). “The Use of an Intelligent Surveillance System in Developing Countries-Rwanda”. *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, 6(8): 162-168.
- Hazır, M. ve Dereci, T. (2017). “Hayat Bir Distopyadır: Modernlikten Postmodernliğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi İçinde Toplum”. *Doğu Batı Dergisi*, 20 (80): 95-117.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. (Çev. M. D. Üst). İmge Yayınları, Ankara.
- Hebdige, D. (2006). “(i) From Culture to Hegemony; (ii) Subculture: The Unnatural Break”. M. G. Durham, D. M. Kellner (Ed.), *Media and Cultural Studies KeyWorks*. Blackwell Publishing, Cornwall, 144-162.
- Herakleitos. (2005). *Fragmanlar*. (Çev. A. Akgün). Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Herman, S. E. ve Chomsky, N. (2006). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. (Çev. E. Abadoğlu). Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Hintz, A., Dencik, L. ve Jorgensen, K.W. (2017). “Digital Citizenship and Surveillance Society”. *International Journal of Communication*, 11: 731-739.
- Hobbs, R. ve Jensen, A. (2009). “The Past, Present, and Future of Media Literacy Education”. *Journal of Media Literacy Education*, 1: 1-11.
- Hoffman, S. R. (2017). *Programming China: The Communist Party’s Autonomic Approach To Managing State Security*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Nottingham Üniversitesi, Nottingham.
- Honohan, I. (2002). *Civic Republicanism*. Routledge, New York.
- Horkheimer, M. (2013). *Akil Tutulması*. (Çev. O. Koçak). Metis, İstanbul.
- Ishikawa, H. (2015). *Social Big Data Mining*. CRC Press, Boca Raton.
- Jay, M. (2014). *Diyalektik İmgelem Frankfurt Okulu’nun Tarihi ve Çalışmaları*. (Çev. S. Doğan). Ayrıntı, İstanbul.
- Jurkiewicz, C. L. (2018). “Big Data, Big Concerns: Ethics in the Digital Age”. *Public Integrity*, 1: 1-14.
- K, Sajithra ve Patil, Rajindra. (2013). “Social Media – History and Components”. *IOSR Journal of Business and Management*, 7(1): 69-74.
- Kaplan, M. A. ve Haenlein, M. (2010). “Users Of The World, Unite! The Challenges And Opportunities Of Social Media”. *Business Horizons*, 53: 59-68.
- Karlıdağ, S. (2014). “Yeni İletişim Teknolojileri ve Mahremiyet: e-Belediyeler Kişisel Bilgileri Koruyor mu?”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 3(4): 102-120.

- Kıldış, H. P. (2019). ‘‘Dijital Totalitarizm: Çin’in Sosyal Kredi Sistemi’’. *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*.
- Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P., Silvestre, B. S. (2011). ‘‘Social Media? Get Serious! Understanding The Functional Building Blocks Of Social Media’’. *Business Horizons*, 54(3): 241-251.
- Kornhauser, W. (1959). *The Politics Of Mass Society*. Free Press, New York.
- Kostka, G. (2018). ‘‘China’s Social Credit Systems and Public Opinion: Explaining High Levels of Approval’’. *SSRN*: 23.07.2018.
- Köklü, N. (1994). ‘‘Örnek Olay Çalışma Metodları’’. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2): 771-779.
- Kuhn, T. S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*. (Çev. A. Galip). Kalkedon, İstanbul.
- Kumari, S. (2016). ‘‘Big Data and Social Media to Improve the Quality of Higher Education’’. *International Journal of Computer Science and Mobile Computing*, 5(3): 179-185.
- Lang, K. ve Lang, G. E. (2009). ‘‘Mass Society, Mass Culture and Mass Communication: The Meaning of Mass’’. *International Journal of Communication*, 3(2009): 998-1024.
- Li, P. (2018). ‘‘Localization of Marxism in China: History, Theory and the Challenge’’. *Journal of Politics and Law*, 11(4): 89-93.
- Lull, J. (2001). *Medya, İletişim, Kültür*. (Çev. N. Güngör). Vadi Yayınları: Ankara.
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz*. (Çev. D. Hattatoğlu). Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Lyon, D. (2014). ‘‘Surveillance, Snowden and Big Data: Capacities, Consequences, Critique’’. *Big Data & Society*, July-December: 1-13.
- Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum*. (Çev. İ. Birkan). Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Marcuse, H. (2008). *Tek Boyutlu İnsan*. (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi, İstanbul.
- Martin, J. (1978). *The Wired Society*. Prentice-Hall, New Jersey.
- Marx, G. T. (1998). ‘‘An Ethics for the New Surveillance’’. *The Information Society*, 14(3): 171-185.
- Marx, K. ve Engels, F. (2006). ‘‘The Ruling Class and the Ruling Ideas’’. M. G. Durham, D. M. Kellner (Ed.), *Media and Cultural Studies KeyWorks*. Blackwell Publishing, Cornwall, 9-12.
- Mattelart, A. (2003). *Information Society: An Introduction*. Sage, London.
- Mayfield, A. (2008). ‘‘What is Social Media?’’. Icrossing, e-book.

- McIntyre, K. (2014). “The Evolution of Social Media from 1969 to 2013: A Change in Competition and a Trend Toward Complementary, Niche Sites”. *The Journal of Social Media in Society*, 3(2): 5-25.
- Metin, O. ve Karakaya, Ş. (2017). “Jean Baudrillard Perspektifinden Sosyal Medya Analizi Denemesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2): 109-121.
- Michelutti, L. (2012). *Small-Scale Farmers Under Socialist Governments: Venezuela and the ALBA People’s Trade Agreement*. IIED/HIVOS, The Hague Londra.
- Miller, A. R. (1971). *The Assault on Privacy*. The University of Michigan Press, Michigan.
- Mills, C.W. (1956). *The Power Elite*. Oxford University Press, New York.
- Mosco, V. (2011). “The Political Economy of Labor”. J. Wasko, G. Murdock ve H. Sousa (Ed.), *The Handbook of Political Economy of Communication*. Blackwell, West Sussex.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J. ve McNeal, R. S. (2008). *The Internet, Society and Participation*. The MIT Press, Massachusetts.
- Müftüoğlu, M. C. ve Özbay, F. (2015). “Gündelik Hayatta Totalitarizm: George Orwell’in 1984 Adlı Distopya Romanında İdeal Toplum Tasavvurları”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44: 179-189.
- Nikitin, P. (2012). *Ekonomi Politik*. (Çev. H. Konur). Sol Yayınları, Ankara.
- Olshannikova, E., Olsson, T., Huhtamäki, J. ve Kärkkäinen, H. (2017). “Conceptualizing Big Social Data”. *Journal of Big Data*, 4(1): 1-19.
- Orwell, G. (2011). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*. (Çev. C. Üster). Can Yayınları, İstanbul.
- Öcal, D. (2018). “Instagram Örneğinde Sosyal Medyadan Yansıyanlar”. *İnif E-Dergi*, 3(1): 23-36.
- Öker, Z. (2005). “Kurgusal Dünyanın Gölgesinde Bir Unutkan Jean Baudrillard”, *Kadife Karanlık: 21. yy. İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan ve B. Çoban (haz.). Su Yayınevi, İstanbul: 193-260.
- Özdel, G. (2012). “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve “Panoptikon” İle “İktidarın Gözü” Göstergeleri”. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 2(1): 22-29.
- Özdemir, M. (2010). “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.
- Özdemir, M. (2015). “Ağ Toplumu ve Siyasal Hareketlilik: Ağ Toplumunda Siyasal İktidarın Konumu”. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 127-138.

- Öztürk, A. (2013). “Res Publica İdeali Üzerine Tarihsel ve Kavramsal Bir Soruşturma”, *Res Publica*. A. Öztürk (drl.). Doğu Batı Yayınları, Ankara: 7-40.
- Palmas, K. (2011). “Predicting What You’ll Do Tomorrow: Panspectric Surveillance and the Contemporary Corporation”. *Surveillance & Society*, 8(3): 338-354.
- Papic, M. ve Noonan, S. (2011). “Sosyal Medya: Bir Protesto Aracı”. (Çev. E. Dündar). *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1): 165-172.
- Parenti, M. (1997). *Kirli Gerçekler*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Poggi, G. (2011). “Yurttaşlar ve Devlet: Geçmiş Bakış ve Muhtemel Gelecek”, *Devletler ve Yurttaşlar*. B. Strath ve Q. Skinner (drl.). (Çev. G. Aksay). İş Bankası Yayınları, İstanbul: 39-52.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. (çev. K. Somer). Savaş Yayınları, Ankara.
- Pridmore, J. ve Zwick, D. (2011). “Marketing and the Rise of Commercial Consumer Surveillance”. *Surveillance & Society*, 8(3): 269-277.
- Ribble, S. M., Bailey, D. G. ve Ross, W. T. (2004). “Digital Citizenship Addressing Appropriate Technology Behaviour”. *Learning and Leading with Technology*, 32(1): 6-11.
- Rosenau, P. M. (1992). *Post-Modernism and the Social Sciences: Insights, Inroads, and Intrusions*. Princeton University Press, New Jersey.
- Sahatiya, P. (2018). “Big Data Analytics on Social Media Data: A Literature Review”. *International Research Journal of Engineering and Technology*, 5(2): 189-192.
- Sallan, S. ve Boybeyi, S. (1994). “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 15: 313-323.
- Sandel, M. (2006). “Usuli Cumhuriyet ve Yükümsüz Ben”, *Liberaller ve Cemaatçiler*. A. Berten, P. Silveira, H. Pourtois (drl.). Dost Yayınları, Ankara: 209-224.
- Sandıklı, A. (2009). “Geleceğin Süper Gücü Çin”. *Bilge Strateji*, 1(1): 40-50.
- Schiller, D. (2000). *Digital Capitalism: Networking The Global Market System*. The MIT Press, Cambridge.
- Schönberger, V. M. ve Kenneth, C. (2013). *Büyük Veri – Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim*. (Çev. B. Erol). Paloma, İstanbul.
- Sennett, R. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Çev. S. Serhabiboğlu, C. Kurultay). Ayrıntı, İstanbul.
- Serdar, Z. (2001). *Postmodernizm ve Öteki*. (Çev. G. Kaçmaz). Söylem Yayınları, İstanbul.
- Shandro, A. (2016). *Lenin and the Logic of Hegemony*. Haymarket Books, Chicago.

- Síthigh, D. M. ve Siems, M. (2019). "Social Credit System: A Model for Other Countries?" *EUI Department of Law Research Paper*, No. 2019/01.
- Skinner, Q. (2009). "A Genealogy of the Modern State". *British Academy*, 162: 325-370.
- Slater, P. (1998). *Frankfurt Okulu: Kökeni ve Önemi*. (Çev. A. Özden). Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Smythe, D. W. (2006). "On the Audience Commodity and Its Work". M. G. Durham, D. M. Kellner (Ed.), *Media and Cultural Studies KeyWorks*. Blackwell Publishing, Cornwall: 230-256.
- Solis, B. ve Breakenridge, D. K. (2009). *Putting the Public Back in Public Relations*. FT Press, New Jersey.
- Sönmez, B. (2016). "Gözetim Toplumunun Günümüz Tüketim Dinamikleri Bağlamında Yorumlanması". *Selçuk İletişim*, 9(2): 262-284.
- Stableford, B. (1999). *The Dictionary of Science Fiction Places*. New York: Wonderland Press.
- Steadman, P. (2007). "The Contradictions of Jeremy Bentham's Panopticon Penitentiary". *Journal of Bentham Studies*, 9: 1-31.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Sage, Yeni Delhi.
- Sucu, İ. (2011). "Gözetim Toplumunun Karşı Ütopya Yüzü: İktidar Güçleri Ve Ötekiler". *Atatürk İletişim Dergisi*, 2: 125-140.
- Swingewood, A. (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi*. (Çev. A. Kansu). Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev. O. Akınhay). Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Szajkowski, B. (2011). "Sosyal Medya Araçları ve Arap Baharı". *Alternatif Politika*, (3): 420-432.
- Takcı, H. ve Baktır, N. (2018). "Büyük Veri Yaklaşımıyla Birden Çok Bilgi Erişim Merkezinin Kolektif Kullanımı". *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 11(2): 123-129.
- Tan, F. Ç. (2017). "Foucault'un İktidar Kavramı Odağında Distopik Kurgular ve Sam Shepard'ın Görünmeyen El'i". *SDÜ ART-E*, 10(20): 372-386.
- Tarver, H. M. ve Frederick J. C. (2005). *The History of Venezuela*. Greenwood Press, Westport.
- Toktaş, S. A., Binark, M., Dikmen, E. Ş., Fidaner, I. B., Kuzeci, E. ve Özeygen, A. (2012). *Türkiye'de Dijital Gözetim: T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi*. Alternatif Bilişim Derneği Yayınları, Ankara: 17
- Turner, B. (1990). *Theories of Modernity and Postmodernity*. Sage, Londra.

- Tüfekçi, Z. (2008). "Can You See Me Now? Audience and Disclosure Regulation in Online Social Network Sites", *Bulletin of Science, Technology & Society*. 28(1): 20-36.
- Tütüncü, K ve Tütüncü, F. (2017). "Bir Distopya Olarak Textualite: Martha Nussbaum'ın Metinsellik Diyarına Karşı Özcülük Savunusu". *Doğu Batı Dergisi*, 20 (80): 117-141.
- United Nations. (2017). *World Population Prospects (Data Booklet (ST/ESA/SER.A/401))*. Department of Economic and Social Affairs.
- Üşür, S.S. (1997). *İdeolojinin Serüveni*. İmge Yayınevi, Ankara.
- Viroli, M. (2002). *Republicanism*. (Çev. A. Shugaar). Hill and Wang, New York.
- Von Bloomberg, M. (2018). "The Social Credit System and China's Rule of Law". *Mapping China Journal*, 2: 79-112.
- Wang, Z. ve Yu, Q. (2015). "Privacy Trust Crisis Of Personal Data in China in The Era Of Big Data: The Survey And Countermeasures". *Computer Law & Security Review*, 31: 782-792.
- Ware, R. (2013). "Reflections on Chinese Marxism". *Socialism and Democracy*, 27(1): 136-160.
- Watkins, E. (2011). "Gramscian Politics and Capitalist Common Sense". M. E. Green (Ed.), *Rethinking Gramsci*. Routledge, Oxon, 105-111.
- Wayne, M. (2006). *Marksizm ve Medya Araştırmaları Anahtar Kavramlar, Çağdaş Eğilimler*. (Çev. B. Cezar). Yordam Kitap: İstanbul.
- Williams, R. (2012). *Anahtar Sözcükler*. (Çev. S. Kılıç). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yalçınkaya, A. (2004). *Eğer'den Meğere: Ütopya Karşısında Türk Romanı*. Phoenix Yayınları, Ankara.
- Yavuz, Ş. (2013). "Türk Toplumunun Tüketim Toplumuna Dönüşümünde Reklamcılığın Rolü", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 36: 220-240.
- Yıldız, A. K. (2012). "Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi". *Bilgi Dünyası*, 13(2): 529-542.
- Yüksel, M. (2003). "Modernleşme ve Mahremiyet". *Kültür ve İletişim*, 6(1): 75-108.
- Zubritski, Y., Mitropolski., Kerov, V. (2016). *İlkel, Köleci ve Modern Toplum*. (Çev. G. Birol). Yason Yayıncılık, İstanbul.
- Zwitter, A. (2016). "The Network Effect on Ethics in the Big Data Age". A. Bunnik, A. Cawley, M. Mulqueen ve A. Zwitter (Ed.). *Big Data Challenges: Society, Security, Innovation and Ethics*. Springer, Londra.

İnternet Kaynakları

- ABC News, Exposing China's Digital Dystopian Dictatorship Foreign Correspondent, <https://www.youtube.com/watch?v=eViswN602ik> (erişim tarihi: 21.03.2019).
- ABC News, <https://www.abc.net.au/news/2018-11-16/chinese-tech-giant-zte-helps-venezuela-develop-fatherland-card/10503736> (erişim tarihi: 20.01.2019).
- Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/programmes/101east/2018/11/china-spying-eyes-181115060044471.html> (erişim tarihi: 06.01.2019).
- Arc Digital, <https://arcdigital.media/china-is-building-a-social-credit-system-so-is-the-united-states-a9facbc6f832> (erişim tarihi: 02.03.2019).
- Artigerçek, <https://www.artigercek.com/haberler/biri-bizi-gozetliyor-mu-sosyal-skor-uygulamasi> (erişim tarihi: 19.03.2019).
- Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-29/what-s-the-card-of-the-fatherland-a-ticket-to-free-gasoline> (erişim tarihi: 19.12.2018).
- Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/panopticon>. (erişim tarihi: 10.03.2019).
- China Law Translate, <https://www.chinalawtranslate.com/social-credit-documents/?lang=en> (erişim tarihi: 19.11.2018).
- Dünya Halleri, <https://www.dunyahalleri.com/cinin-sosyal-kredi-sistemi-simdiden-milyonlarca-seyahati-engelledi/> (erişim tarihi: 15.11.2018).
- Evrensel, <https://www.evrensel.net/haber/363506/cinde-dijital-ekonomi-ve-sosyal-kredi-sistemi> (erişim tarihi: 19.12.2018).
- Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2018/04/03/life-inside-chinas-social-credit-laboratory/> (erişim tarihi: 07.01.2019).
- Fortune Turkey, www.fortuneturkey.com/cinin-sosyal-skor-kara-listesi-kabarik (erişim tarihi: 05.03.2019).
- Habertürk, <https://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/1512582-cin-vatandaslarina-sosyal-skor-uygulayacak> (erişim tarihi: 11.04.2019).
- Handelsblatt, <https://www.handelsblatt.com/today/politics/big-data-vs-big-brother-germany-edges-toward-chinese-style-rating-of-citizen-2018> (erişim tarihi: 14.02.2019).
- Heigos, <https://heigos.hypotheses.org/8546> (erişim tarihi: 15.06.2019).
- Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2016/07/05/north-koreas-caste-system-2016> (erişim tarihi: 02.10.2018).

- İndigo Dergisi, <https://indigodergisi.com/2017/11/black-mirror-sosyal-skor-cin/> (erişim tarihi: 14.11.2018).
- Hong, Kevin; WIRED UK, <https://www.wired.co.uk/article/chinese-government-social-credit-score-privacy-invasion> (erişim tarihi: 04.10.2018).
- Mag, <https://mag.n26.com/how-to-get-your-schufa-score-in-germany-bb60295a7e1a> (erişim tarihi: 15.03.2019).
- Market Place, <https://www.marketplace.org/2018/02/13/world/qa-china-s-social-credit-system/> (erişim tarihi: 03.12.2019).
- MERICS, <https://www.merics.org/en/china-monitor/content/5071> (erişim tarihi: 15.06.2019)
- NDTV, <https://www.ndtv.com/world-news/beijing-to-develop-orwellian-plan-of-china-to-rate-citizens-by-2021-1950399> (erişim tarihi: 09.02.2019).
- New Economics Foundation, <https://neweconomics.org/2018/07/whats-your-score> (erişim tarihi: 13.12.2018).
- New York Times, <https://www.nytimes.com/2019/01/10/world/americas/venezuela-maduro-inauguration.html> (erişim tarihi: 05.02.2019).
- North Korea News, <https://www.nknews.org/2015/02/songbun-and-the-five-castes-of-north-korea/> (erişim tarihi: 27.10.2019).
- People's Bank of China (PBoC) 关于做好个人征信业务准备工作的通知, http://www.gov.cn/xinwen/2015-01/05/content_2800381.html (erişim tarihi: 14. 12. 2018).
- Perspectives, <https://www.perspectives.news/single-post/2019/02/24/Venezuela's-fatherland-card-is-an-Orwellian-nightmare> (erişim tarihi: 27.02.2019).
- Pri, <https://www.pri.org/stories/2018-12-28/venezuelans-fear-fatherland-card-may-be-new-form-social-control> (erişim tarihi: 11.01.2019).
- Rachel Botsman; WIRED UK, <https://www.wired.co.uk/article/chinese-government-social-credit-score-privacy-invasion> (erişim tarihi: 04.10.2018).
- Reuters, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/venezuela-zte/> (erişim tarihi: 22.02.2019).
- Shazeda Ahmed, <https://citizenlab.ca/2017/01/cashless-society-cached-data-security-considerations-chinese-social-credit-system/> (erişim tarihi: 13.03.2019).
- Slate, <https://slate.com/technology/2018/11/venezuela-china-zte-authoritarian-surveillance-social-control-tech.html> (erişim tarihi: 14.02.2019).
- Sputnik News, <https://tr.sputniknews.com/yasam/201811251036315377-cinde-vatandaslara-sosyal-davranislarina-gorpuan-verilecek/> (erişim tarihi: 03.01.2019).

- The American Conservative, <https://www.theamericanconservative.com/dreher/american-social-justice-credit-system-china/> (erişim tarihi: 06.01.2019).
- The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/commentisfree/2018/jul/12/algorithm-privacy-data-> (erişim tarihi: 04.11.2018).
- The Moscow Times, <https://www.themoscowtimes.com/2018/09/28/80-percent-russians-will-have-state-gathered-digital-profiles-by-2025-official-says-a63027> (erişim tarihi: 19.11.2019).
- The Orville Wiki, https://orville.fandom.com/wiki/Majority_Rule (erişim tarihi: 17.04.2019).
- The Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/on-demand/2017/12/15/black-mirror-coming-true-china-rating-affects-home-transport/> (erişim tarihi: 07.04.2019).
- The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/vc.ihr.psrc.p5> (erişim tarihi: 04.03.2019).
- TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/cin-halk-icin-sosyal-puanlama-sistemi-getiriyor-362748.html> (erişim tarihi: 15.12. 2018).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c7e9b0565c963.93075566 (erişim tarihi: 03.03.2019).
- Value Walk, <https://www.valuewalk.com/2018/10/social-credit-score/> (erişim tarihi: 17.02.2019).
- Vox (a), <https://www.vox.com/the-goods/2018/11/2/18057450/china-social-credit-score-spend-frivolously-video-games> (erişim tarihi: 16.01.2019).
- Vox (b), <https://www.vox.com/the-goods/2018/11/2/18057450/china-social-credit-score-spend-frivolously-video-games> (erişim tarihi: 09.02.2019).
- Wall Street Journal (a), <https://blogs.wsj.com/chinarealtime/2016/12/21/chinas-social-credit-system-turning-big-data-into-mass-surveillance/> (erişim tarihi: 07.09.2018).
- Wall Street Journal (b), <http://www.wsj.com/articles/chinas-new-tool-for-social-control-a-credit-rating-for-everything-1480351590> (erişim tarihi: 03.01.2019).
- Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2018/12/05/china-exports-its-high-tech-authoritarianism-venezuela-it-must-be-stopped/> (erişim tarihi: 04.12.2018).
- We Are Social, <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates> (erişim tarihi: 03.03.2019).
- YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=eViswN602ik> (erişim tarihi: 06.03.2019).
- Zero Hedge, <https://www.zerohedge.com/news/2019-02-25/brutal-truth-about-carnet-venezuelan-biometric-id-also-known-fatherland-card> (erişim tarihi: 03.03.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Onur ERTÜRK
Doğum Yeri- Tarihi	ANKARA – 22.03.1992
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Cumhuriyet Anadolu Lisesi, ANKARA
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü (Anadal); Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (Çift Anadal)
Tez Konusu	Dizi Distopyasından Açık Hava Hapishanesine: Sosyal Skor Uygulaması
Yabancı Diller	İngilizce, Almanca, Boşnakça
BİLİMSEL FAALİYETLER	
<ul style="list-style-type: none"> • The Method of Tutoring as Innovative Way of Working With Young People At Risk of Social Exclusion, Antalya, Ağustos 2017 • AYTEKİN M., ERTÜRK O., "Toplumsal Cinsiyet Merkezinde Magnum Reklamlarının Göstergibilime Göre Analizi", II. Marmara Lisansüstü İletişim Öğrencileri Kongresi, İstanbul, Türkiye. • MENCET M.S., ERTÜRK O., "Reflections of Asabiyyah Effect On Social Differentiation on Social Media: Example of July 15 Military Coup Attempt", International 15 July and Coups Symposium, Kocaeli, Türkiye, 26-28 Ekim 2017: 112-121. • ERTÜRK O., AYDIN Ş. "Türkiye’de Siyasal Hicvin Yokluğuna Karşı Çevrimiçi Kamusal Alan Olarak Youtube’un İmkânları”. 16th International Communication in the Millennium Symposium, Eskişehir: 743-744. -Best Abstract Award. • ERTÜRK, O. "Yeni Bir İktidar Alanının Doğuşuna Tanıklık Etmek: La Boétie’nin Perspektifinden Yeni Medya ve ‘Gönüllü Yurttaşlık’". 3. International Media Studies Symposium, Antalya, Türkiye, 1-3 Kasım 2018: 53. • MENCET M. S. ve ERTÜRK O. (2019). "Toplumsal Ayrışmada Asabiyet Etkisinin Sosyal Medyadaki Yansımaları: 15 Temmuz Kalkışması Örneği." Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 1-13. 	

<ul style="list-style-type: none"> Ertürk, O. (2019). “Witnessing the Birth of a New Power: ‘Voluntary Citizenship’ From La Boétie’s Perspective”. <i>New Approaches in Media and Communication</i>: 313-326. 	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Erasmus Plus – Polonya, Kulturhauz. 2015
Çalıştığı Kurumlar	Nobel Yayınevi, Redaksiyon Birimi- 2016 Akdeniz Üniversitesi, Araştırma Görevlisi– 2017-...
E-Posta	oerturk@akdeniz.edu.tr

